A
BÁCS-BODROG VÁRMEGYEI
TÖRTÉNELMI TÁRSULAT
ÉVKÖNYVE.

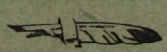

SZERKESZTI:

TRENCSÉNY KÁROLY,

TITKÁR.

XXV. ÉVFOLYAM. I. FÜZET.

ZOMBOR.

BITTERMANN NÁNDOR ÉS FIA KÖNYV- ÉS KŐNYOMDÁJÁBÓL

1909.

Tájékoztató.

A Bács-Bodrogh vármegyei Történelmi Társulat 1883-ban alakult azon czélból, hogy e vármegye történelmét egész kiterjedésében s minden ágában mívelje.

E társulat **pártoló tagja** lehet minden történelem- és régiségkedvelő, férfi vagy nő, aki ez iránt szándékát az egyik elnöknél vagy a titkárnál írásban személyesen, vagy valamely társulati tag által bejelenti és a társulat pénztárába évenkint 6 korona tagsági díjat fizet. A kötelezettség három évre szól. A ki ennek leteltével kilépését a titkárnál írásban be nem jelenti, annak kötelezettsége további három évre is megmarad.

Működő tagok azok, kik **tettlegesen** elősegítik a társulatot czélja elérésében,, s felolvasásra illetőleg az Evkönyvben való közlésre munkálatokat küldenek be. A működő tagok tagsági díjat nem fizetnek.

Alapító tag az, a ki egyszersmindenkorra legalább 100 korona alapítványnyal járul e társulat czéljai előmozdításához.

A társulat minden rendű tagja fel van jogosítva az őt megillető társulati czímek használhatására.

Kérjük t. tagtársainkat, hogy a társulatot, vagy az Évkönyvet illető bármely ügyben (hiányzó Évkönyv, hibás czímzés, lakás- vagy névváltoztatás stb.) a titkárhoz fordulni szíveskedjenek.

Évkönyveinknek meglevő példányai évfolyamonként 6 koronájával megrendelhetők a titkárnál.

A társulat tisztikara:

Elnök: Kozma László Zombor.
Alelnök: Latinovits Géza Budapest.
Titkár: Trencsény Károly Zombor.
Másod titkár: dr. Závodszky Levente. Zombor.
Ügyész: dr. Grüner Samu Zombor.
Múzeumőr: Gubitza Kálmán, Monostorszeg.
Pénztáros: Buday Gergely Zombor.

A társulat helyisége: Zombor, vármegyeház, II. emelet.

A

BÁCS-BODROG VÁRMEGYEI TÖRTÉNELMI TÁRSULAT ÉVKÖNYVE.

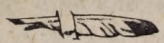

SZERKESZTI:

TRENCSÉNY KAROLY,

TITKÁR.

XXV. ÉVFOLYAM. I. FÜZET.

ZOMBOR.

BITTERMANN NÁNDOR ÉS FIA KÖNYV- ÉS KŐNYOMDÁJÁBÓL

1909.

302400

MAGY. AKADEMIA
KÖNYVTARA

Kozma László elnöki megnyitó beszéde

a Bács-Bodrog vármegyei Történelmi Társulat 1909. április 18.-i közgyűlésén.

Tisztelt közgyűlés!

Aki ismeri azon anyagi erők szerénységét, melyek a céljaink megközelitésére való törekvésünkben rendelkezésünkre állanak; aki belelát abba a középponti mühelybe, ahonnan a feladataink szolgálatára szervezett mozgalmak kiindittatnak és viszont egy tekintettel végigpillant a társadalom fogényabb rétegei-ben vállalkozott segitőtársainkon; ha számbaveszi és szinte tünődve veszi számba munkatársaink kicsike kis gárdáját *idebenn* és *odakinn:* annak el kell ismernie azt, hogy a lefolyt jubiláris esztendő eredményei, a rendelkezésünkre adott erővel tisztes arányban állanak és hogy az ünnepi év cimén hozott áldozataink nem lármás hivalkodásokra fordittattak, hanem maradandó értékekbe lettek elhelyezve.

Dolgoztunk tisztelt közgyűlés és nem töprenkedtünk. Noha a töprenkedés divat. A tünődés a bölcseség, de legalább is a meggondolás látszatával bir és a cselekedet elmaradásának látszólag tetszetős mentsége. Vajjon az érdeklődés intenzivebb felkeltésére, feladataink iránt, a mozgalom hogy szervezendő? Hol, melyik a fogékonyabb réteg? Hol, melyik a kevésbé fogékony? Melyik tényező az, amelyik hatékonyabban közvetit amott, — és ismét emitt? Miként irányitandó a felébresztett érdeklődés és miképen fegyelmezendő? — mert szükség van mindakettőre: ha az utvesztők ellen meg akarjuk óvni proselytáinkat? És igy tovább, mig végre a „tett halála lesz az okoskodás."

Ismétlem, tisztelt közgyűlés, nem tépelődtünk. Töprenkedésünket sem az anyagi erőnknek talán jelentősebb fejlődése, sem a viszonyainkban beállott valamely változás sem indokolhatná. A lehetőség szerint igyekeztünk dolgozni. Munkánk tetemesebb részét a belső anyagrendezés aprólékos munkája vette igénybe. Társulatunk nevében itt is szivesen és hálásan emlékezem meg arról a tekintélyes segélyösszegről, mely lehetővé tette ránk nézve azt, hogy a rendezkedésünk terén a szokottnál nagyobb áldozatot is hozhattunk; arról az ezer koronáról emlékezem

meg, melyet Bács-Bodrog vármegye törvényhatósága a jubileumi esztendő alkalmából rendelkezésünkre bocsátott. A köszönet és elismerés ezért az időszerű támogatásért első sorban azon férfiakat illesse, akik a vármegye kormányzatának vezető tényezői, akiknek jóakaratu figyelme ebben az esetben nemcsak méltányolta azt a felfogást, hogy mi e vármegyében muzeumunkkal egy kulturai központot képviselünk, de egyszersmind segitette épitkezésében közművelődésünknek egyik jövendő erősségét.

A lefolyt évben kifejtett munkálkodásunk részletes eredményeit egyébként ezuttal is azon adatok és jelenségek fogják tükröztetni, melyek a titkári és a muzeumőri jelentésekben csoportositva vannak. Nem szándékozom ezen jelentések érdekességén réseket törni; két momentumot azonban mégis kiemelek társulatunk belső életének mozgalmaiból, mert meg vagyok róla győződve, hogy azoknak a jelentősége az ismétlést nemcsak megbirja, de szinte követeli. Fölemelő az egyik esemény, — leverő a másik; nyereségünk az egyik, — veszteségünk a másik.

Az első Borsay Jenő bátmonostori segédjegyzőnek azon előkelő cselekedete, hogy a maga által gyűjtött és rendezett, tulajdonát képező, tekintélyes régiség- és pénzgyűjteményét a Bács-Bodrog vármegyei történelmi társulatnak ajándékozta. Habozás nélkül megvált fáradozásainak, kedvteléseinek értékes gyűjteményeitől, megvált azon a magas áron, hogy velük és általuk közvetetlen muzeumunknak, közvetve pedig a müveltség terjesztésének érdekét hatékonyabban szolgálhassa. Az elhatározás indokainak nemessége nyilvánvaló. Erről a helyről ismétlem meg itt, most már a t. közgyűlés hozzájárulásával, egészen hivatalosan mintegy azt a köszönetet, melyet az ajándékozó irányában, az ajándék felül való értesülésem pillanatában, az öröm siettető érzései által indittatva levélileg már kifejeztem. Őrizet alá vettük ezeket a csecsebecséket; gondunk lesz rá, hogy mindenek látván ezeket, ő róla minden időben megemlékezzenek és hogy legyen példa az ő cselekedete mások előtt.

A másik esemény, melyről szólanom kell: veszteségünk. Arról emlékezem meg, aki a halál által kiszólittatván közülünk, előttünk ment el: Kálits Demeterről. Müködő, igazán dolgozó tagtársunk volt, a szerb irodalomban is neves férfiu; társulatunk választmányának is éveken át kedves, szerény, de munkás tagja, aki még nem régen is, egyesületünk érdekeinek ápolásában velünk együtt gondolkozott, velünk együtt tervezett, velünk együtt lelkesedett. Évkönyveink is őrzik ugyan emlékezetét munkás elméjének dolgozataiban; de emlékezzünk meg felőle kegyelettel mostani együttlétünk alkalmából is, mert megyénk nemzetiségi viszonyaira gondolva, mi többszörösen érezzük azt, hogy az ő helye, társulatunk intéző

tanácsában, üres maradt és félő, hogy nagy időre üres marad. „Quando ullum inveniet parem . . . ?“

Működő tagtársaink sorából elvesztettük Érdujhelyi Menyhértet is. Mekkora kutató erőt és munkakedvet egyesitett működésében: azt a mi évkönyveink is bizonyitják.

Abban a kicsike kis gárdában, melyről bevezető szavaimban megemlékeztem, sulyos veszteségek ezek. S ha talán a látszat mást mutat is, nincs ellenmondás azon észrevételem között, hogy kicsiny gárda szolgálja feladatainkat, és azon névsor között, mely évkönyveink névjegyzékeiben a működő tagokat számon tartja.

Igaz, hogy e lajstrom szerint azoknak a száma, akik a „működő tagok“ rangosztályába vannak sorozva, — akikkel szemben a társulat remenyeit elölegezte, bizodalmát ápolja és várakozását fegyelmezi, — ezeknek a száma megüti a harminchatot; de t. közgyűlés, ha évkönyveinkben lapozva széjjelnézünk, azt a benyomást nyerjük, mintha *működő* tagtársaink nagyobb részével szemben ez a megjelölés az — antifrázis hatását teljesitené. Senkinek sem jutott eszébe eddig sem, ma sem jut eszébe senkinek közülünk azt kivánni munkatársainktól, hogy nevük dolgozataik alatt évről-évre ott csillogjanak annáleseink lapjain, — és senkinek sem jut eszébe terjedelme szerint becsülni meg a munka értékét, (nem ritkán becsesebb előttünk egy a husvéti tojás törékeny héjjára huzott festett vonal, mint a nagy igénnyel fellépő sorok tömött rendjei) . . . és mégis t. közgyűlés, olimpiád mulik el, sőt olimpiádok időközei követik egymást, mig egyik másik működő tagtársunk évkönyveink sorompói között megjelenik. Talán, ha módunkban volna nekünk is teljes adómentességet eszközölni ki munkatársaink részére, — mint ahogy ebben a kedvezményben az olimpiai versenyek győzelmes bajnokai részesültek, — talán nem igy állna a dolog?! . . . De most számon tartott működő tagjaink nagyobb része azon üstökösökre emlékeztet bennünket, melyeknek pályája meg nem határozható, tehát a mi horizonunkra való visszatérésük ideje is kiszámithatatlan, — sőt működő tagjainknak egész bizonyosan *egyharmadrésze* olyan, akiknek működéséről, működésük irányáról évkönyveinkben mindeddig semmiféle nyom vagy feljegyzés föl nem található . . . Csak az őket részünkről megillető megfelelő figyelem nyilvánul meg tehát abban, ha ezen mély és hosszu hallgatásba merült munkatársainkkal szemben e helyütt is megállapitjuk azt, hogy társulatunk immár fokozott várakozással fordul feléjük aban a reményben, hogy a közös cél érdekében együttesen ideigért munkálkodás fáradalmainak legalább egy részét immár szivesen leveszik dolgozó munkatársaik vállairól.

Igy van ez, tisztelt közgyűlés. A hivatalosan bejegyzett működő tagoknak alig egy harmada az, mely az elvégzett munka terhét hordozza — vagy mely az elvégzett munka gyönyörűségein osztozni kénytelen. Nem tudom, nem az utóbbi-e a helyesebb kifejezés, mert hiszen épen most és épen itt van helyén rámutatni arra, hogy az Országos Monografia szerkesztésében megjelenő Bács-Bodrog vármegye Monografiájának a munkatársai között társulatunknak nem kevesebb, mint kilenc működő tagja foglal helyet olyan tanulmányokkal, melyek egyaránt gondos anyagbirálatot, történelmi kutatást illetve a népéleti jelenségekbe való tudományos elmélyedést feltételeznek.

Tisztelt közgyűlés! Gyűjteményeink gyarapodásai, valamint évkönyveink utolsó füzetei szólhatnak mellettünk abban a tekintetben is, hogy munkálkodásunknak kiválóan három iránya közül egyik sem lett általunk elhanyagolva, sem az archeologia, sem az etnografia, sem a história. Kötelességszerű jelentéseink igazolni fogják azt is, hogy közelebbi munkatervünk okszerűen kapcsolódik hozzá az eddig elért eredményekhez.

Nagyobb lépésekkel, mint munkatervünk mutatja, előre hatolnunk hozzávaló erők és eszközök hijján nincsen hatalmunkban, ha még olyan kivánatos lenne is az, hogy muzeumunk gyűjteményeivel a népélet és nemzeti élet mozgalmaiba, a művelődést fejlesztőleg belekapcsolódjunk. Arról, hogy gyűjteményeinket a közönségre nézve hozzáférhetőbb helyen tehessük közszemlére, egyelőre még csak álmodhatunk. A vármegye abban a helyzetben sincsen, hogy ahhoz a három szobához, melyben most szorongunk, terjeszkedésünk érdekéből csak egy kis zugot is hozzáadhasson. Az igazságügyi palota felépülése azonban ábrándjaink jelentékeny részének megvalósulásával kecsegtet . . . Addig szorongjunk még egy kissé . . . a közel látszó jobb jövő reményében!

Szivesen üdvözlöm társulatunknak megjelent tagjait és vendégeinket. A Bács-Bodrog vármegyei történelmi társulat XXVI-dik évi rendes közgyűlését ezennel megnyitom.

Gombosi sírmező.*)

Gombos község mellett 1907. évben megkezdték s 1908. év őszén befejezték a Szabadka-Gombos-Palánka vasútvonal épitését. A Gombosról Bácsordas felé vezető országúton halad

*) Az Archaeologiai Értesitő 1908. decz. 15.-i számából.

a vonal keresztül közvetlenül Gombos község mellett. Valamikor réges-régen a Duna folyam kiöntése eljutott egészen a fent jelzett helyig, ma már azonban poros országúton megy az ember, távol a mai Duna medrétől, mintegy három kilométernyire. A hely fekvése a régi nép főfoglalkozásának — a halászatot és vadászatot kedvelő népnek — nagyon megfelelt. Gyönyörű magas domboldal akasztotta meg a Duna tova hömpölygő hullámait terjeszkedésében. E magas fekvésű terület az őskortól, illetve az ősembertől a mai napig mindig emberlakta hely volt, mivel a környék bőven juttatott neki mindent, ami igényét kielégíthette: az erdő vadat, a Duna halat. A vasút építésénél kubikos emberek dolgoztak, akiknek ásója alatt meg-meg csörrentek az emberi s állati csontvázak, vaskések, cserépedények, réz-, bronz- avagy ezüst tárgyak.

Bosszúsan dobálták az előttük értéktelennek látszó tárgyakat a kordélyokba (kétkerekű leptika), ahonnét azután a vasúti töltés-testbe kerültek. A földbánya egy sírmezőn haladt keresztül. Legnagyobb sajnálatomra a sírmező létezéséről már csak akkor vettem tudomást, amikor mintegy 140—160 sír teljesen széjjel volt dúlva. Az előbb említett sírok mellékletei közül úgyszólván semmi sem volt megmenthető, miután — sajnos — nem akadt akár a munkálatot vezető mérnökök, akár munkafelügyelők avagy a munkások között egy sem, kinek figyelme a régi tárgyakat megmentette volna a pusztulástól. Hej pedig a munkások de emlegették később, mily sok, de rossz vasdarab, gyöngy, bögre, ló- és embercsontváz, függő, karperec s tudja a jó ég mi minden volt együtt a sűrün elhintett sírokban. Pár sírt különösen emlegetnek, melyben a férfi csontváza a ló teljes csontvázával épen meg volt, s a hol a csontokon kívül zablák, kengyelvasak s mintegy 75—80 centiméter hosszú szürkés-zöldes patinával bevont kard-hüvely volt rozsdás vasakkal egyetemben. A legtöbb sírban azonban gyöngyöt, karperecet, függőt, kést s orsót találtak.

A csontvázak alsó lábszárai között ott találjuk többnyire mindenütt a szárnyas vad apró csontjait. Többnyire tyúk- és fogolynagyságú madárcsontokat leltem. Egy-két esetben azonban az agyagedénybe volt téve a csont.

Csak nagy sokára jutott tudomásomra a sírmező létezése. Ezután a megbolygatlan sírok közül hatvanhatot magam bontattam fel. Lovas, harcos népnek kellett lenni jó részt az itt eltemetett népnek. Következtetem a lábszárak görbült voltából, amely jellemezte csaknem minden férfi csontvázat. Lőcslábu volt többnyire mindegyik. De onnét is hiszem, hogy harcos nép volt, mert női sírt túlsúlyban találtam; okvetlenül a férfiaknak más helyen kellett nagyobb részt eltemetve lenni; már pedig ezt csakis úgy lehet megmagyarázni, hogy a férfiak háborúskodás közben, csatározás, avagy portyázásnál hullottak el, s ott is lettek elhantolva, ahol elestek.

Véleményem szerint még mintegy kétszáz, sőt lehet hogy több sír is várja az archaeológia napszámosát ásójával.

A halottak fekvéséről azt jegyezhetem meg, hogy túlsúlyban a nap járása volt az irányadó. Az arc a nap felé fordulva; azonban három sír, amelyben egy-egy római pénzt találtam, a többi mellette levő sírtól elütően keresztbe feküdt. Két sírban az arc nyugat felé fordulva; mellékletei pedig a többiekétől teljesen eltérően más motivummal birnak.

Sírok leirása. *1 sír.* Csontváz hossza 1 m. 52 cm. 15—16 évesnek látszó leány csontváza. 1., 2., 3. Alaktalan vastörmelék a bal kar alső része mellett. 4. Bal karon félköralakú vas. 5. 41 darab gyöngy; többnyire dinnyemag alakú szurok (?) gyöngy. A gyöngyök a nyakon és mellen elszórva. A csontváz alsó lábszárai között szárnyas csontjai. Mélysége a sírnak 70 cm.

2. sír. Csontváz hossza 1 m. 62 cm. Női csontváz. 1. 22 darab kisebb zöld üveggyöngy és egy nagyobb hasonló szinű gyöngy. A kisebb gyöngyök 6 lappal szabályosan határoltak s hosszúkás alakúak, mig a nagyobb szintén 6 lappal határolt

és hosszúkás, de egészen lapos; nyak körül elszórtan találtam. 2. Vaskés, melyet bal kezében fogott; kéz kinyújtva. 3. Durva agyagedény, elcsorbult. Iránya Ny. K. Mélysége 1 m. 20 cm.

3. sír. Öreg ember elporlott csontváza minden melléklet nélkül.

4. sír. Csontváz hossza 1 m. 68 cm. Férfi csontváz. 1. Vaskés a jobb felső lábszár mellett. 2. Vascsat a medencecsonton. 3. Két vaslemez közé ékelt 3 cm. hosszú bronzpálczika; a medencecsont bal oldalán. Irány Ny. K. Mélység 1 m. 60 cm.

5. sír. Csontváz hossza 1 m. 67 cm. Férfi csontváz. 1. Vaskarika a bal csípő táján. 2. Acél szikraverő. Jobb kézben volt. 3. Vascsat a medenczén. Bal lábszár mellett szárnyas csontjai. Mélység 1 m. 40 cm.

6. sír. Csontváz hossza 1 m. 72 cm. Női csontváz. 1. Talpas üvegpohár (sajnos a munkás ásójával elcsorbította s darabjait elhányta); római jellegű. A pohár a csontváz jobb oldalán. 2. Késtöredék, melyen a farostok tisztán láthatók; balláb mellett feküdt. 3. Római bronzpénz Alexander Severus korából, mely jobb kézben, a medencecsonton volt. 4. Agyagedény, ivópohár lehetett, kicsorbult, a láb végénél állt. Mélység 1 m. 35 cm.

7. sír. Csontváz hossza 1 m. 46 cm. Női csontváz. 1. Ezüst fibula, késői La Tène-ízlés idomában, felső része görbült, a hajlás tövében 11-szer átfont sodrony gyűrűvel, melyből egy sodronyszál indul ki s ez a tüske befogadására szolgáló hüvelylyel van összekötve. A fibula nyakán két sodrony gyűrű. A görbült felső rész nyakán domború, s vége felé mindinkább keskenyedik; a tüskehüvely végén egyszer átfont sodrony gyűrűvel. A nyakból hurok ágazik ki négyszeres görbülettel, melynek nyúlványából alakul a tüske. A fibula a mellen feküdt. 2. Ezüst csatkarikája a medencecsonton. 3. Ezüst római pénz Commodus császártól a medencecsonton fekvő jobb

kézben. 4. Vaskés töredék a jobb lábszár mellett farostok által befedve. 5. Talpas agyagpohár szallag vonalakkal diszítve, mely szabályosan húzódik a pohár szájától egyenlő distantiával lefelé. A pohár a lábfejnél volt. A sír mélysége 1 m. 80 cm.

8. sír. Csecsemő csontváza teljesen elporladva, minden melléklet nélkül.

9. sír. Csontváz hossza 1 m. 81 cm. Férfi csontváza. 1. Bronz szíjkarika hat bütyökkel, bal csípő táján; a karikából kiágazó bütykök közt a karika mindenütt vastagabb. 2. Római ezüstpénz Saloninától jobb kézben, mely a medencecsont közepén feküdt. 3. Vascsat a medencecsont bal felén. 4. Egy szem gyöngy bal lábtőn. 5. Nagyobb agyagedény dísz nélkül, csak egy vékony vonal mélyedés van az edény szájától lefelé 5—6 centiméternyire, mely mintegy kör veszi az edényt körül. Mélysége a sírnak 1 m. 85 cm.

10. sír. Csontváz hossza 1 m. 17 cm. Női csontváz. 1. Egy nagyobb gyöngy féle, mely a mellen volt. Krétához hasonlít teljesen, talán alabastrom. Mélysége 80 cm.

11. sír. Csontváz hossza 1 m. 39 cm. Női csontváz. 1. 23 darab gyöngyszem, mely elszórva a mellen feküdt. Többnyire üveggyöngyök. Alakjuk épen úgy, mint az első sírban előfordult gyöngyöknél dinnyemag alakúak. Némelyikben megtaláljuk a bronzcsövet vagy sodronyt. 2. 1 darab kisebb kés a bal kar mellett. 3. Bronz karperec tompa végekkel. A karperec különben szegletes, jobb csuklón volt. 4. Boglár; középső foglalványában egy üveggomb, mely átlátszó, ezt körül fogja 8 darab kisebb üveglap, 4 darab átlátszó és 4 darab szines, mindegyike külön-külön bronz foglalványban. Az összes betéteket egyszerre ismét egy bronzlemez tartja össze, melyet sodronygyűrű vesz körül. A boglárt a mellcsonton találtam. Mélysége 1 m. 62 cm.

12. sír. Csontváz hossza 1 m. 58 cm. 1. Agyagedény, melynek nyaka alatt vonalkák kört alkotnak párhuzamosan. Oldalát ásóval kicsorbitották. Bal felső lábszára mellett belül

szárnyas vad csontjai találtattak. Mélysége a sírnak 1 m. 20 cm.

13. sír. Csecsemőnek teljesen elporlott csontváza minden melléklet nélkül. Mélysége a sírnak 60 cm.

14. sír. Csontváz hossza 1 m. 93 cm. Férfi csontváz. 1. 1. ab, 2. ab, 3. ab két-két áttört művű bronzlemez, a szíj befoglalására indadísz két-két szeggel, a végén egy szeggel. Kisebb szíjvégek; mind a csípő körül. 2. Nagy szíjvég, szintén áttört művű bronzlemez, mint a kis szíjvégeknél. A szíj befogadására két-két egymásfelé hajló nyúlvány két szeggel; a nyúlvány között tojásdad nyilás van; e fölött elválasztó rekesz; a rekesz után keskeny inda, mely ellenkező irányba, majd szembe kerül s végződik; ismét keskeny elválasztó rekesz; utána négy körhajlású inda, mindegyikének végén levéldísz, mely $^3/_4$ holdat alkot. A levélmezők felső szélét a lemez keret szélével félholdvégű hajtás köti össze. A nagy szíjvég a bal alsó lábszárnál feküdt. 3. a, b, c, d kapcsok: áttört művű indadísz a nagyobb lemezek, egy pontból négy felé hajlik és félhold idomú levéllel végződik, kívül szalagfonadék, medenczecsonton és azon alul. 4. Hüvelypánt, melynek közepén négy szegecske van, végei szabadon állanak; bal csípőn feküdt. 5. Szíjpánt bronzból; közepett lyuk, melyben a szeg most is meg van; felső lábszár mellett. 6. Csat, karikája tojásdadalakú, tüskéje és csuklója is ép, lemeze ötszögű, mely áttört művű, benne inda egyes hajlással három szeggel; a csípő tájékán találtam. 7. Szíjdísz, áttört lemezű, alul csipkézett, ezen belül szalagfonadék három szeggel, kétfelé hajló inda fölött díszítés. Jobb lábszár fölött találtam. 8. 21 cm. hosszú kés, melyen a farostok még kivehetők. Bal kézben volt. Az arc határozott nyugati irányú. Mélysége 2 m. 20 cm.

15. sír. Csecsemő sírja; a csontváz teljesen elporladva; semmi melléklettel. Mélysége 80 cm.

16. sír. Csontváz hossza 1 m. 77 cm. Férfi sírja, illetőleg

csontváza. 1. Inkább vésőhöz, mint késhez hasonló vaslemez, a csontváz jobb oldalán. 2. Vascsat a medencecsonton. 3. Alaktalan vastöredék; beleerősödve egy csont szilánk, valószinűleg nyílhegy; a medence jobb oldalán. 4., 5., 6., 7. kavicsok, melyeken a kopás nyomai észlelhetők, mind a jobb kéz csuklójánál. Az alsó lábszárak közt szárnyas állatnak csontjai. Mélység 1 m. 96 cm.

17. sír. Csontváz hossza 1 m. 48 cm. Női csontváz. 1. 6 darab fehér s 1 darab sárga gyöngyszem; a nyakon elszórva. 2. Kés a bal lábszárnál. 3. Kis bronzkarikán egy valamivel nagyobb vaskarika. Csípő tájékán. Mélység 1 m. 70 cm.

18. sír. Csontváz hossza 1 m. 81 cm. Férfi csontváz. 1. Bronz övdísz, alul-felül szegecskének lyuk hagyva, egyikben szeg; vonalas bemetszés levéldíszszel, csípő baloldalán. 2. Vas szilánk, nyílhegy avagy árféle lehetett, bal lábszáron feküdt. 3. Vaskarika a medencecsonton. 4. Félkör-alakú vaskarika a vállon. 5. Bronz szíjpánt, közepén lyuk, szegnek, egy bronzszeggel, mely körül mélyedés, a pánt felső részén egymással szemben nyílhegyhez hasonló mély vésés kettős szakállal, jobb lábszár mellett. 6. Áttört művű szíjvég bronzból két-két szegecses kettős percekkel, karimás áttöréssel, a tengely irányában két idom, melyet vékonyabb szár köt össze, kétfelé hajló inda, közepett vastagabb szár, két rövidebb levéllel, mely jobbra-balra az indával van összekötve. Egy vastagabb lemezű áttört művű szíjvég. Bal felső lábszárcsont mellett. Arc teljesen nyugat irányban. Mélység 1 m. 86 cm.

19. sír. Öregnek elkorhadt csontváza, minden melléklet nélkül. Sírmélység 60 cm.

20. sír. Csontváz hossza 1 m. 46 cm. Női csontváz. Jobb keze mellre téve, bal keze lábszár mellett kinyújtva. 1. Agyagedény, lábtő mellett volt elhelyezve. Sírmélység 1 m. 50 cm.

21. sír. Csontváz hossza 1 m. 67 cm. Férfi csontváza. 1. Valószinüleg tűzcsiholó. Vasból vagy acélból van. Jobb kézben vált. 2. Félköralakú vaskarika bal vállon. 3. Teljes vaskarika a medence bal oldalán. 4. Kés, melyen a farostok kivehetők, bal kézben. Az alsó lábszárak között szárnyas csontok. Mélység 1 m. 45 cm.

22. sír. Lovas-sír. Csontváz hossza 1 m. 61 cm. 1. Vascsat a medencecsonton. 2. Vasból mintegy 2 cm. széles pánt féle, alsó része egyenes, aztán erre félkörként hajlik a felső rész. Lábtő mellett. 3. Csikózabla összehajtva a lófej mellett, mellett, mely a férfi lábszárán, illetve bokáján keresztbe feküdt két csikópatával s a csikó alsó lábszáraival együtt. 4. Vaskés, mely a jobb kézben volt. Alsó lábszáraik között szárnyas csontjai. Mélység 1 m. 80 cm.

23., 24. sír. Az egyik csontváz hossza — mely alul volt — 1 m. 58 cm., a másik csontvázé 54 cm. Az alsó csontváz mélysége 1 m. 20 cm. a felső közvetlenül felette feküdt. Mindkét csontváz minden melléklet nélkül.

25. sír. Csontváz hossza 1 m. 78 cm. Férfi csontváz. 1. Kettétört vaskés, bal lábszár mellett. A farostok, mely valószinű tok volt, tisztán kivehetők, 2. *a. 2. b.* Két bronzlemez a *2. b* bemetszett mindkét lemezen két-két szegnek lyuk fúrva. Alsó része egyenes, melyből szintén egyenes oldalak indulnak. Felső része félholdalakban görbült. Valószínő szíj foglaló volt. Medencecsont baloldalán. 3. Bronz boglár a mell jobboldaláról. Alul síma bronzkorong volt hozzá forrasztva, ez azonban teljesen leporladt róla. A boglár belseje üres félgömböt alkot, tetejéből kis bronzpálcika állott ki, amely azonban eltörött s elkallódott A boglár alsó pereme síma sávként húzodik körül; ebből hat nyúlvány emelkedik felfelé s egy pontban — miután ívet leírva haladt — találkoznak. A párkányból kiemelkedő nyúlványok mindegyike háromszögalakú, melyek inda-, illetőleg levéldíszből alkotvák. A boglár áttört művű. 4. Szíjvég bronzból, a hüvely falán síma vonalak húzódnak

körül; 5 ily síma vonal van. A hüvelyen keresztül szegecsnek lyuk van keresztül fúrva. A hüvelyen alul levő tömör rész pereme síma vonal, ezen belül két sorban sűrű apró, szabályosan egymást követő bemélyedés mindkét oldalon, illetőleg szélen, a bemélyedéses helyek közöttt gerinc húzódik végig. Csípő táján volt. Mélység 1 m. 65 cm.

26. sír. Csontváz hossza 1 m. 53 cm. Női csontváz. 1. Vaskés töredék balkéz mellett. 2. Boglár foglalója, két szegnek helye rajta, bronzból. A boglár befoglalója peremmel van ellátva. Hogy miféle anyagból volt a dísz, azt megállapítani nem bírtam, miután az teljesen elporladt; barnás anyag volt benne, amit amint a levegő ért, rögtön szétporlasztott. Valószínű fafaragvány volt benne. A két felső lábszár között szárnyasnak csontjai. Mélység 1 m. 10 cm.

27. sír. Csontváz hossza 1 m. 23 cm. Női csontváz. Jobb kézfej a mellen, bal kéz keresztbe fektetve a nyak jobb oldalára; lábai magasabban feküdtek, mint a törzs. 1. *a*, *b*. Két darab fém karperec, négy éllel, nyilt végekkel, külsejének felén a végek felé egy sorba pontokkal. A karperec két végén keresztbe három sor pont, aztán erre derékszög alatt 2 pont, erre ismét három sor pont keresztbe. A két pont felett s alatt a szélen bemélyedés. Mindkét karperec teljesen egyforma. Az egyiket munkásom kettétörte, azt hitte ugyanis, hogy arany. 2. *a*, *b*, *c*, *d*, *e*, *f*, *g*, *h*, *i*, *j* vöröt gránát gyögyszemek. 9 darab teljesen ép, míg egy törött. Síma lapokra csiszolt. 14 lap határol 9 darabot, míg egyik valószínűleg a kopástól egészen lapos, tompa széllel. A szárnyas csontjai itt is feltaláltattak a lábszárak között. Mélysége a sírnak 1 m. 25 cm.

28., 29. és 30. sír. Az első és harmadik fent jelzett sír gyermeksír, a második öreg, fogatlan, teljesen elkorhadt, minden melléklet nélküli sír. Sírmélység 70—80 cm.

31. sír. Csontváz hossza 1 m. 61 centiméter. Férfi sír. 1. Egy agyagedény. Durva, kezdetleges alkotmány, lábtó

mellett. Szárnyas vad csontjai felső lábszár között. Sírmélység 90 cm.

32. sír. Csontváz hossza 1 m. 36 cm. Női csontváz. Teljesen ép csontokkal. 1. Vaskés, melyen a farostok szépen kivehetők. A jobb alsó lábszár mellett. 2. Orsógomb, lapos, minden vonaldísz nélküli. Mell táján találtam. 3. függő ezüstből, nyilt végekkel, amelyek azonban egymásra vannak téve, egyik vége igen vékony — de teljesen ép — s mindinkább vastagodik a másik vége felé; a vastagabb részen ezüst gyűrű van, mely átfogja. Bal fülén találtam. Azt hiszem a másik el lett a homokkal keverve, mert a koponyán nyoma látszott. 4. Egy nagyobb alabastrom (?) gyöngyszem, a mellen találtam. Szárnyas csontokat a szokott helyen találtam. Sírmélység 1 m. 20 cm.

33. sír. Csontváz hossza 1 m. 37 cm. Női sír. 1. Erősebb vaskés, hegye eltörve, baloldalán a felső lábszár mellett. 2. 14 darab fehér gyöngy, az idő nedvesség stb. behatásától már kissé megrongálva. Azt hiszem kagyló, vagy kő az anyaga. A nyakban elszórva leltem. 3 *a* és 3. *b* Két darab ezüst függő, egyik eltörve, melynek törése fehéres szürke, Egyik vége igen vékony, nyilt végűek. Sírmélység 1 m. 10 cm.

34. sír. Csontváz hossza 1 m. 50 cm. Női csontváz. 1. Fél vaskarika a vállon. 2. 7 darab gyöngyszem. Ezek közül 5 darab szegletes, színük vörüses; egy darab kerek, amelynek közepe kidomborodik; egy hasonló alakú gyöngyszem, amíg azonban az előbbeni vörös, ez zöld színű. A mell táján elszórva találtam. 3. Egy ezüst függő, nyilt végekkel, egyik vége szegletes; a másik függőnek semmi nyoma nem volt. A bal tülön leltem.

35. és 36. sír. Mindkettő öregnek csontváza, csaknem teljesen elporladva. Mindkét sír minden melléklet nélkül. Sírmélység alig egy méter.

37. sír. Vaskésnek csonkja, ballábszár mellett. 1. Orsó-

gomb, a bal térden feküdt. Idoma két lemetszett hegyű kúp; a gerinccel párhuzamosan haladó egyenes vonalak díszítik. 3. Egy függő, bal fülön, nyilt végű, egyik vége elvékonyodott, másik végén gyűrű, ezen felül egy és fél centiméterre kettős gyűrű, ettől feljebb ismét másfél centiméterre eggyes, ettől még feljebb egy centiméterre ismét egyes gyűrű övezi. Anyaga ezüst. A koponya jobboldalán függő nyomai látszottak, azonban az elveszett. 4. 9 darab egészen lapos kék gyöngy. A nyakon szép sorban feküdt. A csontváz hossza 1 m. 48 cm. Női csontváz. Sírmélység 1 m. 20 cm.

38. sír. Csecsemő csontvéza teljesen elporladva. Melléklet nélkül. Sírmélység 80 cm.

39. sír. Csontváz hossza 1 m. 72 centiméter. Férfi sír. 1. Agyagedény, durva kezdetleges munka. Az edényben szárnyasnak csontjai elég épen megmaradtak. Sírmélység 1. m. 60 cm.

40. sír. Csontváz hossza 1 m. 58 cm, Női csontváz. 1. Agyag orsógomb. A gerinccel alul-felül két-két párhuzamos vonaldísz. Idoma két lemetszett hegyű kúp. Bal térden leltem. 2. *a*, *b* két darab függő, alul dinnyemagalakú üveggyöngygyel, az üveggyöngyön keresztül húzódó bronz sodronynak nyúlványa beér csaknem a függőkarika közepéig. Oldalt mindkét felén a függőkarikán sodronygyűrű; felső részén nyúlvány bronzból. 3. Vaskés töredék, az alsó lábszárak között. Farostok rajta láthatók. Sírmélység 1 m. 25 cm.

41. sír. Csontváz hossza 1 m. 18 cm. Leány sírja. 1. Egy kis függő a gyermek koponyájának bal felén. 2. Vaskés töredék bal alsó kar mellett. Sírmélység 80 cm.

42. sír. Csontváz hossza 1 m. 78 cm. Férfi sír. 1. Kés kettétörve, a kés nyele is megvan, csontból való. A késnyél mind a négy oldala rajzokkal díszített. A rajzminták csaknem mind a négy oldalon egyformák. Bal kézben — mely kinyújtva feküdt — tartotta. A nyél valószinű szarvas csontjából készült

2. Fél vaskarika bal vállon. 3. Vascsat, mely a csipő tájékán feküdt. Sírban sok szárnyas csontja szétszórva hevert. Mélysége a sírnak 1 m. 80 cm.

43. sír. Csontváz hossza 1 m. 36 centiméter. Női sír. 1. Hajszoritó bronzból, a bal fültőtől előre a fejtetőn át volt fektetve. Mindkét végét kétszeresen áthajló gyűrü övezi, amely gyűrü kétszer önmagába hajló karikában végződik. 2. Egy nagyobb fehér gyöngy 1 valószínű alabastrom; mellen leltem. 3. Agyagedény; igen durva kezdetleges munka. A lábtőn alul találtam. Szárnyas csontváz a láb közt. Sírmélység 1 m. 65 cm.

44. sír. Kisebb gyermeki csontváz, minden melléklet nélkül. Sírmélység 75 cm.

45. sír. Csontváz hossza 1 m. 28 centiméter. Női sír. 1. Bronzfüggő, tojásdad alakú, bal felén a koponyának, jobb felén azonban semmi nyoma a függő viseletnek. 2. Tiz darab sárga szögletes gyöngy a nyak körül. 3. Lapos vaslemez, melyen rézsút késpenge csonkhoz hasonló vastöredék. Csípő táján leltem. Sírmélység 1 m. 10 cm.

46. sír. Csontváz hossza 1 m. 36 cm. Női sír. 1. Agyag orsógomb, éles gerinccel. Bal kézben találtam. 2. Két függő közül egyik teljesen szétporladt, másik azonban csak részben. Alul gombban végződik. Mindkettő teljesen egyforma volt. A sírban sok szárnyas csont töredék. Sírmélység 1 m.

47. sír. Csontváz hossza 1 m. 42 cm. Férfi sír. 1. Vaskarika a medence bal oldalán. 2. Vaskés töredék a bal alsó lábszár mellett. A felső lábszárak között szárnyasnak csontjai. A fej a mellən feküdt. Sírmélység 1 m. 20 cm. a lábnál, míg a fejnél 1 m. 45 cm. volt.

48. sír. Csontváz hossza 1 m. 64 cm. Férfi sír. 1. Hálósulynehezék kopás nyomaival, jobb kézfejnél. Sírmélység 1 m. 30 cm.

49. sír. Csontváz hossza 1 m. 15 cm. Női sír. 1. Durva agyagpohár, kezdetleges munka. Sírmélység 90 cm.

50. sír. Csontváz hossza 1 m. 58 centiméter. Női sír. 1. Bronzkarperec, nyilt végekkel, bal alsó karon. 2. Agyag orsógomb a bal kézben, minden vonaldísz nélkül. Sírmélység alig 60 centiméter.

51. sír. Sír hossza 1 m. 67 cm. Férfi sír. 1. Erős vascsat, a medencecsont közepén. 2. Fél vaskarika a bal vállon. A lábszárak között szárnyasnak csontjai elszórva. Sírmélység 1 m. 35 cm.

52. sír. Sír hossza 1 m. 77 cm. Férfi sír. 1. Erős vascsat a csípő bal oldalán. 2. Vaskés csont késnyéllel. A csont valószinüleg szarvas- vagy őzlábszárból, kerek a kopástól, minden dísz nélkül, a bal kézben a törzs mellett. Sírmélység 1 m. 60 centiméter.

53. sír. Csontváz hossza 1 m. 28 cm. Férfi sír. 1. Agyagedény kicsorbulva, a láb fejnél. Telve homokkal. Szárnyasnak csontjai a lábszárak között. Sírmélység 1 méter.

54. sír. Csontváz hossza 1 m. 67 cm. Férfi csontváz. 1. Áttetsző csiszolt kő, kopás nyomaival, hasonló a kovácsüllőhöz, szélességi oldalon bevésés, felső gerinc vékony, alsó lapos széles. Jobb alsó karhoz hozzá volt kövesülve. Nézetem szerint ijj rész, azonban nincs kizárva, hogy amulettnek használták. 2. Agyagpohár kicsorbulva, lábtőnél. Sírmélység 2 m. 15 cm.

55. sír. Csontváz hossza 1 m. 88 cm. Férfi csontváz. 1. Lándzsa töredék erős acélból, keresztbe feküdt a csípőn, 3 darabban. 2. Nézetem szerint lándzsa nyél foglaló, a nyél helyén keresztül szeggel; jobb kéz csuklójánál. 3. Vascsat a csípő bal oldalán. Sírmélység 1 m. 70 cm.

56. sír Csontváz hossza 1 m. 72 cm. Férfi sír. 1. Vaskarika 5·5 cm. széles átmérőjű, háromszögalakú csüngővel, hajtáson feküdt. 2. Vaskarikák egymásba fonódva a jobb kéz mellett. 3. Vaskés a bal kar mellett, fa rostokkal fedve. Szárnyasnak csoetjai az alsó lábszárak között. Sírmélység 1 m. 38 cm.

57. sír. Csontváz hossza 1 m. 58 cm. Női sír. 1. *a* 1. *b* két darab 7·5 cm. hosszú tű. Munkásom tisztára csiszolta, aranysárga színű; mellen találtam. 2. Fibula rész; egy része szét esett, a mely barna anyag --- valószínű fából — volt. Nyakon volt. 3. 1 darab függő, fémkeverék. Színe aranysárga. Bal fülben volt. 4. Szarvas agancsvég, használata ismeretlen; ketté tört, jobb kézben. 5. Agyagedény lábtőnél. Sírmélység 1 m. 28 cm.

58. sír. Csontváz hossza 1 m. 65 cm. Női sír. 1. Egy darab függő, bal fülön. A másik függő is meg volt, nyoma a koponyán meglátszott. Vékony sodronyon függ a csüngő három peremmel. A sodrony keresztül halad a csüngőn, belül üres. Erősen megrongálódva. 2. Ezüstkarperec a jobb kézcsuklón. Gömbölyű, egyik vége horogban végződik s elvékonyodott, a másik vége azonban hurok s 14-szeresen rá van csavarodva a karperecre. 3. 12 darab gyöngy, két darab ezek közül kettős; hat drb sárga futó betéttel, 5 darab kék betéttel, mindezek egyenlő nagyságuak, a 12-ik jóval nngyobb és fehér s vörös betétű. Nyakban találtam elszórtan. 4. Vaskés töredék farost burkolattal bal alsó lábszárnál. 5. Agyag edény a lábtőnél. Sírmélység 1 m. 34 cm.

59. sír. Csontváz hossza 1 m. 74 cm. Férfi csontváz. 1. Kés, csontnyéllel. A nyél erősen megrongálódva, valószínű juhcsontból, illetőleg lábszárból készült; jobb kézben volt. 2. Vascsat a medence bal sarkán. 3. A csípő közepén két vaslemez — melyek közül egyik elporladt — között tojásdad hajlású bronzkarika, a lemez között levő rész elvékonyodott. A vastagabb felén vasrozsda, mely teljesen körül fogja. 4. Bal vállon félköralakú vas. Sírméiység 1 m. 47 cm.

60. sír. Minden melléklet nélküli férfi csontváz. Sírmélység 1 m. 20 cm.

61. sír. Csontváz hossza 1 m. 69 cm. Férfi csontváz. 1. Vaskarperec; az ásó ketté vágta s egyik vége kiegye-

nesedve. Jobb karon volt. 2. *ab* kőszilánk, valószínű egyik nyilhegy töredék. Jobb kar alsó száránál. 3. Vaskés töredék a bal felső lábszár mellett. 4. Bal vállon félköralakú vas. 5. Ar, egyik vége négyszögű, mely kihegyesedik, másik kerek azonban farostokkal fedve; a kerek s a négyszögű rész között elválasztó egy gerinc. Jobb kéz mellett feküdt 6. Ugyan-e sírban megkövesedett szarvasagancs tövét találtam és pedig a férfi csontváz fölött félásónyomnyira. Sírmélység 1 m. 86 cm.

62. sír. Csontváz hossza 1 m. 59 cm. Női sír. 1. Agyag orsógomb, a kopásnak erős nyomaival; díszítés nélkül. Két lemetszett kúpidom alakkal, bal térd mellett a kézben. 2. 12 drb vörös gyöngyszem, 10 darab ezek közül hosszúkás alakú s szögletes, mig kettő gömbölyű, egyik a kettő közül sárga, barna és kékes betétű, ily betét rajta három van. A betétek egy központ körül csoportosulnak. A másik hasonló betéttel bir, csakhogy két betét csoport van rajta. A betétek keresztül mennek teljesen a gyöngyön. 3. Egy függő, a másik széjjel porlott. A függő egy huzalból áll, melynek alsó részén egy gyöngyszem van kis pálcikán. 4. Agyagedény a lábtőnél. Szárnyasnak csontjai az alsó lábszárak között. Sírmélység 1 m. 35 cm.

63. sír. Csontváz hossza 1 m. 63 cm. Női sír. 1. Agyag orsógomb a bal kézben. 2. 36 drb színes gyöngyszemmel, köztük van szegletes, de tübbnyire kerek. A mellen s nyakban elszórva találtam. 3. Bronz karperec, csonka nagyobbik fele elkallódott, a bal karon volt. 4. Vaskés töredék az alsó bal lábszár mellett. Szárnyasnak csontjai az alsó lábszárak között. Sírmélysége alig haladja meg d 80 cm.

64. sír. Csontváz hossza 1 m. 66 cm. Női csontváz. 1. Agyag orsógomb. Két vonaldíszszel körül fogva a gerincen alul és felül, bal kézben. 2. Fél vaskarika a mell bal részén. 3. 6 drb szegletes tejfehér gyöngy nyakban elszórva. 4. Vaskéshegy a felső bal lábszár mellett. Sírmélység 1 m. 16 cm.

65. sír. Csontváz hossza 1 m. 48 cm. Női sír. 1. *a* és 1. *b* függők, mindkettő sodronyon függ, anyaga ezüst, a sodrony keresztül halad a csüngőn, mely csaknem teljesen széjjel porlott már. A csüngők háromszögnlakú, inkább haranghoz hasonló, apró kidudorodásokkal. 2. Fél vaskarika a bal vállon. 3. 14 drb részint kék, részint zöld gyöngyszem, szegletesek, a mellen és nyakon elszórva. Sírmélység 1 m. 38 cm.

66. sír. Csontváz hossza 1 m. 15 cm. Női gyermeksír. 1. Agyag orsógomb, egész kicsiny, bal oldalon a térd mellett. 2. Ezüst fülbevaló a bal fülben. Sírmélység 85 cm.

A sírok felásása közben alig két ásó nyomnyira előjött egy Árpád korabeli kés, melyben még meg van a karika, melyen függött és a szeg. 2. Egy kővésőnek csonkja. 3. Vonalas díszes agyagedény töredéke 70 cm. mélységben. 4. Egy csiszolt kőbalta; 1 m. 83 cm. mélységből vettem ki, ember csontváz összevisszaságban hevert mellette, a föld felette korom és faszén maradványnyal volt keverve. 5. Csöves agyagedény hullámvonalas díszítéssel 1 m. 60 cm. mélységben. 6. 8·2 cm. hosszú s két szakállal ellátott nyíl; a szakál hossza hegytől 5 cm. A fanyél befogadására mély lyuk, a nyilat 67 cm. mélyen találtam. 7. Örlőkő, inkább tégla, melyen a kopás nyoma erősen látszik. Alig 50 cm. mélyen bukkantam rá ásás közben; nem teljes — fele hiányzik. Római téglának vélik, melyet később fenésre használtak.

Nem messze a földbányától egy homokbányát nyitottak meg, ahol két sírban egy-egy és egy másik sírban több (8—9) csontvázat találtak. Minden csontvázon márga lerakodás nyomait találtam. Melléklet egyik csontváz mellett sem volt. Ásás közben a munkások találtak egy vasszeg formán három élű buzogányt, amelyet sajnos azonban a homok rakásánál elvesztettek. Ugyanitt találtak továbbá 1 m. átmérőjű facölöpöt, amely hogy milyen mélyen hatolt le nem

tudom, mert az teljesen nem lett kiásva, noha 4·5 méter mélységig ástak. Egyelőre ezekben gondoltam eleget tenni föladatomnak.

Úgy vélem, hogy szarmata-avar sírmező egy részét takartam föl; reménylem, hogy a még fölásatlan sok sír nagyobb betekintést fog engedni a letünt korba.*)

Társulati ügyek.

a) Titkári jelentés

a Bács-Bodrog vármegyei Történelmi Társulat 1908. évi működéséről.

Tisztelt közgyűlés!

Azt a megszokott keretet, amelybe társulatunk egy évi működésének képét bele szoktam illeszteni, ez idén igen szűkre kell szabnom. Az 1908. évnek ama jelenségei, melyekről a titkári jelentésnek kell beszámolnia, feltünően szerények, kis arányuak voltak.

Legkiemelkedőbb mozzanata társulatunk mult évi belső életének a május 31.-i ünneplő közgyűlésünk. Lefolyásáról az évkönyv II. füzetében részletesen beszámoltunk.

Ez ünnepi közgyűlésen kivül 1 rendes évi közgyűlésea és 3 választmányi gyűlésen intéztük el hivatalos ügyeinket. Az Évkönyv alapszabályszerű 4 füzetét kiadtuk. Tartalma mindenképen érdekesnek mondható, csak változatosnak nem. 36 társunk viselte a *működő tag* nevet s közülök csak 7 működött 15 dolgozattal. Mondhatni a belmunkatársak. Két külön kiadványunk: Évkönyveink 1885—1907-ig terjedő évfolyamainak *Tartalommutató*-ja, a titkár összeállitásában; s muzeumunk régiséggyűjteményeinek *Képes kalauz*-a, a muzeumőr meg a titkár szerkesztésében, szintén tavaly jelent meg.

Közvetve érinti ugyan társulatunkat, de mégis meg kell emlékezni róla, hogy az Országos Monografia Társaság vár-

*) Az itt ismertetett leletek e közlemény megjelenése után, vétel utján, társulatunk muzeumába kerültek. — A további kutatást társulatunk fölvette munkatervébe. A szerk.

megyénk monografiájának I. kötetét a most folyó hónapban már kiadta. E munka iróinak nagy része a mi tagjaink sorából került ki.

A mult évben is összeköttetésben, s a kiadványokat illetőleg csereviszonyban voltunk 4 fővárosi és 7 vidéki egyesülettel. Más egyesületek s magánosok megkeresésére is többször készségesen szolgáltunk adatokkal, fölvilágositásokkal.

A Muzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelősége a felügyelete alatt levő társulatoknak lehetőleg egységes irányelvek szerint való szervezését célozza azokkal az alapszabály-mintákkal, amelyeket társulatunknak is megküldött. E minták alapján kell átdolgozni a mi alapszabályainkat is. A választmány egy bizottságra bizta e dolgot. A munka már folyamatban van. Uj alapszabály-tervezetünknek végleges megállapitása, s a további intézkedések végett esetleg egy rendkivül közgyülés egybehivása válik majd szükségessé.

Az országos Főfelügyelőség részéről Radisics Jenő felügyelő úr augusztus 8.-án meglátogatta társulatunkat. Gyüjteményeink gazdagságáról, érdekességéről s a tapasztalt rendről elismeréssel nyilatkozott. Ugyancsak az ősz folyamán Téglás Gábor archeologus is megtekintette muzeumunkat. A római sáncoknak általa tervbe vett tanulmányozása alkalmával pedig évkönyvünkbe való dolgozását is szivesen fölajánlotta.

Hálás köszönettel emlékezünk meg társulatunk anyagi támogatóiról. A vármegye törvényhatósága, társulatunk fennállásának 25. évfordulója alkalmából, 1000 koronával segélyezett bennünket. Ez összeget legnagyobb részben a belső berendezkedésre forditottuk. A Muzeumok és Könyvtárak országos Főfelügyelőségének ajánlatára az évek óta élvezett 800 korona állami segélyt szintén megkaptuk, melyből 500 korona a régészeti, 300 korona pedig a néprajzi gyüjtemények gyarapitására fordítható. Vegül 100 korona adományt kaptunk tavaly is a Zombori Takarékpénztártól.

Az 1908. év anyagi állapotát a pénztári kimutatás igy tünteti föl: évi bevétel: 3981·98 K, évi kiadás: 3275·55 K, készpénzmaradvány: 706·43 K.

Érzékeny veszteség ért bennünket a tagok számának

megfogyatkozásával. Lemondás, illetőleg eltávozás folytán törültettek: dr. Bikár Nenád (Zombor), dr. Rényi József (Topolya) és Érdujhelyi Menyhért (Zenta) pártoló, illetőleg működő tagok.

Föltünő nagy azoknak a száma (13), kiket a halál szólitott el közülünk. Elhunytak: Oltványi Pál prépost (Szeged) tiszteletbeli, — dr. Alföldy Gedeon ügyvéd (Zombor), Deák Zsigmond ny. főszolgabiró (Borsód), Dudás István takarékpénztári igazgató (Zenta), Eigl József apát-plébános (Ujfutak), Hipp Dezső főszolgabiró (Palánka), Latinovits János förendiházi tag (Budapest), Lukácsevits István városi tanácsos (Zenta), Szmiha Kálmán jegyző (Ókér), id. Szutrély Lipót takarékpénztári igazgató (Baja), Vuits Vazul földbirtokos (Zenta) pártoló, — továbbá Schnurr György tanitó (Apatin) és Kálits Dömötör ny. gör. kel. szerb tanitóképző tanár (Zombor) működő tagok. Kálits Dömötör elhunyta annál érzékenyebb veszteségünk, mivel ő szerb testvéreink közül egyedüli volt, aki nemcsak érdeklődött munkánk iránt, megbecsülte törekvéseinket, hanem — mint működő és választmányi tag — buzgó tevékenységével részt is vett működésünkben.

Tagjaink számának 16-tal történt fogyatkozásával szemben a mult esztendőben 6 uj pártoló tagot vettünk föl.

Ezek szerint a tagok statisztikája az 1909. évre a következő: tiszteleti tag 6, alapitó 44, pártoló 201, működő tag 33; összesen: 283; 10-zel kevesebb, mint a mult esztendőben.

Végül jelentem, hogy a választmányban egy vidéki s egy helybeli tagság megüresedett. E két helynek a betöltése, tárgysorozatunk 7. pontja szerint, mai közgyülésünk feladata lesz.

Kérem az igen tisztelt közgyülést, hogy jelentésemet tudomásul venni kegyeskedjék.

---

b) Muzeumőri jelentés

a Bács-Bodrog vármegyei Történelmi Társulat 1908. évi állapotáról.

A negyedszázados évforduló kapuit zárjuk...

Az 1908. évi állapotot feltüntető muzeumőri jelentés is

még az ünnepi év aktáihoz tartozik. Ebbe foglaltam össze mult évbeli sáfárkodásunk eredményét.

A fokozatos fejlődés szembetünő jelei biztató reménynyel tölthetnek el bennünket a második negyedszázad küszöbén. A jubileumra való készülődés különösen a belső rendezkedés munkáján hagyott maradandóbb nyomokat. Gyűjteménytáraink kiállitásos felszerelésükkel szük termeinkben uj szint kölcsönöztek; tárgyaink pedig mindenképpen áttekinthetőbb elrendezést nyertek. Egyidejűleg elkészült a régiségtár képes útmutatója is, mellyel nagyban megkönnyitettük a muzeumot látogató közönség kalauzolását.

A mult évi gyarapodás is méltóképpen kél versenyre a szerzemények előző évi eredményeivel. Az ajándékozók és az ajándékok hosszu lisztája tanuságot tesz arról, hogy vannak jó barátaink, vannak istápolt eszméinknek hivei, akik nem feledkeztek meg intézményünkről.

Kétségkivül nem tartozik a mindennapi jelenségek közé, hogy valaki áldozatkép rakja füstölgő oltárunkra évek hosszu során kitartó buzgalommal gyűjtött és mindvégig féltékenyen őrzött kincseit.

És ime! egy ilyen nem mindennapi eseményről kell ma örvendetesen beszámolnunk. Társulatunk fennállásának negyedszázados jubileumi ünnepségén elhangzott ünnepi beszéd egyik nemes gondolkodásu tagtársunk szivében élénk viszhangot keltett s felajánlotta Társulatunknak értékes régiség- és éremgyűjteményét. *Borsai* Jenő, bátmonostori aljegyző a nemeslelkű adakozó, aki felől kitudódott, hogy bár csendben, zajtalan munkával, de már évek óta szolgálta ügyünket. Előttünk — mint akik Bács-Bodrog vármegye történeti multjának felderitése körül az adatgyűjtők szerepére vállalkoztunk — nem egyszer feltünt, hogy éppen a Felsőbácskára vonatkozó dokumentumaink a legritkábbak. A nagyszerű adomány egyes csoportjai most egyszerre fényt deritenek az eddig homályos képű pontokra.

Különösen becsesek ezek között a bátmonostori neolithkori emlékkészletek; a nagybaracskai bronzlelet; a szeremlei mészbetétes diszitésű urnák; a bátmonostori kelta eredetű sirmellékletek és az ugyanonnan származó honfoglaláskori lovassirok tartozékai; a bajai és a csátaljai népvándorláskori

emlékek; stb. stb. Az adomány kiegészitő részét képező éremgyűjtemény szintén sok becses és helyi vonatkozásainál fogva is értékes érmet tartalmaz.[1])

Gyűjteményeink gyarapitásában nagy segélyünkre volt a nm. vallás- és közoktatásügyi miniszter ur is, aki a Muzeumok és Könyvtárak orsz. Főfelügyelősége ajánlata folytán társulatunknak ez évben is 800 korona államsegélyt folyósitott.

Ebből az összegből 300 koronát forditottunk a gombosi régibb középkori temető sirleleteinek megvásárlására; az előző évi néprajzi segélymaradványt pedig néprajzi tárgyak vásárlására és a muzeumban felállitott szövőszék felszerelési költségeire költöttük el.

A gombosi leletek utján imét 66 népvándorláskori sir tanulságos tartalmával ismerkedtünk meg s van reá reménynünk, hogy a folytatólagos kutatások során előkerülő leletekkel megvásárolt gyűjteményt a folyó évben kiegészithetjük.[2])

Adományukkal gyarapitották a muzeumot még a következők:

a) A régiségtárnál: *Simonyi* József dávodi tagtársunktól két izben is kaptunk régiségeket. A beküldött gyűjteményben igen becses népvándorláskori lovas-sirleletek vannak. Volt a gyűjteményben 2 bögre, bronzkarperec, 5 kengyelvas, 2 zabla, 2 lándsa, késpengék, 1 fenkő, 1 orsógomb s 1 pallostöredék.

Hasonló szép leletet mentett meg az elkallódástól *Kozma* Dezső bácsfeketehegyi tagtársunk is. Volt a küldeményben 2 kengyelvas, 1 lándsa, 4 drb háromszárnyu nyilcsúcs, 1 bronzcsat, 1 szijvégtöredék és 1 vaskarika. Mind a két lelet rajzokkal kisérve az „Arch. Értesitő"-ben lőn ismertetve.

Greiner Endre kishegyesi tagtársunk egy bronzgyűrűt küldött be. Greiner tagtársunk egyébként is elismerésre méltó tevékenységet fejt ki érdekeink istápolásában.

Örvendetesen vettünk tudomást *Cziráky* Gyula régi kipróbált munkatársunk közreműködéséről is, amely ujabban egy nagyobb és értékes topolyai gyűjteménynek muzeumunk részére történt megszerzésében nyilvánult.

Mikity Marin, monostorszegi lakos a monostorszegi Sziga-

[1]) A Borsai-féle adományról szóló cikket lásd a 30. lapon.
[2]) A gombosi sirmezőn talált régiségek leirását a 6. lapon külön cikkben ismertetjük.

szigeten, a bodrogszigeti pálos-kolostor romjainál egy Árpád-kori kardot talált s azt gyűjteményünknek ajándékozta. — Ugyanonnan való 1 drb fenkő és 1 rézgyűrű is, amelyet *László* János monostorszegi lakostól kaptunk.

Kiss Illés Áron zombori tanuló egy diszesen kivert nyelü handsárral gazdagitotta gyüjteményünket. — Egy ismeretlen zombori adakozó szintén egy bosnyák handsárt ajándékozott a muzeumnak.

b) **Néprajzi osztály**: *Weigang* János apatini működő tagtársunk 12 drb mézeskalács mintát küldött be. *Bertics* József vajszkai kántortanitó egy nagy magtartó-kosarat, *Borsai* Jenő pedig egy régi favillát mentett meg.

Hímes husvéti tojásokat kaptunk *Gebauer* Ernő bácsi gyógyszerésztől; *Falcione* Lajos zombori tagtársunktól és egy ismeretlen zombori adakozótól; 5 darabot a muzeumőr Palonán gyüjtött.

Vétel utján került gyüjteményünkbe: 2 drb guzsaly, 1 nádvágó kasza, 1 tokmány, 2 kaszakiverő kalapács, 2 kaszakiverő üllő, 1 keritőháló és 1 meritő háló (rogacsa), 2 lengő-, 2 fenék- és 1 butykáló horog; 1 kis szák és 1 kereplő.

c) **Éremtár.** A Muzeumok és Könyvtárak országos Főfelügyelősége megküldötte Ő Felsége megkoronáztatásának 40. évfordulójára készitett plaquette egy példányát; *Szécsényi* József ny. törv. elnöktől pedig 39 drb értékes ezüst- és nikkel-, továbbá 15 réz- és 5 drb papirpénzt kaptunk.

Özv. Korossyné Alföldy Julia monostorszegi postamesternő 5 drb Kossuth-bankót és 1 drb emlékérmet adományozott.

Mátics Márton dr. zombori lakos 4 drb ezüstérmet; *Simonyi* József dávodi lakos 2 drb ezüst- és rézpénzt; *Vujevich* Alajos zombori tagtársunk 1 drb bronzérmet, 2 ezüst- és 15 rézpénzt és 3 Kossuth-bankót; *Sztriny* Ferenc monostorszegi hajóskapitány pedig 3 drb római bronzérmet ajándékozott, melyet Dunapentelén, a Duna medréből kotortak ki.

Rózsa István vármegyei hajdu 1 drb 5 frtos bankjegyet; *Patasity* Ádám monostorszegi lakos 1 kis ezüstpénzecskét; *a monostorszegi állami elemi iskola* tanulói pedig 8 drb ujabbkori rézpénzt küldtek be.

A zombori felső kereskedelmi iskola tanulói közül: *Theodorovits* Milivoj 3 drb római bronzérmet, 1 drb ezüstpén-

zecskét; *Somogyi* Sándor 1 drb bronzérmet; *Grósz* József 2 drb ujabbkori rézpénzt és 2 drb ezüstérmet; *Deogáró* Oszkár 2 drb törökpénzt és 4 drb ezüstérmet; *Stein* Pál 1 Szent-György-érmet; *Gyulai* Béla 1 ezüstérmet; *Engl* Sándor 1 ezüstpénzt és végre: egy ismeretlen adakozó 8 drb különféle régi pénzt küldött be.

d) **Természetrajzi gyűjteményünket** *Bartalovics* Jakab titeli lakos egy szarvasagancs-töredékkel szaporitotta, amelyet a Tiszából halásztak ki.

e) **Kegyeleti tárgyak.** *Vértesi* Károly tagtársunk utján került hozzánk a Schweidel-család bronzirozott koszorúja, melyet a vértanú szobrára helyeztek; valamint a szoborra helyezett koszorúk szallagából 3 drb.

f) **Könyvtár.** *Ajándékok:* Ribiczey Gyula 33 éremkatalógust küldött; az *Erdélyi Kárpát-Egyesület* pedig megküldötte Erdély c. kiadványának 16 évfolyamát. *Bács-Bodrog vármegyétől* kaptuk a Századok 1908. évfolyamát. *Érdujhelyi* M.: A kath. hitelemzés története. *D'ujz* Kálmán: Arnold György. *Dudás* Gy.: Irodalmi dolgozatának repertoiruma. *A főfelügyelőség* ajándéka: a) Magyar könyvszemle. b) Muzeumi és könyvtári értesítő. c) Magyarország csúcsíveskori szárnyas oltárai. d) Évi jelentések.

Átalány fejében: Gyulai Pál: Kritikai dolgozatok. Bán Aladár: Finugor népek. Huszár Imre: Az orosz regény; 2 kötet. Akadémiai Almanach, Akadémiai Értesitő. Archaeologiai Értesitő. Nyelvtani közlemények. Matematikai és természettudományi közlemények. Ugyanannak értesítője. Értekezések a történelmi tudomány köréből. Ugyanaz a nyelvtud. köréből. Akadémiai emlékbeszédek. Német nyelvjárások.

Tagsági díj fejében: Numismatikai közlemények. Ethnografia. Néprajzi Értesítő.

Csere útján: Történelmi és Régiségi Értesítő. Alsófehérmegye történelmi társulatának Évkönyve. Hunyad vármegye történelmi társulatának Évkönyve. Pécs-Baranya vármegyei muzeum Évkönyve. Erdélyi Muzeum. Erdély című folyóirat.

Vétel útján szereztük: Dr. Sztripszky Hiador: Az erdélyi halászat. Hampel: Honfoglalási emlékek című műveket.

g) **Térképgyűjteményünk.** *Raisz* Lajos zombori tagtársunk 6 drb régi térképet ajándékozott.

h) Okmánygyűjtemény. *Bittermann* Nándortól: Bittermann Károly szabadkai nyomdász engedély-okmánya és 2 drb 48-as okmány.

Ezek szerint az egyes tárak gyarapodási statisztikája a következő: *I. Könyvtár:* a) könyvekben 81, b) térképekben 6, c) oklevél és egyéb iratokban 3, összesen 90 drb. *II. Régiségtár:* a) őskori régiség 136, b) római régiség 2, c) közép- és ujabbkori régiség 688, d) modern kegyeleti tárgy 4, e) érmek és pénzjegyek 1505, összesen 2335 drb. *III. Néprajzi gyüjtemény:* a) magyar néprajzi tárgyak 2, b) más nemzetiségek néprajzi tárgyai 28, összesen 30 drb. *IV. Iparművészeti tárgy* 12 drb. *V. Természetrajzi tárgy* 2 drb. *Gyüjteményünk törzsanyagának állománya:* 1. könyvtár 906, 2. régiségtár 12305, 3. néprajzi gyüjtemények 1097, 4. képzőművészeti és kegyeleti tárgy 96, 5. természetrajzi tárgy 2, összesen 14406 drb. A gyarapodás az előző évi állaggal szemben: 2469 drb. Borsai-féle gyüjtemény. Hálásan kell megemlékeznünk mindazokról, akik törekvéseinket megértvén, adományaikkal segitségünkre siettek.

Gyüjteménytárunk rohamos gyarapodása mellett évről-évre s mindjobban érezzük, a tárgyak elhelyezésére szükséges helyiségek hiányát. Ez évi gyüjteményünk legnagyobb része ládákba került, bár a tárlási módok minden igénybevehető fajtáját alkalmaztuk már.

Az egyes gyüjteménytárak az előző évben 14 esetben voltak nyitva. Meglátogatták 194-en. A látogatók sorában üdvözölhettük szakférfiaink közül: Radisics Jenőt, mint a főfelügyelőség kiküldöttét, továbbá Téglás Gábort és Reiszig Edét. Az egyesületek és intézetek közül: az orvosok országos szövetségének tagjait, az ujverbászi gimnázium tanári karát és ifjuságát, a zombori slöjd tanfolyam hallgatóit, a helybeli iskolanénék intézetébe járó felsőbb oszt. növendékeket és a jubileum alkalmával városunk előkelőségeinek számos tagját.

Az 1908. évi december 31.-én mint felhasználhatlan és le nem kötött államsegélymaradványunk: a) a régiségtárnál: 673 kor. 97 fill., ehhez járul az 1909. évre engedélyezett összeg 500 kor., összesen 1173 kor. 97 fil.

Erre nézve a következő felhasználási tervezetet terjesz-

tettük fel a főfelügyelőséghez: 1. A kishegyesi temető folytatólagos kutatására 200 kor. 2. A gombosi ásatásokra 153 kor. 97 fill. 3. A bátmonostori ásatásokra 120 kor. 4. A bácsi törökfürdő ásatására 300 kor. 5. Szekrények beszerzésére 100 kor. 6. Szakkönyvtár gyarapitására 100 kor. 7. Az éremtár rendezési munkálatára 200 kor.

Az 1908. évi néprajzi államsegély-maradvány 300 kor. és az 1909-re engedélyezett összeg 300 kor., összesen 600 kor.

Erre nézve a felhasználási tervezet a következő: a) A bácskai szerbek néprajzának tanulmányozására és tárgyi gyűjtés céljaira, dologi és személyi kiadások címén 450 kor. Fényképfelvételekre 100 kor. A moly által veszélyeztetett tárgyak preperálására és állandó kezelésére 50 kor.

Gubitza Kálmán.

---

c) A Borsai-féle gyűjtemény.

Az alábbiakban adjuk *Borsai* Jenő bátmonostori aljegyző adományának leltárszerű jegyzékét. Mivel a gyűjteményben több oly leletcsoport is van, amely helyi vonatkozásánál fogva megérdemli, hogy vele külön foglalkozzunk: a részletes ismertetést az Évkönyv következő füzete számára tartottuk fenn.

A gyűjteményt két főosztályba sorozhatjuk, ugymint: régiségleletek és érmek. A régiségleletek legtöbbje Bátmonostorról és a szomszédos községekből való; az érmeknek is az ad érdekességet, hogy majdnem minden darab mellett ott találjuk a lelőhelyet is.

I. RÉGISÉGEK.

a) *Bátmonostori leletek. Angyal* Lajos bátmonostori lakos szőlőjében szőlőmunkálat közben egy honfoglaláskori lovas-sírra akadtak. Borsai szakértelmének köszönhetjük, hogy a sír minden tartozéka együtt van. Volt a leletben: egy emberi csontváz, 2 drb kengyelvas, egy zabla-töredék, 20 drb bronz pityke, 2 drb nyílhegy, ezüstlemez töredékek és vassalak-darabkák. A harcos mellett feküdt a ló koponyája és a lábcsontok is.

Ennek a sírnak a mását *Palásti* József sumári szántóján találták 1908-ban. A beküldött leletben van 2 kengyelvas, egy sarkantyú és egy bronz fülkarika.

Még egy lovas-sír került felszínre *Péri Szabó* János mélyút melletti szőlőjében. A lelet tartozéka: két kengyelvas, két zabla, 2 zablafeszitő-

vas. A kengyel avarkori typus. Az e helyről származó leletekkel együtt kaptunk még 2 patkót, 3 kengyelvasat, 1 orsógombot, 1 bronz csörgőt, 1 kelta ollótöredéket, 1 kanalat, 1 zablát, 1 szolgavasat és 1 szamárpatkót.

A mélyútból való még egy kard-töredék, egy alabárd és egy bronzfeszület. Ez utóbbi Árpád királyok korabeli.

Barna József szurdok dülőbeli szőlőjében népvándorláskori sírokat találtak. A gyűjteményben két emberi állkapocs, láb- és karcsontok mellett még a következő érdekes tárgyak vannak: 8 bronz karperec, 1 bronz torques, 1 korong-fibula, 2 bronz fibula, 3 orsógomb, 7 bögre és 2 bögre-töredék.

A szurdok-parti szőlők rigolozása közben rendkivül sok edénycserép kerül felszínre. A cserepek élénk bizonyságot tesznek arról, hogy a szurdok partjai már az őskorban is lakott helyek voltak. De megtaláljuk a cserepek között a bronzkori, a La-tene-éi, a népvándorláskori agyagművesség produktumait is. Borsai a cserepekből 120 drb jellemző példányt gyűjtött össze. — Van a többi között két korongolt vörös edény, egy mázos bögre és két népvándorláskori edényke is. Innen való még 1 kőbalta-fok, 2 kővéső, 1 csiszolt kőtöredék, 2 orsógomb-töredék, 1 vas nyílhegy, 1 vascsat-keret, 1 vaslándzsa, 1 szúró szerszám, 1 késpenge, 1 gyöngyszem, 3 sarkantyú, 1 római téglatöredék és 1 tapaszrög. Egy kis La-tene ízlésű bögrét is találunk a gyűjteményben, melyet 1904-ben *Porkoláb* Péter szőlőjében találtak. Ugyanott sok sírt ástak fel vasmellékletekkel.

A *Tápcsatorna* medrének kitisztitása alkalmával a kotrógép is több érdekes tárgyat hozott felszinre. Ezek közül Borsai megmentett 1 nyéllyukas kőbaltát, 1 hálónehezéket, csiszolt homokkődarabot és az őstulok csontvázmaradványából 8 drb impregnált csontdarabot.

A temető mögött fekvő *homoki szőlőkből* 5 középkori cserepet; a *Bohunek*-szállásról 3 drb középkori cserepet és egy orsógombot; az ugynevezett *vályogvetőkből* pedig egy sodronyfonatos csüngődiszt nyertünk.

A község alatt elterülő ugynevezett *Pusztafalu* táján szintén sok régiséget találtak. Ezek közül a Borsai gyűjteményben van: 4 patkó, 1 nyárstöredék, 1 sarló, 1 üsttartó-lánc, 1 vadászkés, 2 vaspánt, 1 alabárd, 1 csákány, 1 kardpenge-töredék és 1 kelta kés. Ez utóbbit Zrinyi Péter a tölös-dülőben, csatornaásás közben találta.

Egyik legbecsesebb leletcsoportot az ugynevezett *Csacsi-hegyen* találták. Kelta-kori. Van a gyűjteményben 9 drb lószerszámdisz és 3 drb kés- illetve ollótöredék. — Hasonló kelta eredetű leleteket találtak a község belterületén is, *Maróczy* György kertjében. A leletből egy kard

és egy lándzsa került Borsai gyűjteményébe. Maróczytól származik egy sárgarézzel kivert fokos is, mely öregapjától maradt reá.

A község belterületéről való még 2 sarkantyu, 3 gyűrű és 1 ágyugolyó. A szórványosan előfordult bátmonostori leletek sorába tartozik ezenfelül 13 sarkantyu, 2 patkó, 1 fokos, 1 gyűrű, 2 kovás puskalakatszerkezet, 1 bögre, 1 gyűrű és 1 agyaggyöngyszem.

b) *Bajai leletek. Dujmovics* István „jankó-dülő"-beli szőlőjében 1901-ben rigolozás közben egy sírra akadtak. A leletből egy koponya, két kis bögre és egy érctükörnek a töredékei kerültek a gyűjteménybe.

Nádas Sándor ny. tanitóképző tanár vodicai szőlőjében is sok régiség látott napvilágot. Legnagyobb része elkallódott. Borsai egy bronzkori urna töredékeit mentette meg, melyben égetett embercsontok, s mellette két kis edényke volt. Ugyanonnan való egy népvándorláskori kis bögre is.

A gyűjteményben találunk még egy népvándorláskori bögrét; széle körömbenyomattal csipkézett. Ezt 1903-ban *Ocskovszky* bajai halászmester találta. Állitólag volt mellette még egy kisebb karcsu bögre és egy bronz tű is. Ez utóbbiak valami Hegedüs nevü vasuti tisztviselő birtokába kerültek.

Ezekhez sorakozik az a sírlelet, amelyet *Érsi* János szurdoki szőlőjében, 1904-ben rigolozás közben találtak. A lelet tartozéka 1 bronz gyűrű és egy bronz karperec. — Szintén a bajai határból származik egy középkori kulcs és egy bronz fokos. A tárgyak mellett egy ezüst pénzecskét is találtak, mely állitólag I. Endre idejéből származik. Ez utóbbi elveszett.

c) *Csátaljai lelet.* Csátalja határában a legelőfelosztás alkalmával, az ott dolgozó munkások régibb középkori régiségekre bukkantak. Van a leletben 2 vaskarika, 2 egymásba kapcsolt vaskarika, 1 vascsattkeret, 1 bronzkarika, 2 bronz karperec, 1 orsógomb és 2 szem gyöngy.

d) *Nagybaracskai lelet.* A megyénkben talált bronzkori emlékek egyik ritkaszép csoportját találjuk abban a leletben, amelyet Nagybaracskán *Sümegi* Imre ugynevezett „Piszkula-dülő"-beli szőlőjében rigolozás közben találtak. Van a gyűjteményben 3 nagy bronztű, 4 bronz sodronytekercs, 6 bronz karperec, 3 bronz csüngődisz, 6 karperec és tűtöredék és 1 bronz gyűrű. A sírfészekben egy urnát is találtak, ez azonban a munkások kezén elveszett.

e) *Szilágyi-i lelet. Pintér* Mihály odavaló telepes, nyilván az ismert honfoglaláskori temetőből egy rozsdaette kardpenge két töredékét mentette meg.

f) *Küllődi és bezdáni leletek.* Küllőd határán, a mohácsi sziget

táján a „Kengyia“ nevű erdőirtásban egy tollasbuzogányt találtak; Bohunek Kálmán mérnök pedig Bezdán határában, a Pipercs-ér medréből 1 alabárdtöredéket, 1 fejszét és két patkót ásatott ki. Mindkét lelet a Borsai-gyűjteménybe került.

A gyűjtemény többi tárgyai közül *Palánkáról* való 1 rövid bosnyák handsár s Bosznia és Hercegovina okkupációja idejéből 2 karabély és 1 tokkal ellátott handsár.

A vármegye területén kivül eső helyekről származó régiségek közül legérdekesebbek:

g) *A szeremlei leletek.* Szeremle közvetlen Bátmonostor szomszédságában fekszik s igy az onnan gyűjtött tárgyak is közelről érdekelhetnek bennünket.

A község szélén az ugynevezett „Telek-aljá“-n egy nagyobb bronzkori urnatemető van. Az urnák mészbetétes diszitése a legváltozatosabb elemeket tárja elénk. Egy-két igen csinos példányt Borsai megmentett. Mint hirlik, e nagyszerű telepen most egy régiségkereskedő rendszeresen ásat anélkül, hogy a hatóság részéről abba bárki is beleszólna.

Borsainak innen származó gyűjteményében van 5 mészbetétes urna, 1 füles bögre és 1 kis csupor. E tárgyakat 1904-ben, *Csáky* János községi biró kertjében, veremásás közben találták.

Ugyancsak Szeremléről, *Porkoláb* Péter telkéről származik egy népvándorláskori nagyobb csupor, amelyet 1906-ban találtak. Ide sorakozik *Porkoláb* Péter 48-as nemzetőri lándzsája is, melyet annak idején kaszából vertek.

h) *A budai szent Domikánus templom* romjainak ásatása alkalmából az adományozó 2 kis ágyugolyót, az ott eltemetett apácák kriptájából 2 szövetdarabkát és 3 festett faltöredéket gyűjtött.

i) A tolnamegyei *„Földes pusztá“*-ról való 2 gyűrű; *Dunaszekcsőről* a Duna medréből egy puskalakat-szerkezet; *Mözsről* pedig egy vaslándzsa.

II. ÉRMEK ÉS PÉNZEK.*)

a) *A magyar királyság pénzeiből:* I. Endre 3 drb, IV. Béla 2, Zsigmond 1, I. Ulászló 18, ugyanaz (más veretű) 16, ugyanaz (más veretű) 30, Hunyadi János 2, I. Mátyás 1, II. Ulászló 3, II. Lajos 2, I. Ferdinánd 19, ugyanaz (?) 1, Rudolf 3, II. Mátyás 5, II. Ferdinánd 3, I. Lipót 15, I. József 1, III. Károly 1, Mária Terézia 2, ugyanaz (más veretű) 8, ugyanaz (más veretű) 15, I. Ferenc 1, V. Ferdinánd 2, a szabadságharc idejéből való 6, ugyanaz (más veretű) 3, ugyanaz (más

*) A meghatározásokat az adományozó jegyzetei után közöljük.

veretü) 2, I. Ferenc József 15, ugyanaz (más veretű) 4, ugyanaz (más veretű) 26, ugyanaz (más veretű) 74, ugyanaz (más veretű) 2, összesen 290 drb.

b) *Erdély.* Bethlen Gábor 1, II. Rákóczy Ferenc 1, összesen 2 drb.

c) *Ausztria.* II. Ferdinánd 1 drb, III. Ferdinánd 2, I. Lipót 1, ugyanaz (13-féle más veretű) 15, I. József 2, ugyanaz (más veretű) 2, IV. Károly 1, ugyanaz (más veretűek) 3, Mária Terézia 1, ugyanaz (4-féle más veretű) 43, I. Ferenc 1, ugyanaz (más veretű) 7, II. József 1, ugyanaz (4-féle más veretű) 55, II. Lipót 2, II. Ferenc 1, ugyanaz (5-féle más veretű) 173, I. Ferenc 19, ugyanaz (9-féle más veretű) 127, I. Ferdinánd 1, ugyanaz (más veretű) 6, I. Ferenc József 5, ugyanaz (14-féle más veretű) 271, összesen 740 drb.

d) *Bajorország.* Kétféle veretű 9 drb.

e) *Bulgária.* 3-féle veretben 5 drb.

f) *Brazilia* 1 drb.

g) *Csehország* 10 drb.

h) *Északamerika* 5 drb.

i) *Franciaország.* Kétféle veretben 6 drb.

j) *Helvétia* 2 drb.

k) *Lengyel.* Kétféle veretben 2 drb.

l) *Német birodalom.* 3-féle veretben 11 drb.

m) *Olaszország.* 4-féle veretben 10 drb.

n) *Oroszország* 2 drb.

o) *Osztrák-olasz* 10 drb.

p) *Osztrák-tartományi.* 2-féle veretben 5 drb.

r) *Románia* 4 drb.

s) *Spanyolország* 1 drb.

t) *Szerbia* 13 drb.

u) *Törökország.* 2-féle veretben 17 drb. Összesen 113 drb.

v) *Római* 81 drb.

Legtöbbje Kiskőszegről és Bátmonostorról származik. Helyi vonatkozásánál és az előfordulás körülményeinél fogva kiemelendő 2 drb II. Constantinus-féle és 1 drb Trajanus-féle ezüstérem. Mind a hármat 1905-ben, *Papp* János bátmonostori lakos szurdok-beli szőlőjében, egy kitéglázott sírüregben találták. A gyűjtemény értékét emeli az is, hogy a római érmek legtöbbje mellett is feljegyezve találjuk a lelőhelyet és

az azonosság bizonyitására a találó nevét és azt is, hogy mely évben találtatott.

z) *Emlékérmek.* 3-féle veretben 18 drb, vallásos érem 10, plaquette 1, összesen 29 drb.

x) *Játékpénzek és gyári jegyek* 20 drb, meghatározatlanok és hamisitványok 21, összesen 41 drb.

y) *Bankjegyek* 49 drb.

III. Pecsétnyomók. 6 drb. Ezek között találjuk Bátmonostor községének régi pecsétnyomóját is.

IV. A néprajzi tárgyak között van 1 régi favilla és 1 farkasfogkiütő-zabla.

V. A természetrajzi gyűjteménybe tartozik a fűrészhal fűrészes ormánya. **G. K.**

A Bács-Bodrog vármegyei Történelmi Társulat pénztári kimutatása az 1908-ik évről.

	Bevétel				Kiadás		
1	Készpénz áthozat 1907 ről .	788	—	1	Felszerelésre	116	—
2	A Zombori Takarékpénztár segélye	100	—	2	Evkönyvekre	1002	—
3	Sajkásgyörgye községtől . .	50	—	3	Utazási költségekre . . .	288	67
4	Kamatok	211	98	4	Régiségvásárlásra	172	20
5	Tagdijakból	1032	—	5	Postaköltségekre	160	—
6	Bácsmegye segélye	1000	—	6	Szolgáknak	48	—
7	V. és K. miniszter segélye 1908.-ik évre	800	—	7	Irodai átalányra	100	—
				8	Tagdijakra	12	12
				9	Tiszteletdijakra	500	—
				10	M. T. Akadémiának az utolsó részlet	64	26
				11	Könyvvásárlásra	8	12
				12	Az 1908-ik évi államsegély kiadatott	800	—
				13	Különfélékre	4	18
				14	Készpénzegyenleg az 1908-ik év végén	706	43
		3981	98			3981	98

Kelt Zomborban, 1908. december 31-én.

Buday Gerő s. k.,
pénztáros.

Ezen számadást a pénztári könyvvel és az okmányokkal összehasonlitottuk és helyesnek találtuk. — Zombor, 1909. évi április hó 17-én.

Mihályi János s. k., **Raisz Lajos** s. k.,
számvizsgálók.

A Bács-Bodrog vármegyei Történelmi Társulat költségvetése 1909. évre.

	Tartozik				Követel		
1	Tiszteletdijakra	500	—	1	Készpénz áthozat 1908. évről	706	43
2	Szolgáknak	50	—	2	Tagdijakból	1052	—
3	Irodai átalány	100	—	3	A Zombori Takarékpénztár segélye	100	—
4	Postaköltségekre	160	—	4	Kamatok	211	98
5	M. Tud. Akadémia kiadv. .	20	—				
6	Evkönyvekre	600	—				
7	Felszerelésre, könyvvásárlásra	200	—				
8	Tagdijakra	12	—				
9	Fuvarátalányra	250	—				
10	Előre nem látottakra . . .	50	—				
11	Egyenleg készpénzben 1909. december 31.-én	128	41				
		2070	41			2070	41

Kelt Zomborban, a Bács-Bodrog vármegyei Történelmi Társulat 1909. évi február havi választmányi üléséből.

Buday Gerő s. k.,
pénztáros.

f) Jegyzőkönyv

a Bács-Bodrog vármegyei Történelmi Társulat 1909. évi április hó 18.-án tartott XXVI. évi rendes közgyűléséről.

Jelen voltak: Kozma László elnök, Buday Gergely, dr. Grüner Samu, Gubitza Kálmán, id. Mihályi János, Simonyi József (Dávod), Szemző Gyula, Trencsény Károly, Vértesi Károly és Zsoldos Benő, társulati tagok. — Dr. Pertschy Ferenc, szentfülöpi pártoló tag, telegrammban „lelkes üdvözletét küldte“ a közgyűlésnek.

1. Kozma László elnök nagy hatásu beszéddel a társulat XXVI. évi rendes közgyűlését megnyitotta. — Az elnök megnyitó beszédét a közgyűlés nagy tetszéssel fogadta, s az évkönyvben való közlését elhatározta.

2. Trencsény Károly titkár beszámolt a társulat 1908. évi működéséről. — A titkár jelentését a közgyűlés tudomásul vette. (Lásd az évkönyvben).

3. Gubitza Kálmán muzeumőr előterjesztette a muzeum 1908. évi állapotáról, s gyarapodásáról szóló jelentését. — A muzeumőr jelentését a közgyűlés elismeréssel tudomásul vette. (L. részletesen az évkönyvben).

4. A számadások és a pénztár megvizsgálására kiküldött bizottság jelentését — a közgyűlés tudomásul vette, s annak alapján a pénztárosnak a fölmentvényt megadta.

5. Buday Gergely pénztáros előterjesztette az 1909. évre szóló költségvetést. — A közgyülés elfogadta.

6. A jövő évi számadások és a pénztár megvizsgálására a közgyülés — ujból Gräff Nikáz, id. Mihályi János és Raisz Lajos tagokat választotta meg.

7. A választmányban megüresedett egy helybeli s egy vidéki tagságra, az elnök ajánlatára, a közgyülés — egyhangulag: Rácz Soma, zombori áll. főgimnáziumi tanárt és Bellosics Bálint, bajai tanitóképző tanárt, működő tagokat választotta meg.

8. A titkár fölolvasta Bellosics Bálint működő tagnak következő inditványát:

Bács-Bodrog vármegye sik területe, eleven közlekedése, a nép egy részének gazdagsága más megyéknél nagyobb mértékben teszi lehetővé a nép viseletének, használati tárgyainak uniformizálódását, s azért összegyűjtésük sokkalta sürgősebb, mint sok helyt egyebütt. Az iparkodást e tekintetben egy más körülmény is ajánlja, az t. i., hogy immár nemcsak a régészeti leleteknek, hanem a néprajzi tárgyaknak is akadtak kereskedői, akik tömegesen vásárolják össze, faluról-falura járva, az értékesebb, keresettebb tárgyakat. Biztos tudomásom van róla, hogy Bács-Bodrog vármegye területén is nemcsak ásat ilyen kereskedő, hanem a községekben a tárgyi néprajz hagyatékát is összevásárolja és zsákmánya legnagyobbrészt külföldi muzeumokba vándorol. Ezek az okok azt ajánlják, hogy a történelmi társulat tavalyi életrevaló és sikeres vállalkozásának megfelelően — amikor két tisztviselője a sokac községeket kutatta át — a gyűjtő-utakat állandósitsa. Az ilyen gyűjtő-utaknak nemcsak az a hasznuk, hogy a muzeum meglevő anyagára, hézagaira való tekintettel, tehát tervszerűen kutathatnak, hanem irásnál és Utmutatónál közvetlenebbül tudnak egyes vidék intelligens elemeiben, sőt a népben is, érdeklődést kelteni a sokszor megvetett, sutban heverő néprajzi tárgyak iránt. Kétségtelen dolog, hogy azt az érdeklődést, amely annyi értékes praehistoriai lelet birtokába juttatta ajándék utján a társulat régiségtárát, egy-egy ásatás keltette és sok ügyes ásatóban is ilyen alkalmak ébresztettek kedvet. Az ilyen kiszállások törhetik meg a hivatottak közönyét, amelynél ártalmasabb nyavalyája nincs különösen a szárnyát bontogató, első lépéseivel bajlódó tudományoknak, s amely nyavalyát csak sokszoros ráolvasással lehet gyógyitani. Az Utmutatók intenziv hatásának csak utánuk jő el az ideje. Hogy ezek a gyűjtő-utak a muzeumok szempontjából milyen fontosak, azt azzal is bizonyithatom, hogy az elmult nyáron meglátogatott németországi néprajzi muzeumok (Jena, Lipcse, Berlin,

Drezda), — a prágai, bécsi, — a hazai vidéki gyűjtemények közül a soproni, szombathelyi, keszthelyi, szerszárdi, kolozsvári s bizonnyal a többi is, — állandósitották őket, nem is emlitvén a M. Nemzeti Muzeum Néprajzi osztályát, amelynek hat tisztviselője párosan legutóbb is a magyarság egyes nagy vásárait járta be a téli viseleti darabok összegyűjtése céljából.

Mindezek alapján — mivel az orsz. Főfelügyelőség is sürgősen ajánlja a néprajz fokozottabb művelését — inditványozom: határozza el a történelmi társulat, hogy a nyári néprajzi gyűjtő-utakat rendszeresiti. — Ez inditványt a közgyülés teljesen magáévá tette, s foganatositás végett a választmánynak kiadja, annál is inkább, mivel munkatervébe már is fölvette a társulat a szerbség néprajzi tanulmányozását.

9. A jegyzőkönyv hitelesitésére az elnök — id. Mihályi János és Zsoldos Benő tagokat kérte föl.

10. Az elnök záró szavaival a közgyülés véget ért.

Kmf.

Bács-Bodrog vármegye uj monografiája.

— Lapszemle. —

Az Országos Monografia Társaság szerkesztésében a folyó április hóban megjelent a Bács-Bodrog vármegye monografiájának I. kötete. A müről a lapok véleményét bő kivonatban közöljük.

1. A *Pesti Hirlap* 1909. április 4.-i számából:

A Bácska.

A Magyarország Vármegyéi és Városai cimü hatalmas encyclopédiának uj kötete készült el. Az Országos Monografia Társaság ezuttal Bács-Bodrog vármegye monografiáját készíti el két tekintélyes kötetben, amelyek közül az első kötet most jelent meg.

Az ország egyik legérdekesebb és legderekabb vármegyéjének történetébe, viszontagságos nagy multjába és hatalmasan virágzó jelenébe ad bepillantást ez a nagy munka. Az ember szinte elámulva forgatja végig. A Bácska története mély gondolatokat kelt s az ország történelmét bizonyos szempontokból jobban megvilágitja, mint maga az egyetemes történelem.

Városy Gyula kalocsai érsek fenkölt szárnyalásu előszavában nagyon bölcsen foglalja össze a vármegye történelmének fő tanulságait. A bácskai föld ősidők óta a legtermékenyebb része volt az országnak s igy mindig szivesen özönlött oda a nép. De a vármegye, helyzeténél fogva, már a

római kor óta ütköző pontja volt a körüllakó népek harcainak s számtalanszor pusztult sivataggá, hogy rögtön ismét benépesedjék. „A csodás erejü talaj, — irja az érsek, — szinte nem birt kimerülni. Ha csak néhány évtizedes pihenőt kapott, már megint meglepően pótolta minden veszteségét, s egyre-másra gyűjtötte az uj lakosokat. De az ádáz ellenségnek uj meg uj emésztő áradata szakadatlanul itt zugott, hömpölygött a Duna-Tisza közén. embernélküli kopár sigatagokká pusztitva azt.“

Ennek a hatalmas vármegyének, amely területére nézve is egyik legnagyobb megyéje az országnak, valóban hozzá méltó monografiája van most már felerészben kezünk között. Az Országos Monografia Társaság ma már a legkitünőbben készíti e nagyarányu műveket. Már a szatmári kötet is kifogástalan volt, de a bácskai ugylátszik, a legjobb a maga nemében.

A Városy Gyula értékes előszava után megkezdődnek a rendes beosztás szerint az egyes fejezetek. A Természeti Viszonyok bő és alapos, a modern tudomány szinvonalán álló ismertetése dr. Schwalm Amadé egyetemi tanársegéd tollából került ki. A Bácska növényzetét viszont Kovács Huszka Ferenc óbecsei plébános adja bőven és pontosan. Következő rész a vármegye községeinek tára. Ezt Iványi István, a Bácska községeinek régi neves kutatója adja, kellő éleslátással és a fontos adatok iránti érzékkel állitván össze a tömérdek és csupa nagyközségből álló helységek történeti s jelen életi állapotát. Ez igazán nagy munka volt, amit igy csak olyan ember csinálhatott meg, aki évtizedeken át buvárolta e speciális történelmi kérdést. Még becsesebbé teszi e fejezetet a számos eltünt község története, melylyel Virter Ferenc egészitette ki e munkát. Aztán a szabad királyi és rendezett tanácsu városok önálló monografiái következnek. Szabadkát szintén Iványi István, Zombort Trencsény Károly tanár, Ujvidéket Érdujhelyi Menyhért, volt plébános, Marczekovich Imre városi főjegyző és Profuma Róbert városi levéltáros; Zentát Kalmár Simon; Baját Magyarász Ferenc tanár és Magyarkanizsát Iványi István dolgozták fel. Valamennyi cikk hű és teljes képét adja a városok elmult és jelen életének. Kiváló fejezet a vármegye sok faju népéről szóló nagy rész. Itt a magyarokat és bunyevácokat Bellosics Bálint tanár, a tótokat és kisoroszokat Móricz Zsigmond iró, a szerbeket Hadzsics Antal, az ujvidéki szerb Matica elnöke, a németeket Famler Gusztáv ág. ev. lelkész és a sokácokat Evetovics János plébános ismerteti. Különösen szép és mintaszerü etnografiai leirást adnak Bellosics Bálint a magyarokról és Hadzsics Antal a szerbekről. Ez a fejezet egyik legértékesebb része az egész monografiának, különösen a hozzá mellékelt számos

kitünő képpel, amelyek nagyon jól illusztrálják a szöveget. A vármegye közoktatásügyét Argay Bálint s. tanfelügyelő ismerteti s a törvénykezés történetéről Zsoldos Benő törvényszéki jegyző, az ismert nevű iró készitett érdekes és szép tanulmányt.

Ez az első kötet tartalma.

Nagy elismeréssel tehetjük le és azzal az örvendetes érzéssel, hogy hogy Bács Bodrog vármegye valóban szép és hozzá méltó monografiában lép az ország közönsége ele.

Még a könyv kiállitásáról s különösen a képekről kell szólanunk. Összesen 98 műmelléklet van, 245 képpel; ezek közt van egy térkép a vármegyéről és két szép háromszinnyomatu kép a népviseletekről. Ezek a képek mutatják be legjobban a vármegyét, gazdag városaival és falvaival.

A kötet finom papirosra nyomva ötszáz oldalnyi terjedelmű. A nyomás szépsége a Légrády Testvérek nyomdáját dicséri. A könyv ára diszkötésben 20 korona. *Ny. J.*

—

2. A *Bácska* 1909. április 16.-i számából:

Bács-Bodrog vármegye.

(Az Orszságos Monografia szerkesztő-bizottságának felügyelete alatt és a Bács-Bodrog vármegyei helyi munkatársak közreműködésével szerkesztette *dr. Borovszky* Samu. I. kötet. Budapest, Országos Monografia Társaság.)

Megjelent vármegyénk most készülő termetes monografiájának az első kötete. Külső megjelenésére nézve is hatalmas, belső tartalmának tekintetében is sulyos. E szempontból is megfelelően illeszkedik hozzá az eddigi megjelent többi vármegyei monografiákhoz. Éppen oly számottevő ezek közt, sőt egyben-másban ki is emelkedő a többiek sorából, mint maga ez a nagy és földi jólétben bővelkedő vármegye az ország többi megyéinek diszes sorozatában. Szokatlanul nagy maga a két kötetnyi terjedelem is, nyilvánvaló jeléül annak, hogy az ugynevezett Bácsországról, mely egyébképpen tétovázás nélkül felér akármelyik duodec német nagyhercegséggel, — igen sok a mondani való.

Igaz, volt már nekünk ennek előtte is egy monografiánk. Két kötetes az is. Tizenkét esztendővel ezelőtt bocsátották szárnyaira vállalkozó és hozzáértő emberek. De ennek arányai sokkalta gyérebbek, adatai, kidolgozása, beosztása a dolog természeténél fogva fogyatékosabbak, olykor hiányosak már csak azért is, mert ezalatt a tizenkét esztendő alatt is nagyot fordult a világ kereke. Szüksége volt vármegyénknek is egy olyan nagyobbszabásu munkára, mely az ő külső és belső életét,

intézményeinek, szervezetének, sok irányu tevékenységének multját és jelenét kellő alapossággal, részletesebben és több szakszerűséggel dolgozza fel. Ez a szép feladat és hivatás a „Magyarország Vármegyéi és Városai“ cimü jóhirnevü irodalmi vállalatra hárult, mely az ő nem csekély feladatát — konstatáljuk ezt már jóelőre is, — ügyesen és derekasan oldotta meg. És megszületett vármegyénk monografiájának első kötete s vele a mi szükebbkörü világunknak számottevő irodalmi szenzációja . . .

*

Kalocsa nagytudásu érseke: dr. Városy Gyula ragyogó tollal megirt előszóval látta el a monografiát. Igaz lelkesedéstől áthatott, klasszikus tömörségü előljáró beszéddel, melynek minden egyes sorából kiérezhetjük: mily nagyon szereti ez a nemes szivü főpap az ő Bácsmegyéjét, melynek mostani nagy monografiáját lapozgatva, — „lelke előtt egymásután tárultak föl ez Isten-megáldotta föld szinén kivirágzott emberi kulturának korszakai.“

Évszázadok hosszu sorára szóló történelem mesterien vonul el lelkünk előtt ebben a nehány lapnyi előszóban. Érdeme szerint ismertetni teljes lehetetlenség: olvasni kell azt. Nem állhatom meg, hogy legalább a befejező rész töredékét ide ne iktassam:

„Vándor! Ha Bács-Bodrog vármegye virágzó, gazdag, megelégedett téreire lépsz, ne keress nagy történelmi emlékeket a jelen virulása mögött.

Tudd meg, hogy e terület mindenkor áldott kertje volt szép magyar hazánknak, de rettentő válságok koronként az utolsó redőkig letörölték róla az élet képét. Lakosainak ujra meg ujra kellett a küzdelmet felvenni az anyafölddel, az elemekkel, de legfőként a magyar haza és keresztény civilizáció ellenségeivel, kik időnként előre meg nem sejthető csapásokat zuditottak reá.

Tudd meg, hogy Bács-Bodrog vármegyének ugyanaz a szerep jutott osztályrészül hazánknak a keleti vészszel vivott harcaiban, amit Magyarország, Európának ugyanezzel a veszedelemmel viselt küzdelmében betöltött. S amint hazánk elszenvedte Európa helyett a nagy viharnak pusztitó erejét, ugy Bácsmegye a szomszédos testvér vármegyékkel együtt az egész ország helyett tűrte a zordon idők legsulyosabb csapásait.“

Következik mindjárt első fejezet gyanánt a vármegye természeti viszonyainak ismertetése. E fejezetben dr. Schwalm Amadé budapesti egyetemi tanársegéd kellő alapossággal ismerteti a megye geografiai fekvését, térszini és geologiai viszonyait, éghajlatát, különböző talajnemeit, vizrendszerét, tavait, baráit, a Dunát, a Tiszát s eléggé részletesen foglalkozik a megye állatvilágával. Ugyanezen cikk keretében Kovács-Huszka

Ferenc, Óbecsének tudományos plébánosa a vármegye növényzetét tárgyalja a különböző vidékek és talajnemek szerint.

Hatalmas és egyik legértékesebb része a testes kötetnek a vármegye községeiről szóló tartalmas fejezet. Iványi Istvánnál, a széles látkörű történésznél avatottabb emberre már nem is bizhatta volna a kiadó társaság e tartalmas tanulmány megirását. Iványi pompásan meg is felelt nem csekély feladatának, ismertetve, — már amennyire a rendelkezésére megszabott tér engedte, — Bács-Bodrog vármegye minden egyes községének történetét, annak rendje és módja szerint megemlékezve mindeniknél a bennük históriai szempontból számottevő nemesi családokról is. A több mint százötven nagy oldalt elfoglaló fejezetet Virter Ferenc, a Monografiai Társaság igazgatója egészitette ki.

Majd a vármegye városainak külön-külön fejezetekre osztott ismertetése következik. Mindenik város emberére talált és pedig Szabadka és Magyarkanizsa a már imént emlitett Iványi István, — Zombor város-Trencsény Károly, — Ujvidék városa Érdujhelyi Menyhért, Marczekovich Imre és Profuma Róbert, — Zenta városa Kalmár Simon és Baja városa Magyarász Ferenc személyében. Minden egyes városról szóló fejezet egy-egy kis monografia a maga nemében.

Etnografiai tekintetben országos figyelemre és jelentőségre tarthat igényt e kötetben a vármegye néprajzi viszonyainak feldolgozása. Szakavatott, egyikre-másikra mondhatni: művészies kis tanulmányok ismertetik itt a mi Bácsországunk hét féle népét. A magyarok és bunyevácok népéletével Bellosics Bálint, az ismert nevű bajai tanár foglalkozik, aki eddigi munkálkodása révén is hazánk legkiválóbb etnografusai közé tartozik. A németek (svábok) Famler Gusztáv torzsai lelkészben, a tótok és ruthének (kisoroszok) Móricz Zsigmond iróban, a sokacok pedig Evetovics János bácsi plébánosban találtak avatott ismertetőikre. Ritka becsesel biró értekezés e helyütt Hadzsits Antal kir. tanácsos, az ujvidéki szerb „Matica“ egylet nagyműveltségű elnökének a cikke, mely a vármegye területén lakozó szerbek történetét és népéletét tárja elénk.

A vármegye közoktatásügyéről szóló fejezet Argay Bálint, kir. segédtanfelügyelő sikerült munkája.

A kötet utolsó fejezete a vármegye törvénykezési viszonyainak ismertetésére van szentelve. E tanulmányt Zsoldos Benő zombori kir. törvényszéki jegyző készitette, a rendelkezésére álló adatok alapján ismertetve a várkerületi biróságok korát, a nádori, megyei, majd alispáni biráskodást, a megyei törvénykezésnek a török uralom alatti, majd a hódoltság utáni állapotát, a városok biráskodását, általában a megyei

igazságszolgáltatás fejlődését egész a mai napig, helyenkint jellemző példákkal világositva meg a tárgyalt korszakokat.

A kötettel ugy általánosságban, mint részleteiben meg lehetünk elégedve. Érthető és jogos kiváncsisággal nézünk a folytatását képező második kötet elébe.

A fényképfelvételek általában sikerültek, valamint a külön műmellékletek is. *Ben Jonson.*

—

3. A *Budapesti Hirlap* 1909. április 18.-i számából:

— A Bácska monografiája. —

A monografia a természeti viszonyok földolgozásával kezdődik, majd a községeket ismerteti betürendben, gazdag és sikerült illusztrációkkal. Ezek a községek anyagi viszonyaik rendezettségével, polgáraik jómódjával, virágzó, bár a nemzetiségek sokfélesége miatt éppen nem egyszinü kulturájukkal meglepő és mindenekfölött örvendetes képet tárnak föl és nagyszerüen igazolják a tizennyolcadik század leghatalmasaba gazdasági koncepcióját, Mária Terézia és II. József telepitő politikáját. Apatin községháza, Bács főtere, katolikus temploma és apácaklastroma, a két cservenkai templom, a csurogi rác templom, megannyi kastély, urilak és középület a bizonyitéka ez istenáldotta vidék gazdag módjának.

A vármegye városai, Szabadka, Zombor, Ujvidék, Zenta, Baja, Magyarkanizsa külön fejezetekben gazdagitják az olvasó történeti ismereteit.

Nagyon becses a kötet etnografiai része, amely a magyarok, svábok, tótok, szerbek, sokácok, bunyevácok és rutének tudományos jellemzését nyujtja, mindegyiket egy-egy szakértő szerző tollából. A közoktatásügy állapotát Argay Bálint tanfelügyelő rajzolja, történeti visszapillantással és a jelen tárgyilagos föltüntetésével. Zsoldos Benő becses tanulmányt ir a vármegye speciális törvénykezési viszonyairól; ez a dolgozat mind jogtörténeti, mind művelődéstörténeti szempontból különös figyelemre érdemes. A kötetet, amely Bács-Bodrog vármegye monografiájának csak első része, egy térkép, két szines műlap, kilencvennyolc műmelléklet és kétszáznegyvenöt kép teszi szemléletessé. A külső diszre, tipografiai kiállitásra nézve is elsőrendü munka az Országos Monografia Társaság kiadása.

Vegyesek.

A Ferenc-csatorna épitésének emlékirata.

A verbászi hajózási zsilip javitásánál az alapok megvizsgálása közben érdekes leletre bukkantak.

Egy szarkofág alaku kőnek fedelét leemelve, benne a Ferenc-csatorna 115 év előtti épitésének emlékiratát találták meg ezüst lemezre vésett, latin nyelven irott és magyarra forditott következő szöveggel:

Ő Felsége II. Ferenc császár győzhetetlen római imperator, a magyarok apostoli királyának fővédnöksége alatt P. P. P. F.: az örökös kir. herceg, osztrák főherceg Sándor, Lipót, Magyarország kegyelmes nádorának védnöksége alatt; nemes Bács vármegye főispánjának, Ürményi Józsefnek pártfogásával a közjót szerető főranguak, előkelők, nemesek s a haza legjobb polgáraiból egyesült s gróf Apponyi Antal és gróf Harrach János elnöksége alatt levő társaságnak pénzén épitették ezen Ferenc király nevével felékesitett hajózó csatornát a kereskedelem fejlesztésére, a magyar nemzet dicsőségére és üdvére s a szerencse óhajuknak kedvezvén, ezen négyszegletes követ a zsilip alapjába emlékül helyezték az észtehetségben és ügyességben kiváló két édes testvér, Kiss József és Gábor, magyar nemesek, kik kitüntek épitészeti tudományokkal és hirnevükkel szolgálván az utókornak s ennek hálás és halhatatlan emlékezetét maguknak kiérdemelvén, kik ezen nagyjelentőségű műnek kezdői, kiásatásának befejezői és felépitésének igazgatói voltak.

Verbász, 1794. junius 9-én.

Az eredeti okiratot a Ferenc-csatorna részvénytársaság lefényképezés után visszahelyeztette és melléje a következő magyar szövegű és tartalmu okiratot helyezte el:

A csatorna és zsilip épitésének ezen emléktábláját a zsilip alapok kijavitása alkalmával 1909. évi január hó 23-án találtuk meg. I. Ferencz József I. K. Cs. és Magyar H. S. D. O. AP. király uralkodása és megkoronáztatása 42. évében.

Az emléktáblán kifejtett azon remény, hogy a hajózó csatorna magyar hazánk kereskedelmét és közgazdaságát fogja szolgálni, fényesen teljesült. A magyar államkormányzat a csatorna monostorszegi betorkolását 1850. évben a Bezdán melletti Duna mederbe, a bácsföldvári kitorkolást pedig 1900. évben Óbecsénél a Tiszába torkolólag saját költségén helyezte át.

Türr István olasz kir. altábornagy, magyar hazánk fia a Ferenc-csatornát 1875. évben a baja—bezdáni tápcsatorna és a kissztapár—ujvidéki öntöző és hajózási csatornák kiépitésével bővitette.

Az uj csatornaágak épitésénél Őfelsége I. Ferencz József királyunk tette meg 1872. évi május hó 5-én Kissztapárott az első ásó csapást.

A hajózási csatorna kezelését és használatát a m. kir. államkormányzat nyolc millió korona hozzájárulásával egy tőbbnyire angol

részvényesekből álló társaságnak adta át 75 évre 1873-tól 1948-ig terjedő időre.

Ezen részvénytársaság jelen igazgatósága: Hoitsy Pál országos képviselő mint elnök, Gonda Béla alelnök, Kvassay Jenő, Hoszpotszky Alajos, dr. Vass Tamás miniszteri tanácsosok; Longley Ágoston, Jaxley C. György angol honfiak, Szávoszt Alfonz és Benyovszky Sándor gróf, a régi emléktábla visszahelyezését és ezen uj okirat melléhelyezését határozta.

A zsilip alapok kijavitását vezető Heincz Albert igazgató mérnök, Vojta János főmérnök és Jolánkai Vilmos csatornai mérnökök csodálják a tervező és épitő Kiss János és Gábor testvérek lángelméjét, minek bizonyságát azon ténykörülmény is igazolja, hogy az általuk épitett Ferenc csatorna 115 évig üzem-megszakitás nélkül bonyolitotta le a hajóforgalmat.

Tanulságkép mégis megjegyzik: hogy az épités idejében a mérnöki tudomány a zsilip alapokat csupán a falak és a vizoszlop sulya által okozott nyomásnak ellentállólag szerkesztette és a viz felhajtó erejét figyelembe nem vette. Ezen körülmény okozta a kapu küszöbök és utóágyazatuk felemelkedését és alámosását.

A kijavitás a zsilipnek szárazzá tétele mellett 1909. évi február havában hajtatott végre.

Áldást a Magyar hazára!

Verbász, 1909. évi február havában.

A Bács-Bodrog vármegyei Történelmi Társulat tagjainak NÉVSORA az 1909. évre.

Folyó sz.	A társulati tag neve és állása	Lakhelye	Mikor lett a társulat tagjává
	Tiszteletbeli tagok:		
1	Dr. Fraknói Vilmos cz. püspök, a Muzeumok és Könyvtárak orsz. Főfelügyelője	Budapest	1898
2	Dr. Hampel József tud. egyetemi tanár	Budapest	1898
3	Iványi István nyug. főgimn. tanár	Szabadka	1884
4	Schmausz Endre nyug. főispán	Apatin	1884
5	Dr. Szentkláray Jenő kanonok	Temesvár	1888
6	Dr. Wlassits Gyula	Budapest	1898

Folyó sz.	A társulati tág neve és állása		Lakhelye	Mikor lett a társulat tagjává
	Alapitó tagok:			
1	Apatin község közönsége	100 K	Apatin	1903
2	Bács Bodrog vármegye közönsége	200 „	Zombor	1898
3	Balla Pál ügyvéd †	100 „	Ujvidék	1885
4	Bende Imre püspök	100 „	Nyitra	1899
5	Bácsszentiván község közönsége	100 „	Bácsszentiván	1903
6	Dr Boromisza Tibor kanonok	100 „	Kalocsa	1896
7	Baja város közönsége	100 „	Baja	1900
8	tfj. Chottek Rezső gr. nagybirt.	100 „	Ófutak	1892
9	Császka György érsek †	200 „	Kalocsa	1899
10	Csurog község közönsége	100 „	Csurog	1899
11	Dungyerszky István nagybirt.	100 „	Szenttamás	1899
12	Dungyerszky Lázár nagybirt	200 „	Szenttamás	1899
13	Fejér Gyula apát plébános	100 „	Zombor	1899
14	Fernbach Antal nagybirtokos †	100 „	Zombor	1899
15	Fernbach János nagybirtokos	100 „	Felsőroglatica	1899
16	Fernbach Károly főispán	100 „	Zombor	1903
17	Fernbach Lajos nagybirtokos †	100 „	Temerin	1899
18	Gferer Miklos nagyvállalkozó	160 „	Budapest	1899
19	Grossman Vilmos nagyvállalkozó	100 „	Budapest	1899
20	Kula község közönsége	100 „	Kula	1899
21	Latinovits Albin cs. kir. kamarás †	100 „	Grácz	1899
22	Latinovits Geza nagybirtokos	100 „	Borsód	1905
23	Magyar Épitő reszvénytársaság	100 „	Budapest	1902
24	Matkovits Béla nagybirtokos	100 „	Temerin	1903
25	Mohol község közönsége	150 „	Mohol	1899
26	Magyarkanizsa község közönsége	100 „	Magyarkanizsa	1899
27	Nagy Béla pléb., szentszéki ülnök	100 „	Monostorszeg	1899
28	Pilaszánovits József nagybirtokos	100 „	Felsőroglatica	1899
29	Pucher József nagybirtokos	100 „	Budapest	1899
30	Báró Rédl Béla nagybirtokos †	100 „	Kelebia	1899
31	Szabadka sz. kir. város közöns.	100 „	Szabadka	1900
32	Szemző Gyula nagybirtokos	100 „	Zombor	1899
33	Szemző László nagybirtokos	200 „	Budapest	1899
34	Szilberek község közönsége	100 „	Szilberek	1903
35	Gr. Teleky József nagybirtokos	100 „	Tetétlen	1899
36	Ujvidék sz. kir. város közönsége	100 „	Ujvidék	1899
37	Dr. Vojnits István báró	100 „	Szabadka	1902
38	Vojnits Simon nagybirtokos	100 „	Zobnaticza	1899
39	Zenta város közönsége	100 „	Zenta	1899
40	Gr. Zichy Nep. János nagybirt.	200 „	Topolya	1885

Folyó sz.	A társulati tag neve és állása		Lakhelye	Mikor lett a társulat tagjává
41	Zombori Takarékpénztár	200 K	Zombor	1898
42	Zombor sz. kir. város közönsége	100 „	Zombor	1898
43	Zsablya község közönsége	100 „	Zsablya	1899
44	Sajkásgyörgye község közönsége	100 „	Sajkásgyörgye	1905
	Működő tagok:			
1	Bayer József főgimn. tanár		Budapest	1900
2	Bázler István plébános		Szilágyi	1900
3	Bellosics Bálint tanító kép. i. tanár		Baja	1905
4	Buday Gerő áll. főgimn. r. k. hittanár		Zombor	1898
5	Bibó Bige György közs. főgimn. tanár		Szabadka	1900
6	Oziráky Gyula lelkész		Topolya	1898
7	Csetri Károly m. kir. áll. főgimn. tanár		Zombor	1900
8	Dömötör Pál kir. itélő táblai biró		Zombor	1897
9	Dudás Gyula kir. segédtanfelügyelő		Homonna	1887
10	Erdélyi Gyula főjegyző		Baja	1887
11	Evetovits János plébános		Bács	1898
12	Id. Frankl István ny. kir. főgimn. igazg.		Szabadka	1884
13	Gergurov Milán ny. városi főmérnök		Zombor	1895
14	Gohl Ödön nemzeti muzeumi tisztviselő		Budapest	1895
15	Gozsdu Elek kir. törvényszéki elnök		Temesvár	1901
16	Gräff Nikáz kir. tanfelügyelő		Zombor	1884
17	Greiner Endre tanító		Kisbegyes	1907
18	Gubitza Kálmán igazgató-tanító		Monostorszeg	1899
19	Hajnal Ignácz tanító		Csacza	1887
20	Kozma László ügyvéd		Zombor	1884
21	Kubinyi Viktor plébános		Heves Csány	1900
22	Kurucz Gyula segédtanfelügyelő		Szabadka	1898
23	Kuzmiák Sándor tanító		Bácskeresztur	1899
24	Id. Mihályi János ny. árvaszéki elnök		Zombor	1901
25	Rácz Soma, áll. főgimnáziumi tanár		Zombor	1907
26	Rohonyi Gyula ügyvéd		Ujvidék	1905
27	Szalay Frigyes miniszteri fogalmazó		Budapest	1900
28	Dr. Thim József járásorvos		Apatin	1890
29	Trilsam Márton polg. isk. tanár		Apatin	1902
30	Trencsény Károly felső keresk. isk. tanár		Zombor	1900
31	Weigang János polgári iskolai igazgató		Apatin	1900
32	Zsák J. Adolf		Róma	1900
33	Zsoldos Benő, törvényszéki jegyző		Zombor	1907
	Pártoló tagok:			
1	Ada község közönsége		Ada	1899

Folyó sz.	A társulati tag neve és állása	Lakhelye	Mikor lett a társulat tagjává
2	Alföldy Géza jegyző	Mélykut	1899
3	Állami tanitóképző-intézet	Baja	1887
4	Bácsalmás község közönsége	Bácsalmás	1899
5	Bácskeresztur község közönsége	Bácskereszrur	1899
6	Barczi Iván pénzügyigazgatóhelyettes	Zombor	1907
7	Dr. Balogby Ernő országgy. képviselő	Zombor	1899
8	Barakovits Lajos gyógyszerész	Szenttamás	1899
9	Bárány Zsigmond kereskedő	Zombor	1902
10	Bedő Albert országgyűlési képviselő	Budapest	1899
11	Begecs község közönsége	Begecs	1892
12	Bezdán község közönsége	Bezdán	1894
13	Bezeredy István főispán	Szabadka	1899
14	Béreg kőzség	Béreg	1907
15	Bittermann Nándor nyomdatulajdonos	Zombor	1897
16	Boromisza János ügyvéd	Zenta	1884
17	Borsay Jenő s. jegyző	Bátmonostor	1903
18	Borsód község közönsége	Borsód	1899
19	Bosnyák János jegyző	Bezdán	1899
20	Brezsovszky Vazul jegyző	Begecs	1902
21	Bácskertes község közönsége	Bácskertes	1902
22	Boldogasszonyfalva község közönsége	Boldogasszonyfalva	1899
23	Gróf Chottek uradalmának igazgatósága	Futak	1898
24	Csantavér község közönsége	Csantavér	1900
25	Csapkovits György uradalmi intéző	Bácsfeketehegy	1907
26	Csávoly község közönsége	Csávoly	1899
27	Cservenka község közönsége	Cservenka	1899
28	Csonoplya község közönsége	Csonoplya	1899
29	Dr. Czirfusz Dezső orvos	San Remo	1900
30	Doroszló község közönsége	Doroszló	1902
31	Dr. Duchon János orvos	Zombor	1902
32	Dudás Andor városi tanácsos	Zenta	1899
33	Dudás Lajos nyug. polgármester	Zenta	1884
34	Dunagálos község közönsége	Dunagálos	1902
35	Eggert János jegyző	Kunbaja	1899
36	Engisch Frigyes ev. ref. lelkész	Szeghegy	1900
37	Ertl István földbirtokos	Bács	1907
38	Evinger Kálmán jegyző	Sajkásgyörgye	1902
39	Falcione Gusztáv nagybirtokos	Zombor	1899
40	Falcione Lajos nagybirtokos	Zombor	1899
41	Dr. Falcione Nándor takarékp. ig.	Zombor	1899
42	Faller Alajos jegyző	Veprőd	1899
43	Dr. Feles Adolf orvos	Zombor	1902

Folyó sz.	A társulati tag neve és állása	Lakhelye	Mikor lett a társulat tagjává
44	Felső kereskedelmi iskola	Zombor	1898
45	Felsőszentiván község közönsége	Felsőszentiván	1899
46	Fernbach Bálint nagybirtokos	Zombor	1899
47	Fernbach József nagybirtokos	Budapest	1899
48	Főgimnázium	Ujverbász	1907
49	Főgimnáziumi tanári könyvtár	Szabadka	1888
50	Főgimnáziumi könyvtár	Zenta	1897
51	Főgimnáziumi könyvtár	Zombor	1898
52	Fehér László s. jegyző	Béreg	1907
53	Dr. Földes Simon orvos	Zsablya	1884
54	Frey Imre ékszerész	Zombor	1899
55	Gádor község közönsége	Gádor	1899
56	Gärtner Sándor plébános	Katymár	1899
57	Gebauer Ernő gyógyszerész	Bács	1907
58	Georgievits Avram földbirtokos	Szenttamás	1899
59	Gombos község közönsége	Gombos	1902
60	Gör. kel. szerb főgimnáziumi könyvtár	Ujvidék	1898
61	Gräber Ferencz földbirtokos	Szond	1902
62	Dr. Galambos Pál ügyvéd	Óbecse	1899
63	Dr. Grűner Samu ügyvéd	Zombor	1884
64	Dr. Hannig György orvos	Bács	1907
65	Hauke Imre polgármester	Zombor	1899
66	Haverda Mátyás ny. főgimn. igazgató	Szabadka	1884
67	Dr. Hegedűs Aladár polgármester	Baja	1899
68	Hinger Péter r. k. plébános	Kunbaja	1899
69	Dr. Hoffmann Károly kanonok	Kalocsa	1899
70	Dr. Holländer Adolf orvos	Jánoshalma	1884
71	Horthy István cs. és kir. huszárszázados	Bécs	1899
72	Horthy Istvánné urnő	Bécs	1899
73	Dr. Huber József orvos	Zombor	1906
74	Ivanits Izidor jegyző	Szenttamás	1899
75	Jánoshalmi olvasókör	Jánoshalma	1884
76	Janovich Gyula kincstári ügyész	Zombor	1901
77	Justh Ferencz országgyűlési képviselő	Tót-Próna	1899
78	Karácson Gyula kir. tanácsos, ny. alispán	Zombor	1884
79	Kármán József ev. ref. lelkész	Ujverbász	1884
80	Káty község közönsége	Káty	1900
81	Kiss Gyula jegyző	Overbász	1898
82	Kiszács község közönsége	Kiszács	1902
83	Kleiner Adolf r. k. esperes-plébános	Hajós	1887
84	Kovács Ferencz r. k. plébános	Obecse	1898
85	Kovács Pál ügyvéd	Zenta	1899

Folyó sz.	A társulati tag neve és állása	Lakhelye	Mikor lett a társulat tagjává
86	Kozma Dezső jegyző	Bácsfeketehegy	1907
87	Knézy Péter plébános	Doroszló	1900
88	Korény Béla földbirtokos	Hódság	1902
89	Kovalszky Lajos ny. gymn. igazgató	Ujverbász	1884
90	Kuczora község közönsége	Kuczora	1899
91	Kölpény község közönsége	Kölpény	1902
92	Kunbaja község közönsége	Kunbaja	1899
93	Kirschbaum Lajos r. k. plébános	Titel	1900
94	Lallosevits Jakab nagybirtokos	Zombor	1899
95	Latinovits János ügyvéd	Baja	1899
96	Latinovits Frigyes nagybirtokos	Visegrád	1899
97	Latinovits Pál nagybirtokos	Borsód	1899
98	Lederer Gusztáv kir. itélőtáblai biró	Kula	1899
99	Dr. Lőrincz Mihály orvos	Szenttamás	1899
100	Lőwy Vilmos kereskedő	Zombor	1902
101	Magyar Olvasókör	Zombor	1897
102	Makk Géza tanitó	Herczegszántó	1907
103	Mallin Károly jegyző	Borócz	1884
104	Manojlovits L. Szteván földbirtokos	Szenttamás	1899
105	Mátételke község közönsége	Mátételke	1899
106	Mayer István kereskedő	Zombor	1899
107	Medveczky Miklós gyógyszerész	Bácsfeketehegy	1907
108	Mélykut község közönsége	Mélykut	1899
109	Martonos község közönsége	Martonos	1899
110	Dr. Molnár Károly agrár-tak. igazgató	Zombor	1899
111	Monostorszeg község közönsége	Monostorszeg	1902
112	Mozsor község közönsége	Mozsor	1900
113	Nemesmilitics község közönsége	Nemesmilitics	1899
114	Nemzeti Kaszinó	Szabadka	1884
115	Neszmirák Mátyás jegyző	Országlás	1899
116	Nikolics Izidor főszolgabiró	Zsablya	1899
117	Kossuthfalva község közönsége	Kossuthfalva	1888
118	Ópalánka község közönsége	Ópalanka	1899
119	Ósové község közönsége	Ósové	1902
120	Ófutak község közönsége	O utak	1902
121	Ókér község közönsége	Ókér	1902
122	Oszivácz község közönsége	Oszivacz	1899
123	Óverbász község közönsége	Overbasz	1899
124	Parcsetich Mihály nyug. tanitó	Zombor	1904
125	Palánka község közönsége	Palanka	1899
126	Pártos Gyula műépitész	Budapest	1884
127	Dr. Pavlovits Momir orvos	Szenttamás	1899

Folyó sz.	A társulati tag neve és állása	Lakhelye	Mikor lett a társulat tagjává
128	Dr. Pavlovits Simon megyei főorvos	Zombor	1884
129	Dr. Pertschy Ferencz nyug. főtörzsorvos	Szentfülöp	1899
130	Piros község közönsége	Piros	1902
131	Pinkovich József nagybirtokos	Szabadka	1899
132	Pinkovics Ferenc káplán	Hercegszántó	1908
133	Polgári Olvasókör	Gombos	1898
134	Raisz Lajos takarékpénztári főkönyvelő	Zombor	1898
135	Rauschenberger Adolf jegyző	Bácsszentiván	1894
136	Dr. Récsey Ede ügyvéd	Kula	1899
137	Regőcze község közönsége	Regőcze	1899
138	Resch Béla felső keresk. isk. tanár	Szabadka	1907
139	Rónay László nagybirtokos	Kis Zombor	1899
140	Sigmond Göntér jegyző	Osóvé	1884
141	Simonyi József földbirtokos	Dávod	1907
142	Schlachter Jenő áll. tanító	Borsa, marmaros-m.	1908
143	Dr. Steinitz Gábor orvos	Bácsfeketehegy	1907
144	Szauerborn Károly földbirtokos	Zombor	1908
145	Széchényi József földbirtokos	Zombor	1884
146	Dr. Széchényi Tamás főszolgabiró	Zablya	1899
147	Szedressy Károly jegyző	Felsőszentiván	1899
148	Szentiványi Gyula	Bács	1907
149	Szevera János főgimn. tanár	Ujverbász	1907
150	Szikes Ignácz	Bácsfeketehegy	1907
151	Szilbács község közönsége	Szilbács	1899
152	Szilágyi Mór ügyvéd	Zombor	1884
153	Szommer József jegyző	Bácsalmás	1899
154	Szondy Mátyás kir. itélőtáblai biró	Zombor	1900
155	Szond község közönsége	Szond	1902
156	Sztapár község közönsége	Sztapár	1902
157	Dr. Szucsics Sándor r. k. plébános	Csávoly	1899
158	Ifj. Szutrély Lipót takpénztári igazgató	Baja	1899
159	Szentfülöp község közönsége	Szentfülöp	1899
160	Tárczay Dezső főszolgabiró	Zombor	1900
161	Temerin község közönsége	Temerin	1902
162	Tipka Antal főgimnáziumi tanár	Szabadka	1884
163	Tiszaistvánfalva közönsége	Tiszaistvánfalva	1902
164	Tiszakálmánfalva közönsége	Tiszakálmánfalva	1900
165	Topolya község közönsége	Topolya	1899
166	Torzsa község közönsége	Torzsa	1900
167	Tripolszky Béla jegyző	Bács	1899
168	Tumbász István r. k. plébános	Vajszka	1899
169	Turnovszky Rudolf r. k. plébános	Bácsordas	1899

Folyó sz.	A társulati tag neve és állása	Lakhelye	Mikor lett a társulat tagjává
170	Dr. Tóth Árvai Márk orvos	Kishegyes	1907
171	Tóth Jenő főgimnáziumi tanár	Ujverbász	1907
172	Tóth Sándor ref. lelkész	Bácsfeketehegy	1907
173	Ujfutak község közönsége	Ujfutak	1902
174	Urszentiván község közönsége	Urszentiván	1902
175	Ujsóvé község közönsége	Ujsóvé	1902
176	Ujverbászi kaszinó egylet	Ujverbász	1899
177	Vagner György jegyző	Ujverbász	1898
178	Dr. Valibora Ágoston kanonok	Kalocsa	1885
179	Valkó Ferenc kántortanitó	Hercegszántó	1908
180	Dr. Városy Gyula érsek	Kalocsa	1890
181	Városy Károly ny. jószágigazg. titkár	Budapest, Lónyai-u. 11.	1902
182	Városi könyvtár	Zombor	1894
183	Vermes Béla nagybirtokos	Szabadka	1899
184	Vértesi Károly ügyvéd	Zombor	1903
185	Vojnits Béla nagybirtokos	Zobnatica puszta	1899
186	Vojnits Dániel r. k. apát plébános	Baja	1899
187	Ifj. Vojnits István alispán	Zombor	1899
188	Ifj. Vojnits István (Gábris fia) nagybirt.	Szabadka	1899
189	Vojnits József nagybirtokos	Szabadka	1898
190	Vuits György nagybirtokos	Zenta	1894
191	Vujevich Alajos takarékpt. tisztviselő	Zombor	1894
192	Wamoscher Andor	Bácsfalu	1908
193	Wamoscher Károly	Bácsfalu	1908
194	Weidinger Lajos kereskedő	Zombor	1898
195	Wissinger Richárd járási állatorvos	Hódság	1902
196	Würth Zsigmond földbirtokos	Mélykut	1899
197	Zákó Milán ny. főispán	Budapest	1899
198	Dr. Zákó István közjegyző	Zenta	1899
199	Zsigmond Gyula jegyző	Piros	1899
200	Zupánszky Lyubomir jegyző	Oszivácz	1899

Tiszteletbeli tag . . .	6.
Alapitó tag	44.
Működő tag	33.
Pártoló tag	200.
Összesen .	283.

Tartalom.

Lap.

Kozma László elnöki megnyitó beszéde . . . 3.
Gombosi sírmező . . . . . 6.
Társulati ügyek :
a) Titkári jelentés . . . . . 22.
b) Muzeumőri jelentés . . . . . 24.
c) Borsai-féle gyűjtemény . . . . . 30.
d) Pénztári kimutatás az 1908. évről . . . 35.
e) Költségvetés az 1909. évre . . . . 36.
f) Jegyzőkönyv . . . . . 36.
Bács-Bodrog vármegye uj monografiája. (Lapszemle.) 38.
Vegyesek . . . . . 43.
A Bács-Bodrog vármegyei Történelmi Társulat tagjainak névsora az 1909. évre . . . 45.

A BACS-BODROGH VARMEGYEI
TÖRTÉNELMI TARSULAT TULAJDONA.

A

BÁCS-BODROG VÁRMEGYEI TÖRTÉNELMI TÁRSULAT ÉVKÖNYVE.

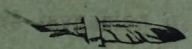

SZERKESZTI:

TRENCSÉNY KAROLY,

TITKÁR.

XXV. ÉVFOLYAM. II. FÜZET.

ZOMBOR.

BITTERMANN NÁNDOR ÉS FIA KÖNYV- ÉS KŐNYOMDÁJÁBÓL

1909.

Tájékoztató.

A Bács-Bodrogh vármegyei Történelmi Társulat 1883-ban alakult azon czélból, hogy e vármegye történelmét egész kiterjedésében s minden ágában mívelje.

E társulat **pártoló tagja** lehet minden történelem- és régiségkedvelő, férfi vagy nő, aki ez iránt szándékát az egyik elnöknél vagy a titkárnál írásban személyesen, vagy valamely társulati tag által bejelenti és a társulat pénztárába évenkint 6 korona tagsági díjat fizet. A kötelezettség három évre szól. A ki ennek leteltével kilépését a titkárnál írásban be nem jelenti, annak kötelezettsége további három évre is megmarad.

Működő tagok azok, kik **tettlegesen** elősegítik a társulatot czélja elérésében, s felolvasásra illetőleg az Evkönyvben való közlésre munkálatokat küldenek be. A működő tagok tagsági díjat nem fizetnek.

Alapító tag az, a ki egyszersmindenkorra legalább 100 korona alapítványnyal járul e társulat czéljai előmozdításához.

A társulat minden rendű tagja fel van jogosítva az őt megillető társulati czímek használhatására.

Kérjük t. tagtársainkat, hogy a társulatot, vagy az Évkönyvet illető bármely ügyben (hiányzó Évkönyv, hibás czímzés, lakás- vagy névváltoztatás stb.) a titkárhoz fordulni szíveskedjenek.

Évkönyveinknek meglevő példányai évfolyamonként 6 koronájával megrendelhetők a titkárnál.

A társulat tisztikara:

Elnök: Kozma László Zombor.
Alelnök: Latinovits Géza Budapest.
Titkár: Trencsény Károly Zombor.
Másod titkár: dr. Závodszky Levente. Zombor.
Ügyész: dr. Grüner Samu Zombor.
Múzeumőr: Gubitza Kálmán, Monostorszeg.
Pénztáros: Buday Gergely Zombor.

A társulat helyisége: Zombor, vármegyeház, II. emelet.

A

BÁCS-BODROG VÁRMEGYEI TÖRTÉNELMI TÁRSULAT ÉVKÖNYVE.

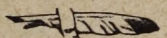

SZERKESZTI:

TRENCSÉNY KAROLY,

TITKÁR.

XXV. ÉVFOLYAM. II. FÜZET.

ZOMBOR.

SITTERMANN NÁNDOR ÉS FIA KÖNYV- ÉS KŐNYOMDÁJÁBÓL

1909.

Bács és Bodrog vármegyei főispánok az Árpádok korában.

Wertner Mór a *Századok* 1909. évf. 377. és 472. s következő lapjain *Az Árpádkori bánok;* meghatározások és helyreigazitások cimen két közleményt irt. A fölsorolt bánok között többen vannak, akik egyszersmind Bács és Bodrog vármegyék főispánjai is voltak.

Iványi István már összeállitotta a Bács és Bodrog vármegyék főispánjainak névsorát Évkönyvünk 1893. évfolyamának 1—22. lapjain, valamint e közlemény alapján a Bács-Bodrog vármegye egyetemes monográfiája 1896. II. kötetének 561—582. lapjain. E rovatban mind benne vannak azok a főispánok, akik Wertner Mór előbb emlitett két közleményében találhatók, csakhogy részben régies vagy hiányosan olvasatú néven általában pedig a származás és egyéb vonatkozások megjelölése nélkül. Igy Wertner közleményei Iványi névsorát nézve is „meghatározások és helyreigazitások.“ Maga Iványi mondja: „Egész tökéletes névsort összeállitani talán már lehetetlen is; s igy az ujabb közlések is mindig csak viszonylagos értékkel birhatnak, amennyiben teljesebbek az előbbieknél.“ (Évk. 1903. 1.)

Ezért közöljük kivonatosan Wertner közleményeiből az alábbi adatokat. Elmemozditók, nyomravezetők lehetnek ujabb kutatásoknál, földolgozásoknál.

E kivonatokban az okmányokra való hivatkozást elhagytuk. Megtalálhatók a Századok jelzett közleményében. A szakaszok végén zárójelben utalunk Iványi névsorára.

Második zárójelben pedig a dr. Borovszky Samu szerkesztésben (Országos monografia társaság) 1909-ben megjelent *Bács-Bodrog vármegye* II. kötetének 46—47. lapjaira történik utalás, holott Iványitól s Wertnertől is eltérő alakban van néhány név közölve. Két bán pedig csak mint bácsmegyei biztokos van itt fölvéve.

Az adatok Wertner közleményének sorrendjét követik.

* * *

Gutkeled nb. Keled.

Klaić 1901-ben (Vjestnik Zemaljskog Arkiva III. 2.) a „liber ecclaesiae Sti. Symeonis“ nyomán kimutatta, hogy 1117-ben bizonyos „*Cledin* per gratiam Dei et jussionem Domini mei Stephani regis princeps hujus provincie et *banus*“ a záraiakkal békét köt. Miután tudjuk, hogy 1102., 1111. és 1113-ban bizonyos Keled *Bácsmegye főispánja* és hogy 1124-ben II. István a trauiak és spalatóiak számára kiállitott oklevelének záradékában szintén egy Cledius comes szerepel, a fentebbi bán kiléte — ugy hiszem — elegendően meg van világitva. „Cledin“ vagy „Cledius“ nem más, mint a magyar Keled (Cletius) latinos változata és igy biztosra vehetjük, hogy Cledin bán Keleddel, Bácsmegye főispánjával azonos. A krónika szerint Gutkeled nemzetség legrégibb fészke *Bácsmegyében volt*, amiből most már a legnagyobb valószinüséggel arra is következtethetünk, hogy itt e nemzetségnek egyik sarjával van dolgunk.

(Iványi István *Queled* néven emliti. Évk. 1893. I. 2. B. B. vm. Egyetemes Monogr. II. 561.)

Apa.

Apa nevű országnagygyal találkozunk már 1108-ban Kálmán királynak a trauik számára kiállitott oklevelében. Ennek a fia lehet azon Apa, ki 1148-ban az országnagyok sorában szerepel; 1150-ben szintén csak egyszerű ország-

nagy, de „apud regem graciosissimus“; 1152-ben országnagy; 1156-ban *Bácsmegye főispánja*; 1157-ben csak comes; 1158-ban egyszer csak országnagy, azután országbiró, de még ugyanazon évben átveszi a szlavóniai bánságot; meddig volt bán? nem tudjuk. Halálozási éve ismeretlen.

(Iványi: *Appa.*)

Dénes.

Ily nevű országnagygyal találkozunk már 1137. és 1146-ban; az 1162-ben felmerülő Dénes országnagy kétségkivül azon Dénessel azonos, ki 1166-ban a Szerémség visszafoglalására a görögök ellen indult és az akkori hadjáratokban egyáltalában kimagasló szerepet vitt. 1171-től 1172-ig ujra találkozunk Dénes nevű országnagygyal és ez valószinűleg a hadvezérrel azonos.

Fentebbi Dénes 1180-tól 1183-ig *Bácsmegye főispánja* és 1182. és 1183-ban amellett még (1182-ben) dalmát-horvát és (1183-ban) tengermelléki bán is. 1184-ben átveszi a nádori hivatalt, melyet azonban csak rövid ideig tart. Miután 1186-ban megint csak *Bácsmegye főispánja*, biztosra vehető, hogy *bács-szerémvidéki birtokos* volt. 1192-ben már *Maty nádor a bácsmegyei főispán.*

(Iványi: háromszor külön emlit *Dénest. Maty*-ot *Mogh* (Mag, Mogy) néven irja.)

(Mogh vagy *Móka* nádor. Borovszky: Bács-Bodrog vármegye.)

Monoszló nb. Makariás al-bán.

A Körös- és Zalamegyében törzsökös Monoszló nemzetségnek e tagja, ki III. Béla idejében mint *bácsmegyei birtokos*[1]) merül fel, már 1181-ben országnagy lehetett, mivel tudjuk, hogy Farkas nádorral együtt akkor Zárában tartózkodott. Midőn 1189-ben május 2-án ujra Zárában tartózkodik, akkor már al-bán és országbiró. 1193-ban Szolnokmegye főispánja; 1198-ban, mint András szlavóniai herceg hive, ennek szlavóniai udvarában comesként tartózkodik. További nyoma elvész.

[1]) Hol? — nem emliti.

Neje a Győr nemzetségnek somogy- és baranyamegyei ágából származik. Utódai, az öregebb Atinaiak gyakran szerepelnek az országnagyok sorában.

Miskócz nb. Domonkos.

Az Árpádok e rokona 1188-ban országbiró; 1192-ben *Bodrogmegyének főispánja* s még ugyanazon évben ismét országbiró, mely tisztségeket 1193-ban is viseli. 1194-től 1195-ig szlavóniai bán; 1195. után elvész a nyoma. 1207-ben róla már mint nem élőről tesznek említést. — A Borsodmegyében törzsökös Miskócz nemzetség tagja, de Sopronmegyében is nagybirtokos . . . (Az 1194.) évben nevezi őt III. Béla „kedves rokoná"-nak; IV. Béla pedig Domonkos fiát, Bars-ot nevezi rokonának.

(Iványi: a nemzetség megjelölése nélkül.)

Szák nb. Miklós.

Alig jutott trónra II. András, sietett a hivét kárpótolni; kinevezte őt nádorrá . . . (Az 1213.) évben megkapja a nádorsággal a csanádi- és *bodrogi főispánságot*, mely tisztségeket 1214-ig viseli; 1215-ben csak *bodrogi főispán*. 1217-ben elkiséri Andrást a Szentföldre . . .

(Iványi: a nemzetség nélkül.)

(Szát nembeli Bars fia Miklós. — Borovszky: i. m.)

Benedek.

1201—1202. *Bácsmegye főispánja*, mely minőségben még 1202-ben a nádorságot kapja; 1202—1204. nádor és amellett *bácsi-* és bihari *főispán;* 1204. után már nem akadunk rá.

(Iványi: csak 1201—1202., 1202—1204-ig nem említi.)

Ipaty. (Hippolit.)

Mártont követi 1204-ben Ipaty (Hippolit) *bácsmegyei főispán*; előbbi pályája ismeretlen.

(Iványi: *Ipoch* néven 1202—1204.)

(Hyppolit (Ipolt, Ipoly.) Borovszky: i. m.)

Bár-Kálán nb. Bánk.

A baranyamegyében birtokos Bár-Kálán nemzetség tagjai és valószinüleg Bár fia . . . 1208—1209-ig szlavóniai bán . . . Némely krónikás adatai szerint ő lett volna a Gertrud elleni összeesküvésnek a feje, de ezt az okirati adatok mindeddig még be nem bizonyitották. Kétségkivüli dolog azonban, hogy a nádori hivatalt 1213-ban Szák nb. Miklós kapta, de Bánk még e nádor alatt is rövid ideig pozsonyi főispán maradt . . . 1221-ben országbiró és Fejérmegye főispánja; 1222-ben e mellett még *bodrogmegyei főispán* is; innentől fogva elvész a nyoma.

Egyetlen egy leányát ismerjük, kinek férjéről, Simonról V. István 1270-ben azt mondja, hogy Gertrudot megölte . . .

(Iványi: a származás nélkül.)

(Bór nembeli Bánk. — Borovszky: i. m.)

Andechs-Meráni Bertold.

Bánkot 1209-ben hatalmas versenytárs szoritotta ki a báni méltóságból: Gertrud királyné öcscse, a német Andechs-Meráni Bertold. Már 1206-ban kalocsai érsek, de ez még ki nem elégitette Gertrudot; az egyházi méltósághoz még javadalmas világi állás is kellett és igy történt, hogy a fiatal főpapot 1209-ben szlavóniai bánná nevezték ki . . . 1212-től 1213-ig felcserélte ezt az erdélyi vajdának nem kevésbbé fényes állásával, mely mellett (1213.) *Bács- és Bodrogmegye főispánja* is volt. Gertrud halála (1213.) után csak a kalocsai érsekséggel kellett megelégednie és ebben maradt 1218-ig. 1218-ban aquileai patriárcha lett . . .

(Iványi: közelebbi megjelölés nélkül.)

Kán nb. Siklósi Gyula.

A baranyamegyei Kán nemzetség tagja. Megkezdi pályáját 1201-ben mint erdélyi vajda és gyulafehérvári főispán . . . 1206-ban *Bodrogmegye* és amellett 1207-ben Sopron-

megye *főispánja*; 1208—1211. csak *bodrogmegyei főispán*, 1212—1213. országbiró és *Bácsmegye főispánja*. 1213-ban megkapta a szlavóniai bánságot és Vasmegye főispánságát, de még 1213-ban más váltotta őt fel a bánságban, mig ő 1214-ben ujra erdélyi vajda lett (és szolnoki- s *bácsi főispán*.) 1215-ben lett nádor . . . 1220—1221. csak *Bodrog-*, Szolnok- és Kevemegye *főispánja*. 1221-ben megkapja a királynéi udvarbirói állást a *bodrogi főispánsággal*; 1222-ben ujra nádor, mely állás mellett 1226-ig *bodrogi-* és soproni főispán is; 1228-ban udvarbiró, Sopron- és *Bodrogmegye főispánja*; 1229-től 1235-ig harmadszor szlavóniai bán . . . II. András halála (1235.) után felségárulással vádoltatván, börtönbe jutott, melyben nemsokára meg is halt; 1238-ban már nem él.

(Iványi: 1212. és 1213. *Jula* néven emliti a bácsi főispánok között, mig a bodrogiak között Gyula néven, előnév és nemzetség nélkül.)

(Kán nembeli *ifjabb* Siklósi Gyula, a hasonnevű nádor fia, ezelőtt Kálmán herceg tárnokmestere, 1234. Borovszky: i. m.)

Atyasz.

Veszprémmegyei ember . . . 1213-ban megkapja a bánságot . . . 1215-től 1218-ig országbiró és *Bácsmegye főispánja*; 1219-ben királynéi udvarbiró és *bodrogi főispán* . . . 1233. után elvész a nyoma.

(Iványi: *Ochuz.*)

(Vázsony nembeli *Othusz* országbiró. — Borovszky: i. m.)

Kán nb. László herceg.

A Kán nemzetség tagja; atyja Gyula bán . . . 1224-től 1235-ig országbiró (és amellett felváltva békési-, nyitrai-, *bácsi- és bodrogi főispán*) . . . 1245. december 12-én Szlavónia bánja és hercege. Kétségtelen, hogy 1246. és 1247. között meghalt.

(Iványi: közelebbi megjelölés nélkül. Bodrogi főispánságát kétesnek tartja.)

(Borsa nembeli László. — Borovszky: i. m.)

Pécz nb. Dénes.

Zalamegyei ember, a Pécz nb. György fia, feltűnik legelőször 1256. szeptember 22-én mint IV. Béla országbirója és Zalamegye főispánja . . . 1263. május 3-án István (társkirály) nádora és *bácsmegyei főispán.*

(Iványi: a nemzetség megjelölése nélkül.)

Héder nb. Güssingi Henrik.

Az Árpádok kihalta után Henrik megint országnagy, amennyiben 1301-től 1309-ig szlavóniai bán, királyi tárnokmester, tolnai-, baranyai-, somogyi- és *bodrogi főispán* minőségben szerepel. Meghalt 1309. és 1310. között.

(Iványi is említi.)

Ákos nb. Ernő.

Borsodmegyei ember; az ősrégi Ákos nemzetség ivadéka . . . 1256-ban *bácsmegyei főispán.*

(Iványi: *Erney* néven 1255-ben is.)

(Erney, Ernye vagy Ernő az Ákos nemből. — Borovszky: i. m.)

Csák nb. Pózsa.

. . . Pózsa ez idő szerint az első okiratilag ismert szörényi bán. (IV.) Béla trónralépése után megint tárnokmester és amellett *Bácsmegye főispánja*, de 1235. után már nem akadunk rá; annyi bizonyos, hogy 1240-ben már nem élt.

Nemzetségére és családi viszonyaira nézve pedig az idézett helyen (a *Turul* 1900. évf. 166—167. l.) kimutattam:

1. hogy e Pózsa a Csák nb. Lukácsnak a fia, Ugron kalocsai érseknek és Demeter országbirónak pedig a fivére,

2. hogy egyik ősi birtoka Vasmegyében feküdt, és hogy unokája tanusága szerint kétségkivül már ő szerezte meg a *bácsmegyei Kulpin* birtokot. Fivére Demeter pedig Fejérmegyében is birtokos.

(Iványi: *Pous* néven említi a nemzetség megjelölése nélkül.)

Gutkeled nb. Málczai Pál.

Az ismert István bán-herceg fia; 1263-ban még fiatalkoru. 1271. julius 3-tól 1272. augusztus 3-ig cimzetes bán és *Bácsmegye* (1272. április 26-án Szerémmegye) *főispánja* . . . Ő a Butkaiak, Ráskaiak, Csatáriak, Márkiak és Málczaiak őse. A *Századok* 1875/366. szerint, mint *Solymosi Pál*, 1269-től 1272-ig macsói bán, szerémi-, valkói- és *bodrogi főispán* lett volna.

(Iványi: csak Pál néven, a Solymosi családból.)

(Gutkeled nembeli Dragun fia István fia (igy) Málczai Pál, egyuttal bodrogi főispán 1269—1272. — Borovszky: i. m.)

(Hontpázmán nb.) Sárkányi Pethend.

1283—1284. szerémi-, valkói- és *bodrogi főispán.*

(Iványi: a nemzetség nélkül.)

(III.) Lőrinc.

(Lőrinc erdélyi vajdának és szörényi bánnak 1270-ben) Lőrinc nevű fiára akadunk, kinek a *bácsmegyei futaki* birtok miatt az ugyanazon megyebeli Iregiekkel van pöre. (Később szörényi bán lett.) **Y—Y.**

Zombori régi pénzlelet.

Zomborban 1908. év tavaszán a Ferenc-csatorna balpartján lévő bolgár paprikatermelő telepen árpádházi királyainknak Magyarország és Szlavonia részére vert nagy mennyiségű ezüst denárját lelték. A pénzek egy csomóban körülbelül 25 cm. mélységben feküdtek a puszta földön. A legrégiebbet II. Endre, a legujabbat III. Endre verette.

A lelet zömét magyar királyainknak és királyi hercegeinknek Szlavonia részére vert pénzei alkotják, melyeknek annyi részint ismeretes, részint eddig ismeretlen változata

van képviselve, hogy ezen lelet a legérdekesebb leletek egyike.

Régi Szlavoniát már a honfoglalás idejében megszerezték őseink s ezen területet régi okmányaink szerint partes Slavonicae, terra Slavoniae, terra ducatus vagy terra banatusnak nevezték. Régi Szlavoniát Kőrös, Varasd, Zágráb és Belovár megyék alkották az Unna és a Verbász közt elterülő vidékkel.

Szlavonia kormányzását királyaink rendesen fiokra, még pedig többnyire másodszülött fiokra bizták, kit alattvalói vezérnek (dux) cimeztek.

Eleinte nem verettek Szlavonia részére külön pénzt, hanem az Anyaország pénzeit használták. Nagyon vitatott érmészeti kérdés az, hogy ki volt az első királyunk, vagy királyi hercegünk, aki Szlavonia részére pénzt veretett. Schoenwisner Széchenyi Ferenc gróf éremgyűjteményének leirása alkalmával a XII—XIII. századból származónak tartja a Szlavonia részére vert, ugynevezett banalis pénzeket. Rupp a pénzeken lévő apostoli kettős kereszt alsó szárának végére helyezett betűkből, pontokból, liliomokból és madarakból, összehasonlitva ezeket a Magyarország részére vert érmekkel, Imre királynak tulajdonitja a legrégibb szlavoniai pénzt, a legkésőbbit Róbert Károly idejéből származónak. Már Römer kételkedett Rupp és ennek meghatározásával majdnem teljesen megegyező Weszerle beosztásának helyes voltában. Réthy, Nuber[1]) és Truhelka[2]) sem fogadják el Rupp meghatározását.

Imre és II. Endre királyainknak Magyarország részére vert érmei annyira különböznek a szlavoniai pénzektől, hogy azokat nem tarthatjuk egy korból származónak. Ha a szlavoniaiakat a magyar pénzekkel összehasonlitjuk, azon meg-

[1]) C. F. Nuber: Prinos Kronologiji Slavnnskih Novaca. Sarajevo 1897.
[2]) Dr. Ćiro Truhelka: Die Slavonischen Banaldenare. Wien 1899.

győződésre jutunk, hogy azok IV. Béla uralkodása előtt semmi esetre sem készülhettek.

A szlavoniai denárok mind egy mintára lettek készitve. Előlapjukon[1]) gyöngysor koszoruban kettős lépcsőzeten apostoli kettős kereszt foglal helyet, mely évszázados fejlődésével, mai nap a kis magyar cimer egy részét alkotja. Az apostoli keresztet szent István királyunk a pápától nyerte hittéritői sikereinek elismeréséül. Régi magyar pénzeinken a kereszt majdnem kivétel nélkül előfordul, de az apostoli kettős kereszt teljes alakját csak III. Béla pénzén látjuk.[2]) (Réthy 112.) II. Endre egyik érmén (Réthy 115.) a kettős kereszt két csillag között, egy másikon (Réthy 116.) az apostoli kereszt koronán két félhold között foglal helyet. Réthy 127. sz. érmén véleményem szerint a kereszt aljánál lévő horpadt félkör átalakult mai cimerpaizsunk három zöld halmává. Ezen érmen a kettős kereszt két félholdba foglalt csillag között van. II. Endre pénzének nagy részén megtaláljuk a kettős keresztet. Egyik érmén (Réthy 179. Rupp. 309.) már a szlavoniai pénzeken látható kettős kereszthez teljesen hasonló keresztet.[3]) IV. Béla egyik érmének hátlapja teljesen megegyezik a szlavoniai pénzek előlapjával. Ha elfogadjuk Schoenwisnernek véleményét, hogy az ezen lévő két egymástelé forduló koronás fej szent Istvánt és szent Lászlót jelképezi, akkor szembe helyezkedhetünk Truhelka véleményével, miszerint IV. Bélának pénze utánzata a szlavoniai pénzeknek, és azt mondhatjuk, hogy igen is IV. Béla ezen pénze (Réthy 248, Rupp 195, Truhelka E. Anhang Nr.

[1]) Eltérőleg Rupptól, Truhelkatól és Nubertól, azt az oldalt tartom előlapnak, amelyen a koronás fejek és a király nevének első betűi találhatók és nem azt, amelyen Szlavonia cimere foglal helyet.

[2]) Numizmatáink egy része már szent István pénzén is kettős keresztet vél feltalálni, azonban az ezeken kivételesen előfordulót nem tekinthetjük apostoli kettős keresztnek, hanem csak egyszerű kereszt ponc elcsuszás következtében keletkezett eltorzulásának.

[3]) II. Endre pénzei nagyon fontosak cimertani kutatásra. Az ő pénzein találkozunk először a magyar pólyás cimerpaizszsal is. (Réthy 202, 203, 206.) Az első pecsét, melyen a pólyás cimert megtaláljuk Imre királynak 1202. évi aranypecsétje.

2.) képezte a szlavoniai pénzek előlapjának mintáját. Ugyanezt mondhatjuk akkor is, ha azt tartjuk, hogy a magyar pénzen lévő két fej IV. Béla királynak és V. István „ifju királynak“ képe.[1])

Az apostoli kettős kereszt lépcsőzeténél jobbról és balról két egymásra néző koronás fej látható. Schoenwisner szent István és szent László, Rupp pedig a magyar király és a királyi hercegnek, kinek kormányzására volt bizva Szlavonia fejének tartja.

A kereszt alsó hosszabb szárának végén pontok, liliomok, madarak vagy betűk vannak, melyekből következtethetünk az uralkodóra, akinek uralkodása alatt a pénz veretett. A két pontot vagy köröcskét Zágráb város jegyének tekintik. Liliom diszitésű pénzt régente anjou királyaink korából származónak vélte érmészeink egy része. Magyar numizmatikánkban II. Endre pénzén találkozunk először a liliommal (Réthy 216, Rupp 167.). Madár diszitéssel szintén II. Endre pénzén (Réthy 189.) találkozunk, IV. Béla madárral diszitett pénzei igen változatosak. A szlavoniai pénzeken lévő madárkák azonban annyira különböznek a magyar pénzeken lévőktől, hogy a banalis pénzeken lévő diszitést teljesen önállónak tekinthetjük. Lehetséges, hogy Krbava grófok hattyujával azonos.

A kereszt hosszabb szárának, néha a rövidebb szárának, szögletében is, liliomocska, pont vagy rozetta van, rendesen vonalkával rögzitve a kereszt szögletéhez.

Az apostoli kettős kereszt felső rövidebb száránál jobb oldalon hatágu csillag, bal oldalon félhold foglal helyet. A félhold ritkán áll egyedül, többnyire liliomot, pontot vagy rozettát foglal magába. A félhold és csillagból következtetve, nemcsak a laikus ellemből, hanem numizmatáink közül is akadtak olyanok, kik azt tartották, hogy ezen jelzést a török-

[1]) IV. Béla uralkodása alatt a „királyi hercegség“ már átalakult „ifju királyi“ intézménnyé.

től vettük át. A félhold és csillag diszitést már a régi görög, majd a római consularis, később a császári pénzeken is megtaláljuk. Truhelka cimertani kutatásai alapján arra következtett, hogy félhold és csillag volt Illyricumnak a későbbi Dalmátiának cimere.

Az apostoli kereszt talpazatát képező lépcsőzetet valószinüleg kelet-római pénzekről vették át. Honfoglalástól Róbert Károlyig byzanci aranyak pótolták nemzeti aranypénzünk hiányát és igy nem csoda, ha a görög hatás érmészetünkön meglátszik.

Az érem hátlapján két gyöngysor koszoru között MOnETA REGIS P(ro) SCLAVOnIA + vagy MONETA DVCIS P(ro) SCLAVOnIA + köriratban jobbra futó nyest foglal helyet, két gömbös csillag között. Nyest volt Szlavonia legrégibb jelvénye.[1]) Adójukat eleinte nyestbőrben fizették, amely adót marturinának, nyestbőradónak nevezték. Már Imre királyunk 1199-ben kiadott decretumában előadottakból következtethetünk, hogy ezen időben nem csak természetben, hanem pénzben is fizették a marturinát. Hogy az akkori Szlavonia területén a nyestbőr már a rómaiak idejében első rendü pénzt helyettesitő csereeszköz volt már, Martialis is megemliti.[2])

Ujabb numizmatáink azt a szlavoniai pénzt tartják legrégiebbnek, melynek a kereszt alsó szárainál köröcske vagy pont van és hátlapján a köriratban a MOnETA után B (azaz Belae) betü van.[3]) Előlapján a holdban és a kereszt alsó szárának szögletében köröcske. Hátlapján:

1. MONETA B REGIS P SCLAVOHA ◂ + (NE és AV összekapcsolva).

[1]) Ulászló 1496. évből származó decretumában megemliti „Sclavonie *ab antiquo* habuerit pro armorum insignia unum Marderem".

[2]) Martes vagy Cattae Pannonicae.

[3]) Tökéletlen vereténél fogva régiebbnek tartom azt a fajt, melynek hátlapján a B hiányzik.

2. MONETA ▸ B ◂ REGIS P SCLAVONIA + (NE és AV összekapcsolva).

3. MONETA·B REGIS P SCLAVONI·A· + (NE és AV összekapcsolva).

Az előzőknek előlapjával teljesen megegyezik. Hátlapján a szövegből a B hiányzik.

1. MONETA REGIS P SCLAVONIA + (NE és AV összekapcsolva).

2. MONETA REGIS P SCLAVONIA ◂ + (NE és AV összekapcsolva).

3. MONETA REGIS P SCLAVONA + (NE és AV összekapcsolva).

Ezen pénzeket összes numizmatáink egybehangzóan IV. Béla idejéből származónak tartják.

Az előlap apostoli keresztjének hosszabb száránál lévő liliommal, holdban köröcskével, a kereszt hosszabb szárának szögletében köröcskével vagy liliommal diszitett pénzecskét Rupp II. Endre korából származónak tartja, minthogy hasonló liliomok szerepelnek II. Endrének magyar pénzein. Ujabban IV. Bélának tulajdonitják. Két főfaját különböztetjük meg, u. m. a MONETA REGIS P SCLAVOnIA és MONETA DVCIS P SCLAVOnIA, az előbbit király, az utóbbit királyi herceg verette.

1. Előlapján a kereszt hosszabb szárának szögletében vonalkával rögzitett köröcske. Hátlapján:

MOnETA·REGIS P SCLAVOnIA·· + (AV összekapcsolva).

2. Előlapja 1. sz.-val megegyezik. Hátlapján:

MONETA REGIS P SCLAVOHIA + (NE és AV összekapcsolva).

3. Előlapján a kereszt szögletében liliom. Hátlapján:

MOnETA REGIS P SCLAVOnIA + (AV összekapcsolva).

4. Előlapja a 3. sz.-val megegyezik. Hátlapján:

MOnETA·:REGIGIS (igy) P SCLAVOnIA + (AV összekapcsolva).

5. Előlapja a 3. sz.-val megegyezik. Hátlapján:

MOnETA·DVCIS P SCLAVOnI·A·· + (AV összekapcsolva).

6. Előlapján a kereszt száránál a liliom nagyobb. A kereszt felső szárának a szögletében pontocska vonalkával kötve. Hátlapján:

MOnETA··DVCIS P SCLAVOnIA + (AV összekapcsolva).

7. Előlapja a 6. sz.-val megegyezik. Hátlapján:

MONЄTADVCIS P SCLAVONIA + (AV összekapcsolva).

A kereszt száránál madárkával szögletében liliommal, holdban köröcskével diszitett Rupp Jakab Róbert Károlynak tulajdonitja, de ujabban IV. Béla pénzének tartják. Előlapja valamennyié megegyező. Hátlapjukon:

1. MOnE·T·A··REGIS P SCLAVOnI··A·· + (AV összekapcsolva).

2. MOnETA··REGIS P SCLAVOnI··A·· + (AV összekapcsolva).

3. MOnETA··REGIS P SCL·AVOnI·A· + (AV összekapcsolva).

4. MOnETA REGIS P SCLAOnI + (AV összekapcsolva).

5. MOnETA REGIS P SCLAVOnIA + (AV összekapcsolva). Durva verett.

6. Előlapján a *félholdba* foglalt köröcske *jobbról*, a *csillag balról*. Hátlapján:

MOnETA REGIS P SCLAOnIA + Durva verett.

7. Előlapján a holdban és a kereszt szögleteiben rozetta. Hátlapján:

MRABDIS P SↃLAOnIA +

Igen durva verett.

A kereszt szárainál összevonó jel alatti h—R jegyű pénzt Rupp Imre királynak tulajdonitja. (HEMERICVS REX) Ujabb érmészeink ezen érmet IV. Bélának tulajdonitják, a rajta lévő h—R-t nem Hemericus Rexnek, hanem Hungariae Rex-nek magyarázzák. Előlapjukon a kereszt szögletében

liliomocska a félholdban köröcske van. Két fő faját különböztetjük meg a király és a királyi herceg által veretetett. Az első fajból 7, a másodikból 4 változat volt a leletben.

1. MOnETA·REGIS P S·CLAV.OnI·A· + (AV összekapcsolva).

2. MOnETA · REGIS P S·CLAV·On·I·A· + (AV összekapcsolva).

3. MOnETA REGIS P S·CLAVOnIA· + (AV összekapcsolva).

4. M·O·n·E·T·A·R·EG·I·S P SC·L·AV·OnI·A· + (AV összekapcsolva).

5. MOnETA·REGIS P SC·L·AVOnI·A + (AV összekapcsolva).

6. MOnETA·RE÷GIS P S÷C·L·A/·OnI·A +

7. MOnETA·R·EG·IS P S÷C·LAVO·n·I·A· + (AV összekapcsolva).

8. MOnETA·DVCIS P SCLAVOnI·A· + (AV összekapcsolva).

9. Hátlapja a 8. sz-val megegyezik. Előlapján a félholdban pont.

10. MOnETA·DVCIS P SCLAVOnIA + (AV összekapcsolva).

11. MOnЄTA DVCIS P SCLAVOnIA + (AV összekapcsolva). Durva verett.

Az S—R jelzésű pénzt összes érmészeink megegyezően V. István királyunk korából származónak tartják. Igen sok változata van és sok közte a hibás verett. Előlapjukon a félholdban pont, liliom vagy rozetta van. A kereszt hosszabb szárának szögletében rozetta vagy liliom.

A holdba foglalt pont diszitésű pénznek öt változata volt a leletben.

1. MOnETA REGIS P SCLAVOnIA + (AV összekapcsolva).

2. MOnETA·REGIS P SCLAVOnI·A· + (AV összekapcsolva).

3. MOnETA·REGIS P·SCLAVOnI·A + (AV összekapcsolva).

1—3. sz-nál a kereszt szögletében rozetta.

4. MOnETA REGIS P SCLAVOnI·A· (AV összekapcsolva).

5. MOnETA·REGIS P SCLAVOnI·A· (AV összekapcsolva).

4—5. sz-nál a kereszt szögletében liliom.

A holdban liliomjegyű éremnek 20 változata van.

1. MOnETA REGIS P SCLAVOnIA + (AV összekapcsolva).

2. Hasonló. Előlapján a csillag közepén köröcske.

3. Hasonló. Előlapján a csillag két sugara között vonalacska van.

4. MOnETA·REGIS P SCLAVOnIA + Előlapján a csillagban köröcske.

5. Hasonló csillagban köröcske nincs.

6. MOnETA·R·EGIS P SCLAVOnIA +

7. MOnETA·REGIS P SCLAV·OnIA +

8. MOnETA REGIS P SCLAVOnIA· + (AV összekapcsolva).

9. MOnETA·REGIS P SCLAVOnIA· + (AV összekapcsolva).

10. MOnETA REGIS P SCLAVOnI·A· + (AV összekapcsolva).

11. MOnETA·REGIS P S·CLAVOnIA· + (AV összekapcsolva).

12. MOnETA·REGIS P SCLAVOnIA + (AV összekapcsolva).

13. Hasonló. Előlapján az S és R betűn az összevonó jel alatt pont van.

14. MOnETA·REGIS P SCLAVOnI·A· + (AV összekapcsolva).

15. MOnETA·REGIS P SCLAV..OnI·A· + (AV összekapcsolva).

16. MOnETA·REGIS P SCLAVOnI·A· + (AV összekapcsolva).

17. Hasonló a nyest előtt pont.

18. MOnETA·REGIS P S·CLAV..OnI·A· (AV összekapcsolva).

19. MOnETA REGIS P SCLAVOnIA + (AV összekapcsolva).

20. MOnETA·REGIS P S·CLAV..OnI·A + (AV összekapcsolva).

Holdban és a kereszt szögletében rozetta diszitésű pénz négy változata volt a leletben.

1. MOnETA·REGIS P SCLAVOnIA + (AV összekapcsolva).

2. MOnETA·REGIS P SCLAVOnI·A· + (AV összekapcsolva).

3. MOnETA·REGIS P SC·LAVOnI·A· + (AV összekapcsolva).

4. a 2. sz-mal megegyező. Előlapján a csillag szárai között vonalka.

Hibás verettek.

1. A félholdban liliom a kereszt szögleteiben rozetta. Hátlapján:

MOnETA·RGIS P SCLAVOnI·A + (AV összekapcsolva).

2. A félholdban pont a kereszt szögleteiben rozetta. Hátlapján:

MOnETA RGIS P SCLAOnIA +

3. A félholdban és a kereszt szögleteiben rozetta. Hátlapján:

MOnETA REGIS P SCLAOnA +

A félholdban köröcske a kereszt szögleteiben rozetta. Hátlapján:

ΠOnETA REGPSI SCIA▼OnIA +

5. Holdban és a kereszt szögletében rozetta. Hátlapján:

MOnETA REGIS P S{|□OnIA +

6. Az 5. számmal megegyező. Hátlapján:

MOnETA REGIS P SCLAVOnIIA + (AV összekapcsolva).

7. A félholdban liliom, a kereszt szögletében rozetta. A kereszt száránál lévő S betű fekvő helyzetben van. Hátlapján:

MOnETA REGIS P ꝏ CLAVOnIA + (AV összekapcsolva).

8. A 7. számhoz hasonló. Hátlapján:

MOnETA REGIS P SCLOOIA + (AV összekapcsolva).

Volt a leletben öt féle R—L jelzésű IV. Kun László korából való denár. Négy éremnél a félholdban és a kereszt szögletében rozetta van, az egyiknél a *félholdban jegy nincs*, a kereszt szögletében liliom. Hátlapjukon:

MOnETA REGIS P SCLAVOnIA. (AV összekapcsolva).

Ezen pénznek változatait nyomdai uton nem lehet kimutatni.

A király és a királyi herceg nevének kezdőbetűit feltüntető S—L jegyű éremfaj is képviselve volt a leletben egy példánnyal. Az S Stephanus azt L Ladislaus szónak a rövidítése. Előlapján a félholdban és a kereszt szögletében rozetta, a csillag közepén kőröcske van. Hátlapján:

MOnETA EGIS + SCL·AVOnIA + (AV összekapcsolva).

Az A(ndreas) R(ex) jegyű igen ritka szlavóniai pénz egy példánya is megvolt a leletben. Előlapján a félholdban pont, a kereszt szögletében liliom, a csillag közepén köröcske. Hátlapján:

MOnETA REGIS P SCLAOnIA +

A fent ismertetett banális denárokon kivül van a leletben több hibás verett, amelyeket jegyei és szokatlan betű alakjai miatt közzétenni nem lehet.

A leletben előforduló Magyar-anyaország részére vert érmek 16 faja van képviselve. A változatok kisebb jelentőségüek.

II. Endre Rupp 163. Réthy 219.

Előlapján három torony, melyek közül a középsőn kereszt van. Alatta boltozatban szembe néző koronás fej. Hátlapján gyöngykoszoruban egyenszáru kereszt szögleteiben csillag.

Rupp 257, Réthy 226.

Előlapján torony, félhold és csillag felett jobbról és balról kifelé néző kucsmás emberi fej. Hátlapján lombos fa alatt jobbra haladó párduc.

IV. Béla. Rupp 173. Réthy 229.

Előlapján koronás ülő alak jobbjában keresztes országalma, baljában jogar, körülötte V̄NGA—RIЄ. Hátlapján + REX · BELAo QVARTVS köriratban hátranéző husvéti bárány első lábával keresztet tart.

Rupp 188. Réthy 234.

Előlapján szembenéző koronás királyfej. Hátlapján kereszt foglal helyet, körből kiágazva. Körben R betű van. A kereszt szögleteiben B | E | L | A |.

Rupp 261. Réthy 241.

Előlapján háromlevelű növényből alkotott koszoruban tört vonaljegy. Hátlapján háromtoku bástya két liliom között, alatta félhold csillaggal. (Van csillag nélküli is a leletben.)

Rupp 190. Réthy 244.

Előlapján spirál körül + BЄLAЄ RЄX. Hátlapján sárkányt leszuró angyal.

Rupp 193. Réthy 246.

Előlapján szembenéző koronás király feje + RЄX + · BЄLA · Я · Hátlapján kiterjesztett szárnyu hátranéző sas.

Rupp 178. Réthy 253.

Előlapján koronás ülőalak balra néz. Balkezében kormánypálcát tart. Körülötte BЄLA + RЄX ✻. Hátlapján

egyenszáru kereszt közepén gyöngysor koszoru, a kereszt szárainál egy-egy csillag. Körülötte MONETA REGIS P HVNGARIA. (NE összekapcsolva).

V. István. Rupp 205. Réthy 285.

Előlapján trónon ülő király előre néz. Jobbjában országalma, baljában kormánypálca. Fejénél mindkét oldalon csillag. Jobb karja alatt M, balja alatt csillag. Hátlapján négy sorban ✪ S ✪ | TЄPH | AN · RЄ | ✪ × ✪.

Rupp 207. Réthy 287.

Előlapján koronás fej, két keresztes torony között. Hátlapján jobbra lépdelő sphinx + RЄX · STЄPHANVS köriratban.

Rupp 208. Réthy 295.

Előlapján gyöngykoszoruban kereszt, szögleteiben köröcskékkel + MONETA · VNGARIЄ (NE összekapcsolva) köriratban. Hátlapján balra lépdelő sphinx jobbjában kardot, baljában paizsot tart.

Rupp 224. Réthy 297.

Előlapján gyöngykoszoruban balra néző koronás fej, körülötte MONETA VNGARIЄ. (NE összekapcsolva). Hátlapján két egymásra néző madár N betűt zár körül.

Rupp 219. Réthy 299.

Előlapján kiterjesztett karú (?) koronás fő. Hátlapján két egymásnak hátat fordító ágaskodó oroszlán csillagot zár be.

IV. Kun László. Rupp 234. Réthy 336.

Előlapján oszlopon nyugvó boltiv alatt két egymás felé forduló arc. Az oszlop toronyban végződik, melynek két oldalánál csillag van. Hátlapján balra lépdelő sárkány.

Rupp 250. Réthy 344.

Előlapján koronás szembe néző fej, alatta kettős kereszt, mindkét oldanál tornyocska. Hátlapján balra lépdelő szárnyas koronás spinx.

III. Endre Rupp 272. Réthy 360.

Előlapján boltozaton álló hosszu kereszt, mindkét oldalánál szembe néző koronás fej. Hátlapján jobbra futó oroszlán.

A fent ismertetett lelet Bácsmegye legnagyobb árpádkori pénzlelete. Szlavóniai és anyaország részére vert árpádkori érmek elég ritkán fordultak elő megyénkben s 10—15 darabnál többet egy helyen még eddig nem leltek. Ezen lelet úgy az érmek nagy mennyiségénél, mint sok változatánál fogva egyaránt érdekes, de kár, hogy nem állott rendelkezésünkre az érem hű reprodukálásához szükséges sok jelzés és szokatlan alakú többnyire gót betű és igy az ismertetés nem lehet teljesen kielégitő. **Ifj. Frey Imre.**

Az 1741—42-iki nemesi felkelés aktáiból.

V.[1])

Az alább következendő levelet gróf Eszterházy Ferenc intézte vármegyénk nemességéhez Pozsonyból, 1742. szeptember 19-én.

„Nints kétségem benne," — ugymond — „hogy a minémő Levelet Fölséges Asszonyunk s Királynénk ezen Holnapnak 6-dik napján az Tettes Nemes Vármegyére bocsátott, kézhez érkezett; mellyből micsoda kegyes kivánsága és Rendelése légyen ő Fölségének azon Lovas Hadak iránt (amellyeket az Nemes Haza édes Eleinknek megböcsülhetetlen nyomdokát követni kivánván az egész Világnak Példájára az múlt ország Gyűlésén az maga fölkenetett Királynéjához vonszó szeretetből és Természet szerént tartozó hivségéből, ugy tulajdon maga bátorságossabb és nyugodalmassabb meg maradására is igaz szivbéli indulatbul föl ajánlott és nagy hamarsággal dicséretessen föl is állitott) bőven megértette az Tettes Nemes Vármegye.

[1]) Az előbbi közleményt l. az Evkönyv 1908. évf. IV. füzetében.

Nékem is ugy mint az Dunán innenn való Földön Commandérozó Generálisnak egyenlőképpen Fölséges Asszonyunk és Királynénk ebbéli kegyes Tettezését kegyelmessen tudtomra adni méltóztatott. Meg vallom, ha ezen kegyes kivánságát és Rendelését Fölséges Asszonyunknak és Királynénknak jól meg fontollyuk, és Szivünkre vesszük, bizonyára egyebet nem tapasztalunk, hanem hogy királyi és Anyai kegyes nagy gondviseléssel viseltessék az Nemes Hazához; Mert ugyan is midőn minden Ellenségek ellen boldog bátorságos és békességes megmaradásba maga nagy költségével is az Nemes Hazát helyheztetni kivánnya, Nemzetünkhöz nemcsak különös kegyelmességét mutattya, de abban a Böcsületben, a mellyet Irigységére az Ellenkezőknek már is nevezetessen nyert, tovább is állandóképpen való megmaradását szerzi, ugy az Nemzetünkben tett tellyes bizodalmát is kegyessen világosságra adgya.

Méltó azért, hogy minden igaz Magyar Haza Fiunak a szive meg ujullyon, és ezen ő Fölsége kegyes Rendelését és kivánságát minden kimondhatattlan móddal és nagy Vidám gyorsasággal (mert az idő halasztást nem enged) segétse és bátor Szivvel az Ellenséget, akit már meg rémitett, tovább is maga jelen lételével félelemben tartsa. Már az Dunán innét való Districtusombéli némely Tettes Nemes Vármegyék, Méltóságok és Nemesi Rendek nagy vigasztalással vévén Fölséges Föl kenetett Királynéjokhoz tartozó Hivségeknek meg bizonyéthatására és Nemes Hazájoknak az következhető kártul meg mentésére való alkalmatosságot magok föl állétott Lovas Hadaikat ő Fölségének Lábaihoz alázatossan kivánt kedve szerént nagy örömmel tették; Ezen Tettes Nemes Vármegye is hogy egyebet nem fog kivánni cselekedni, valamint hogy tellyes nyugott elmével vagyok, ugy ez iránt teendő Rendeléséről is engemet azonnal tudóséttani terhére ne légyen az Tettes Nemes Vármegyének.“ stb.

A következő levelet ismét gróf Károlyi Sándor irja vármegyénkhez Csongrádról, 1742. szeptember 29-én.

„Mégh jövő egy Esztendőre is“ — irja Károlyi — „megh tartandó Generalis Insurrectio iránt nem kétlen vette eddig a T. Ns. Vmegye Fölségess Asszonyunk kegyelmes rescriptumát és tapasztalta abbúl hasonló Királyi, seőt Anyai gondviselését, melylyel azon Insurrectiót oltalmunkra ugyan, mindazon által minden további terheltetésünk és Hazánk Törvényeink pjudiciuma nélkül önnön Aerariumából több Magyar Reguláris katonasághoz képest füzetendőt fönt írt egy esztendőre megh tartatni kegyelmesen kévánnya. Mely iránt mivel én is ámbár később is (mert csak szinte most ide vett utamot téveszteő nagy kerüléssell penetrált kezemhez) vettem eő Flghe kegyelmes akarattyát s egyszersmind oly parancsolattyát, hogy valamint túl a Tiszán, úgy innet azon léveő Districtusban is, néhai Mghos Feldt Marschall Gróff Csaky György uram eő Exlja helyett nékem a végre subordinált Gralis Feldt Marschall Liendinant Gróff Károlyi Ferencz édess Fiammall együtt Districtualis Generalissi kötelességemet kövessem, consequenter a pottingált dologban is, mind két Districtusban levő Nemess Várgyékkel egyett érezzek s végezzek. Annakokáért jóllehet ugyan ezen dologh iránt való hivatalomat többire haszontalannak ismérem, mert nem reménlem találkozzék valaki, az ki fönt írtt kegyelmes Intentióját Fölséges Asszonyunknak tellyes szívvel és Lélekkel nem secundálná, mindazonáltal felette Boldognak állitom magamat lenni, hogy a midőn parancsolt hívatalomat úgy is követnem tartozom s egyszersmind alkalmatosságom adatik, mely általl édes Hazám s Nemzetem dolgainak köziben bátrabban szólanom és kijelentenem lehet, hogy én fönt említett Fölségess Asszonyunknak kegyelmes Intentióját oly nagy Anyai kegyelemmel és minden leheteő sérelmünket, Várunkat és ellenkezésünket bölcsen proviáló ratiókkal s Conditiókkal felruhásztatnak tapasztalom, melyeknek kikeresett ptextusok-

kall is Fölségess királyunkhoz s Hazánkhoz tartozó szeretettell és kötelességgel megh egyező moddall ellene mondani miként lehetne, által nem láthatom, ugyan is a kegyelmessen kitett conditiók által hogy az Insurrectiónak még egy esztendőre kivánt megh tartása se további legh kisebb terheltetésünkre se Törvényeinknek pjudiciumára nem lészen, in Verbo Regio affidáltatunk, annak acceptatiójával magunknak használunk, semmit sem ártunk, a királyi kegyelemre méltóbbakká tétetünk és eő Flghét mint egy kötekzük arra, hogy minket (kiknek kegyelmes akaratira ily készségét tapasztallya) nem tartozó erejével is minden ellenséginktől védelmezzen, és régi Törvényes Szabadságinkban kivált a Békességnek idején (melynek kelemetess voltáért hadakozunk) megh tarcson, egy szóval okát nem látom miért ezen eő Flghe kegyelmess Tetczésének és Anyai buzgóságának eönként subscribalnunk ne kellenék, avagy királyi fogadósában kételkednünk kellenék, consequenter a T. N. Vármegyének is miért lehetne valamely igyekezete annak deprecatiójában, úgy is a Nemzet eleitűl fogva panaszolkodik, hogy az Hazafiainak nincsen accommodatiójuk, ez alkalmatosság pedig minemeő applicatiójokra és Becsületek nevekedésére fogh szolgálni Nemzetünk bélieknek, bölcsen általlátthattya a T. N. Vármegye, eddig való zsengéjéből is tapasztalhattya, anyival is inkább pedig reménlem successussát ezen igyekezetének midőn constál előttem, hogy aszt már is sok N. Vármegyék eörömest bé fogadták és a kévánt dologh végett Fölségess Asszonyunknak kelemetess Declaratiójokat submittáltak, ezeket, sőt többeket is tudom a T. N. Vrmegye nállam bölcsebben megh fontolta, de homagialis obligatiom hazafiúi szeretetem vélem sem titkoltathatta el, hogy ki nem jelenteném, a mit azokkall egyben szerkesztett belső indulatom dictált általlátható jogára és Nemzetünk dicsőségére. Igy azért teli lévén reménséggell, hogy én is parancsolt kötelességemnek eleget tehessek és mindenekrűl Fölségess Asszonyunknak

alázatos relatiomat submittálhassam, elvárom mentül előbb a T. N. Vármegyének favorabilis resulatioját és a szmittált dolog végett tett, vagy teendeő dispositiojárul adandó informatioját, táborban léveő Insurgens katonáinak s azok Tisztyeinek Cathalogussával együtt, kiknek hasonlóképen abbéli resolutioját tudtokra adni és a mégh egy Esztendőbéli szolgálatunk felvállalására mindenképen disponalni. E mellett fellyebb megh irt Fölséges Asszonyunk kegyelmes rendelése mellett, ugyan ott nevezett Generalis G. Károlyi Ferenczet mellém rendelt Districtualis Generalisnak ismérni és abbéli kötelességébűl teendeő dispositióihoz (mellyek ugyan is directiombúl fognak származni s azért általam mindenekben aprobáltatni) magát illendeőképen alkalmasztatni reménlem a T. Ns. Vármegye nem fog terheltetni."

És Bács-Bodrogh vármegye nem is „terheltetett" eleget tenni ő Fölsége Mária Terézia fentebbí hangulatos felhivásának. Inzurgens nemeseink nem késtek a fölséges asszonyt továbbra is biztositani törhetlen ragaszkodásukról. Hogy pedig az mily mértékben nyilvánult meg azokban a zaklatott időkben, azt már fényes lapokra jegyezte fel a magyar történetirás.

Zsoldos Benő.

A kishegyesi sírmező.

— Gubitza Kálmán jelentése az 1907. évi ásatásokról. —

V.[1])

85. sír. (38. sz.) Hossza 2 m., szélessége 50 cm. A csontváz alig két ásónyomnyira feküdt. Mellékletei: a) Gyöngyfűzér. A mellen fűzérszerű sorban volt elhelyezve. A sorozatban van 20 betétes pasztagyöngy. 13 apró üveggyöngy és 2 gyantagyöngy. b) Csörgők. Félgömb alakura préselt ezüst lemezből valók. Átmérőjük 1·8 cm. Mind a kettő sérült. A két könyök táján voltak. c) Orsó-

[1]) A IV. közlemény az Évkönyv 1908. IV. füzetében.

gomb. Agyagból való s barnára van égetve. Alsó- és felső felét 3—3 egyenközüen haladó barázdált vonal disziti. Magassága 2·7 cm., átmérője 3·5 cm., a lyuk átmérője 1·3 cm. Ép. A medencecsont alatt feküdt. c) Csüngődisz. Olyan, mint a 82. sír c) száma alatt leirt tárgy. A bal comb táján helyezkedett. d) Csiholóvas. Egyszerű vaslemez; négy sarka kerekre van szabva. Hossza 11 cm., szélessége 3—2·3 cm. A csontváz baloldalán találtam. e) Vaslemez. Hossza 9 cm., szélessége 3·5—4·5 cm. Egyik végén két, a másik végén egy kis lyuk van. Pánt gyanánt szolgálhatott. Törött. Ez is a test baloldali részén feküdt. f) Vaskarika. Ugyanonnan. Átmérője 4·2×4·5 cm. g) Csirkecsontok. A láb mellett feküdtek.

86. sír. (39. sz.) Hossza 2 m., szélessége 78 cm., mélysége 1 m. A koponya jobbra volt fordulva. Mellékletei: a) Fülbevalók. A fej két oldaláról. Egyszerű oldalt nyitott ezüst karikák, melyek oválisan görbülnek. Aljukat két-két pántkarika szoritja, melyet egykor gyöngyszem vagy más csüngődisz ékitett. Átmérőjük 2·2×1·8 cm. Az egyik sérült. b) Vascsat; háromszög alaku. Hossza 3 cm., szélessége 2·5 cm. Ép. A medencecsont alatt feküdt. c) Csiholóvas. Lemezforma. Két vége félkörben hajlók. Hossza 10 cm., szélessége 2 cm. A jobb kézben volt. d) Nyárstöredék. Vas. Hossza 12·5 cm., szélessége 1—1·8 cm. Hegyes. Két darabba tört. A bal kézben találtuk. e) Gyöngyök. Két szem. Az egyik sárgás, a másik fekete alapanyagu paszta. f) Vaskarikatöredék, visszakanyarodó vastag drótból. Átmérője 2×2·5 cm. g) Vascsat-töredék. Két darabka. h) Késnyél. Üreges csont. Hossza 1·7 cm., átmérője 1 cm. i) Vastárgyak töredéke; 2 kis darab, a farostok nyomaival. j) Famaradvány. 2 cm. hosszu s vasrozsdával átitatott darabka. k) Bögre. Fekete. A lábfejeknél volt, dőlt helyzetben.

87. sír. (40. sz.) Hossza 2·2 cm., szélessége 80 cm. A koponya cserepekben. Az erős, vastag koponyafal és a kopott fogazat idős emberre vall. Mellékletei: a) Fülbevaló.

2 drb. Négyélű bronz drótból való oldalt nyitott karikák. Az egyik a jobb-, a másik a koponya balfelén feküdt. Ez utóbbi kisebb karika, csüngő nélkül. A másiknak a csüngőjéről a gyöngyszem hiányzik. Átmérőjük 2×1·8 cm. b) Vascsat. Négyszögű keret. Átmérője 3·5×4·5 cm. Ép. A medencén feküdt. c) Vastárgytöredék. A kötözködés alatt volt elhelyezve. Farostok nyomát találjuk rajta. 3·4—3·5 cm. hosszu és 8 mm. széles. Rendeltetését nem ismerjük. d) Bögre. Sima felületű. A fej jobbfelőli részén volt. e) Bögre. Öblösebb forma. Ez a láb mellett volt. f) Állati csontok. A jobb térd mellett csirkecsont és valami nagyobb emlős állat bordacsontja feküdt. A halott mellé helyezett ételféle maradványának kell tartanunk.

88. sír (41. sz.) Gyermek sirja. A csontváz hossza 81 cm. Mellékletei: a) Gyöngyfűzér. Van a fűzérben 5 szem apró és egy ikergyöngy A nyak tájáról szedtem fel. b) Bögre. A bal térdnél volt. Ugyanott csirkecsontok is feküdtek.

89. sír. (42. sz.) Hossza 2 m, szélessége 65 cm., mélysége 1·5 cm. A koponya balra fordulva. 20—25 éves fiatal ember sirja. Mellékletei: a) Fülbevalók. 2 drb. Haránt rovátkolt bronz drótból készültek. Az aranyozás nyoma még látható rajtok. Oldalról nyitottak; aljukon 3—3 egybeforrasztott gömböcske a disz, melyek közül az alsó valamivel nagyobb. Átmérőjük 2·5×2·5 cm. b) Vascsat. Kerete négyzetalaku. Átmérője 3·5×4 cm. Ép. A bal combcsonton volt. c) Csat. Tojásdad alaku. Vékonyabb drótból való. Ép. Átmérője 2×2·5 cm. A medence közepéről. d) Kés. Kisebb fajta. Hegyes. Hossza a nyélszeggel együtt 11 cm., pengéje 1—1·5 cm. széles. Vas. A medence jobbfelőli részén volt. e) Vaskarika. Közvetlen a kés mellett feküdt. Átmérője 3·5 cm. Ép. f) Vascsat-töredék, 3 darabban. A medencéről. g) Csiholóvas. Két darab összerozsdásodott keresztbetett vasból van. Drótozott. Mérete 5×2, illetve 4×2·5 cm. A jobb kézben volt. h) Bögre, □-alaku szájjal. Magassága

11·5 cm., szájbősége 8 cm., fenékátmérője 8 cm. Az ismert durva művű kézzel gyurt forma. A jobboldali lábfej alatt feküdt. j) Ételmaradék. Valamely emlős állat csontjai. A jobb láb bokájánál találtam.

90. sír. (43. sz.) Hossza 2 m., szélessége 65 cm., mélysége 2 cm. A fej balra volt hajolva. A koponyát kiemeltük. E sír mellékletei: a) Szijvég. Táska alakra hajlitott egyszerű sima bronz lemez. Elől egyenesen, alul félkörben záródik. Elől egy egyszerű keskeny lemezből való pántkarika disziti és két pántszeg szoritja össze. Hossza 7 cm., szélessége 2·5—3 cm. b) Szijmaradvány. A fent leirt szijvégben találtam. Az öltések nyoma, valamint a fonál, amellyel össze volt varrva, még szépen látható. c) Szijvég-töredék. A fentinek a párja lehetett. Darabokban került elő. d) Szijvég. Táskaalaku. Kicsiny. Széle egyenesen, alja pedig félkörben hajló. Közepe pántszeggel van átütve; vége pedig keskeny pántkarikával van szegélyezve. Hossza 1·7 cm., szélessége 2·5 cm. A szijvégek a medence bal részén és a csigolyák alatt voltak elhelyezve. e) Pityke. Félgömb fejű. Bronz lemezből van préselve; közepén szegecskéje van, mellyel a szijhoz vagy a ruhához volt erősitve. Ez is a medence bal felőli részén volt. f) Szijpánt. Négyzetalaku bronz lemez, mely 5 pántszeggel van átütve. A szegecskék hossza 6·7 mm. A lemez 2—2 cm. A medencecsontra feküdt. Ugyanott volt a párja is. g) Csat. Bronz. Pecege vas. A csatkeret ovális. A szijszoritó lemez pajzsalaku tömör bronz öntvény, melyet 2 aklaszeg tart össze az alsó szoritó lemezzel. A szijszoritó a csatkerettel összefügg. Hossza 3·5 cm., a karika szélessége 2·5 cm., a szijszoritó lemezé 1·6 cm. A szijszoritó lemez alsó felén vászonszövet lenyomata látható. A hátgerinc alól emeltem ki. h) Gyöngyszem. Barnás pasztából való. Kerületén sárgás betétfonadék a disz, melynek közepén pont van. Mogyorónagyságú. A lyuk irányában lapitott. Átmérője 1·3 cm. A medence alatt feküdt. i) Vascsat. Ferdére

nyomott példány. Ép. Hossza 6 cm., szélessége 4—4·5 cm. A medencén volt: j) Vascsat. Égés hagyta nyomokat látunk rajta. A csatkeretbe valami nyársforma eszköz volt beletűzve. Nagysága 3·5×4·5 cm. A balkézben volt elhelyezve. k) Vascsat. Az öv tájáról. Mérete 3×3·5 cm. Ép. l) Edény- vagy pohárfültöredék. Üveg. Máza kékes fényű. Külső fele haránt hornyolt diszt mutat. Hossza 2·5 cm., szélessége 0·7 cm. Görbülete csekély. A medence alatt feküdt. m) Késpengék vasból. 2 drb. Fatok rostjai láthatók rajtok. Hegyesek. Méretük 12·5×2 cm. illetve 10·5×2 cm. A medence mellett volt mind a kettő. n) Nyilhegyek. 2 drb vas. Háromélüek. Mind a kettő a balkézben volt. Nyélbeütésre alkalmas nyulvánnyal birnak. Hosszuságuk 6·5 –7 cm. o) Csatabárd vagy fokos. Vasból. Nyele fából volt, amelyet az eltemetett a bal kezében tartott. A nyél teljesen elkorhadt. A baltafej hossza 16 cm., 4 cm. széles éle ivben hajlik s a lyuk felé 2 cm-nyire keskenyedik. Foka 3 cm-re kiszögell. A nyéllyuk mindkét nyilásánál hegyes szögbe ugró gyámnyulványok vannak. A combcsont mellett feküdt. Erősen elrozsdásodott. p) Bögre. A lábfejek között feküdt. Harcos sírja lehetett.

91. sír. (44. sz.) Hossza 2 m., szélessége 80 cm., mélysége 40 cm. A fej balra volt fordulva. Mellékletei: a) Fülbevaló. Ezüst karika. Nyitott. Elnyomódott. A másiknak csak a fele van meg. Átmérője 2 cm. b) Vascsat. Kerete négyszögű. Hossza 4 cm., szélessége 3·5 cm. Ép. A mell bal felén volt. c) Vastárgy. Hengerforma cső. A csőben egy 3 cm. hosszu vasdrótot találtam. Hossza 7 cm., átmérője 1·2—1·5 cm. Rendeltetése ismeretlen. d) Orsógomb. Korongalaku. Palakőből van csiszolva. Átmérője 7·3 cm., vastagsága 1 cm. Középpontján 7 mm-es szabályos lyuk van. A bal lábszárnál találtam. e) Gyöngyfűzér. 16 szem. Üvegből valók. Apróbb-nagyobb szemek. Van köztük 3 ikergyöngy és egy borsónagyságu is. A többi apró, zöldes fényűek. f) Vaskés. Pengéje hegyes. 2 drbba tört. Hossza 13·5 cm., leg-

nagyobb szélessége 2·3 cm. A jobb lábszár mellett fekvő jobb kézben volt. g) Bögrék. 2 drb. Mind a kettő jobb felől, a lábfejek mellett voltak.

92. sír. (45. sz.) Kinyomozott sír. Csak a bögrét emeltük ki. A sír feltárása a jövő évbeli kutatások sorára maradt.

A sírmező területének kinyomozása céljából a munkálatokat a sárga gödör nyugoti oldalára is kiterjesztettük. A siker nem maradt el, mert a simára lenyesett felső talajon egész sora rajzolódott az ujabb síroknak. A feltárt sírok tartalmáról az alábbiakban számolhatok be.

93. sír. (46. sz.) Hossza 2·1 m., szélessége 70 cm., mélysége 90 cm. A sír fenekén, bal oldalról fakorhadmányt találtunk. Egyéb mellékletek: a) Fülbevalók. 2 drb. Ovális alaku, oldalt nyitott bronz karikák. A nyitott végek alsó fele drótpánttal, s a karika átellenes oldala hasonló pántkarikával van diszitve. Alján tüskés fityegő van, melyen ismét hosszukás üveggyöngyből való csüngő lóg. Ezzel átellenben a felső részen is van egy kisebb tüske, melyen gyöngyszem ült. b) Orsógomb. Felül csonka kup, alsó fele gömbölyded. Barnára égetett agyagból való. Magassága 2·5 cm., szélessége 4 cm. A lyuk 0·7 cm. Oldala kissé sérült. A jobb kézben volt. c) Bronzcsat. Ovális kerete egy tagban van a pajzsalaku szijszoritó-lemezzel. Ez utóbbit három lapos, korongfejű pántszeg szoritotta a szijra. Pecege vasból volt; elrozsdásodott. Hossza 3 cm. Ebből 1·4 cm. a karikára, a többi a lemezre esik. A karika 1·8 cm. széles; a lemez csak 1·5 cm. Ép. A medencén volt. d) Bögre. Jobbról, a fej mellé volt helyezve. A jobb kézfej mellett csirkecsontok feküdtek.

A zombori szabadalmazott kereskedő-társulat céhszabályzata 1828-ból.

A Mária Teréziától nyert, s 1749. február 17-én kelt szabadságlevél Zombornak a közgazdaság terén is fontos hivatást jelölt ki. Erre céloznak a szabadságlevél következő részletei:

„A közjót és haladást szemmeltartó . . . érvekből, okokból s az esedező polgárok és lakosok nagy érdemeire tekintettel, Bács vármegyébe kebelezett egész Zombor városát illetőleg — elhatároztuk, hogy . . . kedvelt Magyarországunk szabad királyi városává emeltessék . . ., hogy biztos reményünk lehessen nevezett és különben is sokat népesedett Zombor mezővárosunkról, hogy mihelyt fölszabadulva, kiváltságokkal fölruházva és a szab. kir. városok sorába lesz iktatva, még sokkal jobban meg fog népesedni, mi által — *az ipar és kereskedelem*, mely ezen, az idők viszontagsága folytán elpusztult vidéken, csekély, — *virágzásnak fog indulni*; a termékeinek elárusitására piacot nagyban nélkülöző környék lakosainak, az ugyanazon Bács vármegyében szinte ujonnan szervezett Ujvidék szab. kir. várossal együtt, árucsarnokául fog szolgálni . . .“

Hogy az iparnak és kereskedelemnek remélt virágzása csakugyan meg is indult, mutatja egyrészt az, hogy mingyárt II. József idején 63 igen különböző német mesterember telepedett Zomborba: esztergályos egy, keztyűs egy, molnár hat, bognár kettő, ónöntő egy, órás egy, cipész kettő, pék kettő, harisnyakötő három, szappanos kettő, rézműves egy, nyerges kettő, pecsétmetsző egy, kádár hat, késes egy, tűcsináló egy, kertész kettő, kosárkötő egy, fésűs egy, keményitőgyártó egy, kártyafestő egy, zenész kettő, fazekas kettő, sárgarézműves kettő, szitás kettő, flanellkészitő egy, német nőszabó három, selyemfestő egy, burnótkészitő kettő, len-

szövő három, festő kettő, kárpitos egy, csirizkészitő egy, köszörűs kettő.[1])

A kereskedelem virágzását, másrészt, tanusitja az, hogy a szabadságlevél után három évtizeddel egy szabadalmazott kereskedő-egyesület is működött, melynek 1778. évi hivatalos pecsétnyomója ránk maradt. A pecsét képe: Vitorlás hajón Jézus hét apostollal. Fönt jobbra, felhőkben az Ur. Feje fölött e négy betű: H. P. O. V. A pecsét körirata: Sigillum Civium et Mercatorum Privilegiatorum Zomborensium. 1778.[2])

Ötven évvel később, 1828-ban pedig I. Ferenc király szentesiti a zombori kereskedő-társulat céh-szabályzatát, mely „a jobb rendnek közöttük fenntartására", körültekintő gonddal, aprólékos részletezéssel szabályozza és védi a kereskedő polgárok érdekeit.

E céh-szabályzat eredeti példánya dr. *Bikár* Nenád, zombori ügyvéd ajándékából került legujabban társulatunk okmánytárába.

A huszonkét cikkbe foglalt céhszabályzat az eredeti okmányban német nyelven van szerkesztve; a királyi megerősités: a szabadalomlevél kezdő és befejező részei; valamint a kiváltságlevelek könyvébe való beiktatást, s a szentesitett kiváltságlevélnek Zombor szab. kir. város 1829. februárius 17. napján tartott tanácsülésén történt kihirdetését bizonyitó hivatalos jegyzések pedig latin nyelvűek.[3])

A történelmi érdekességű okmányt, forditásban, egész terjedelmében itt közöljük:

A szabadalomlevél.

Mi, első Ferenc, Isten kedvező kegyelméből Ausztria császára, Jeruzsalem, Magyarország, Csehország, Dalmácia,

[1]) Bács-Bodrog vm. monografiája. 1909. I. köt. — 217. l.
[2]) U. o.
[3]) A latin nyelvű részeket Rácz Soma társulati tag forditotta magyarra.

Horvátország, Szlavónia, Galicia és Lodomeria apostoli királya; Ausztria főhercege; Lotharingia, Salzburg és Würzburg hercege; Krakkó nagyhercege, Erdély nagyfejedelme; Stajerország, Karinthia és Krajna, Felső- és Alsó-Szilezia hercege; Berchtoldsgaden és Mergenthem fejedelme; Habsburg grófja stb., a jelen levelünk rendiben adjuk emlékezetül mindeneknek, akiket illet, hogy a mi *szab. kir.* Zombor *városunkban* élő és tartózkodó hű *kereskedő polgárainknak* érdekében elénk terjesztettek és adattak bizonyos, a jobb rendnek közöttük fenntartására alkotott és német nyelven szerkesztett, alább irt tartalmu *céh-szabályok*; Felségünknek tartozó legalázatosabb folyamodással esedezvén, hogy mi az emlitett szabályokat és a bennük foglaltakat összesen és egyenként kedveseknek és elfogadottaknak tartván, *szabadalomleveleink* közzé soroztatván és iktattatván, a mi császári és királyi hatalmunknál fogva helyeselni, megerősiteni és jóváhagyni, — s hogy a nevezett *kereskedő polgárainknak* és *minden utódaiknak* érdekében érvényesek legyenek: megerősiteni kegyeskedjünk. A szabályoknak tartalma pedig ily rendben következik:

*

Első cikk.

Minden egyes cselekedetnek alapja és kezdete az Urnak félelme kell hogy legyen, ha azt akarjuk, hogy sikerüljön és szerencse koronázza. Annakokáért eme *szabadalmazott* kereskedelmi társulatnak szüntelenül első és legszentebb kötelessége legyen, hogy minden tagja, a maga tulajdon földi és örök üdvössége okáért, valamint másokra való nézve épületes példaadásképen is, a szent istentiszteleten, mindenki a maga hitvallása szerint, elegendő ok nélkül soha el nem mulasztván, ájtatosan megjelenjék. Ugyanezt az tisztet és kötelességet pontosan kell teljesiteniök a segédeknek és inasoknak is, s erre az elnökök szigoruan fölügyelnek és azokat a Segédeket meg inasokat, akik e cikkely ellen

véteni merészkednek, e szabadalmazott társulat gyűlése elé kell állitaniok, hogy az ilyen vétkesek a harmadik cikkely szerint kellőképen megbüntettessenek.

Második cikk.

Ama régi dicséretes szokás szerint, hogy tudniillik minden egyes szabadalmazott társulatnak meg van a maga védőszentje: ez a szabadalmazott kereskedelmi társulat a római katholikusok részéről szent *Félixet*, a görög nem egyesültek részéről pedig szent *Miklós* reliquiáinak átvitelét választja. Ezt a napot, vagyis május 9.-ét és 21.-ét, ez a szabadalmazott társulat évenként a következő módon ünnepli meg:

a) A nagymise előtt minden boltot be kell zárni. A meghatározott órában aztán a társulat összes tagjai az elnök házánál összegyülekeznek és onnan illedelmes rendben a római katholikusok is meg a görög nem egyesültek is a maguk templomába elmennek s a szent istentiszteleten, melyet ezen a napon a társulat költségén tartanak, mind végig épületes áhitattal részt vesznek.

b) Az istentisztelet bevégződése után illő rendben mindnyájan ismét visszatérnek az elnök házába, ahol a *hatósági biztos* elnöklete alatt a társulat gyűlése megkezdődik, mely gyűlésen a következő ügyek tárgyaltatnak.

c) Mindenek előtt köteles az elnök és alelnök a számadásokat, melyeket a lefolyt éven keresztül vezettek, a gyűlés elé terjeszteni, mely számadások ezen a gyűlésen nyilvánosan, a lehető legnagyobb pontossággal megvizsgáltatnak és, ha helyesnek találtatnak, a *jegyzőkönyvbe* bevezettetnek.

d) Ha a számadások kellőképen megvizsgáltattak, helyeseknek találtattak és a *jegyzőkönyvbe* bevezettettek, nyomban ez után az elnöki, majd meg az alelnöki *tisztujitás* következik. Itt ez az eljárásmód tartandó szem előtt: a *hatósági biztos* ugyanis az egész *szabadalmazott* társulatnak megegye-

zésével valamennyi szabadalmazott társulati tag közül, vallás-különbség nélkül, három érdemes személyt kijelöl, a többiek mind szavaznak, s a szavazatok többsége dönti el mind a két elnök választását, kik iránt valamennyi tag, segéd és inas becsüléssel, tisztelettel és engedelmességgel viseltetni tartozik.

e) A két elnöknek ilyetén megválasztása után minden tag *egy forint* évi dijat fizet be a társulat közös pénztárába, a mivel az ujonnan választott elnökök megkezdik a következő év számadásait; aki pedig ezt a dijat évenként rendesen és pontosan be nem szolgáltatja, attól a fentérintett dijat *végrehajtás* utján hajtják be.

f) Végül mind a *hatósági biztos*, mind pedig a két elnök, értésére adják az egész egybegyült társaságnak, hogy e *szabadalmazott társulatnak* minden tagja a következő első vasárnap az elnök házában egybegyül és a segédeknek is meg az inasoknak is szigoruan megparancsolják, hogy azok is mind ugyanazon a gyűlésen mulhatlanul megjelenjenek, mely alkalommal e *szabadalomnak* minden cikkelye sorban szórul-szóra hangosan fölolvastatik, hogy őket mindenki jól emlékezetébe véshesse és megtarthassa.

Harmadik cikk.

A társulat közügyeinek elintézése céljából minden esztendőben négy közgyűlés tartatik, még pedig a védőszent ünnepétől számitva minden három hónap eltelte után. E közgyűléseken minden tagnak, hasonlóképén minden segédnek is elmaradhatlanul meg kell jelennie; aki elegendő ok nélkül elmulasztja, annak egy forint birságot kell fizetnie a társulat közös pénztárába; a segéd azonban csak felét fizeti. E négy évnegyedes közgyűlésen kivül az elnöknek joga van és kötelessége mindannyiszor gyűlést egybehivnia, valahányszor azt a társulat ügyei szükségképen megkivánják. Épen igy minden tagnak, minden segédnek, sőt minden inasnak is szabad a maga ügyében kivánnia, hogy gyűlés hivassék

egybe, mely esetben azonban az illetőnek előzetesen két forintot kell befizetnie a pénztárba s a *biztost*, valamint a *jegyzőt* megillető *napidíjat* is viselni tartozik.

Negyedik cikk.

Ennek az egyesült társulatnak egyik felekezete épugy, mint a másik kötelességének ismerje, hogy az ő plebániatemplomában saját *baldachinja* legyen, azt jó karban tartsa; ez azonban a két részről mindeniknek a maga költségéből kerüljön ki és semmi esetre se a társulat közös pénztárából. Ünnepek alkalmával mind a két fél a maga vallásának rendje és módja szerint végezi a baldachinnal a szokásos szertartásokat és ebben magát az elnök rendelkezésének pontosan aláveti, különben bekövetkezik a harmadik cikkelyben jelzett büntetés.

Ötödik cikk.

Ebben a szabad királyi városban a kereskedés következő fajtáinak kell lenniök: bécsi rőfös áruk, posztó, vászon, különféle gyapju- és vasáruk, nürnbergi rövidáruk, konyhaedények, bőr, minden fajta erdélyi usztatott fa[1]) és viaszáruk kereskedésének és az ugynevezett vegyeskereskedésnek.

Hatodik cikk.

Minthogy e *társulat* az előbbi ötödik cikkely szerint szorosan kötelezve van arra, hogy e szabad királyi város közönségét ugyanazon ötödik cikkelyben megnevezett árufajtákkal elegendőképen ellássa: valóban jogos és igazságos, hogy e társulat tagjai senki mástól, bárki légyen is az, kárt ne szenvedjenek. Ez okból valamely zsidónak, aki e társulatnak nem rendes tagja, akár itt, akár másutt született légyen, szigoruan tilos tehát, hogy a fentjelzett áruk közül bármit is nyilvánosan vagy titkon e szab. kir. városba behoz-

[1]) Flosz-Siebenbürger.

zon és itt árusitson. Természetszerűen kivételes eset a négy országos vásár, amelyen mindenkinek meg van engedve, hogy amit behoz, áruba bocsássa.

De a legnagyobb kárt szenvedné e *szabadalmazott társulat* azzal, ha ama házaló néven ismeretes kereskedést oly mértékben nem korlátozná, amennyire az igazán jogos és szükséges, tekintettel az itteni *szabadalmazott* kereskedők elegendő számára, akik, mivel az itteni közönség szükségletére a fentjelzett árufajtákat mind állandóan bő készletben kell tartaniok, semmikép sem tarthatnák fenn magukat, ha az emlitett házalás korlátozva és megszoritva nem volna. E világos és szemmelláthatóan meggyőző okból e szab. kir. városban szigoruan tilos a házalóknak a kereskedés, kivéve minden évnegyedes országos vásár előtt is után is nyolc napot; e szerint egész éven át hatvannégy napon engedtessék meg e szab. kir. városban a házalás. Mégis azonban ezt az itt megszabott időben engedélyezett házalást ugy kell érteni, hogy a házalók csupán csak a hátukra felbugyrozott, de semmiképen sem kocsira rakott árukkal való kereskedésre legyenek följogositva; és hogy portékáikat az országos vásárokon kivül soha a piacon maguk elé rakni s ugy áruba bocsátani ne merészelhessék.

Hetedik cikk.

Lehetetlen, hogy valamely társulat fennállhasson, akármicsoda és akármiféle legyen is az, ha benne a tagok között szeretet nem uralkodik. Ez a megkivántató szeretet pedig ebben a *szabadalmazott kereskedelmi társulatban* legméltóbban akkor jön létre, ha egyik a másik üzletébe, sem szóval, sem pedig tettel, rosszakarólag bele nem ártja magát. Ennélfogva szigoruan tilos, hogy valaki üzlettársának áruit becsmérelje s tőle a vevőket magához édesgesse. Aki ez ellen cselekszik, legyen az főnök, segéd avagy inas, a harmadik cikkely szerint büntettessék.

Nyolcadik cikk.

Amint a hatodik cikkely erejénél fogva oly zsidónak, aki e *szabadalmazott* társulatnak nem rendes tagja, tilos az ötödik cikkelyben névszerint fölemlitett árukkal való kereskedés, azonképen mostantól fogva semmi esetre se legyen szabad, hogy e szab. kir. városban a zsidóknak nyilvános üzletük legyen és abban kereskedjenek; annyival is inkább, mivel itt ugyis elegendő keresztyén kereskedő van, kik, ha a zsidóknak bolt fenntartás szabad volna, ezáltal szemmelláthatólag nagy károkkal és veszteségekkel sujtatnának és terheltetnének. Azok a zsidók azonban, akik már eddig is itt helyben nyilvános üzletben kereskedtek, a jövőben is az élvezett jogtól semmiképen se fosztatnak meg, ugy azonban, hogy boltjuk épen nem a piacon, hanem csak a külvárosokban lehet és maradhat. Megjegyzendő, hogy ugyanannak az itt kereskedésre jogositott zsidónak sem engedtetik meg semmiképen sem, hogy ezt az üzleti jogot halála után másra, bárkire is, átruházza, hanem csak valamelyik törvényes utódának legyen szabad az üzletet és azt is csak egyetlen egy boltban, tovább folytatnia.

Kilencedik cikk.

E *szabadalmazott kereskedő társulat* tagjainak sorába csakis azt lehet és kell fölvenni és befogadni, aki a kereskedelmi ismereteket kellő gyakorlattal elsajátitotta. E kereskedelmi ismeretek szerzése az inasi szolgálattal veszi kezdetét. Inasnak csak az fogadható föl — bármilyen hitvallásu legyen is —, aki, jó magaviselete mellett, amelyről hiteles bizonyitványt kell fölmutatnia, irni is tud s a számolásban némileg jártas. Minden inasnak egy bizonyos, de rövid ideig próbára kell maradnia annál a főnöknél, akinél a kereskedelmi ismereteket tanulni szándékozik, s a főnök, ha a próbaidő alatt ama bizonyos ifju magaviseletével meg volt elégedve, köteles őt az évnegyedes gyülés elé állitani, ahol, ha az egy forintnyi

inasi dijat a társulat pénztárába befizette, nyilvánosan inasnak szegődtetik s a jegyzőkönyvbe beiratik. Az inasnak, ha a főnök a szükséges ruházattal is ellátta, négy, máskülönben pedig három esztendeig kell oly minőségben szolgálnia.

Az az ifju, aki a főnöknek a kereskedelmi ismeretekre való tanitásért fizet, gyakornoknak neveztetik, akinek tanulóideje egy vagy két esztendővel rövidebb lehet. Mind az inasok, mind a gyakornokok a főnök iránt mindig illendő tiszteletet és megkivántató engedelmességet tanusitani tartoznak.

Tizedik cikk.

Ha a tanulóidő letelik, a főnök köteles róla a következő első társulati gyülésen irásban jelentést előterjeszteni, s azután az illető inas vagy gyakornok föl fog szabadulni és segéd nevet nyer, amit a jegyzőkönyvbe be kell vezetni. Az igy most kinyilvánitott segédnek a fölszabadulásáról szóló bizonyitványért két forintot kell fizetnie a társulat közös pénztárába. Az ilyen uj segédnek csak abban az esetben legyen szabad e szab. kir. városban tovább tartózkodnia, ha ugyanannál a főnöknél óhajt fizetésért megmaradni; ha pedig valamely más főnökhöz akar jutni, akkor kénytelen e szab. kir. városon kivül máshol keresni alkalmaztatást, a honnét elegendő ok nélkül ide visszatérnie egy esztendőn belül nem szabad; tilalomszegés esetében nem szabad őt e városban alkalmazottként fölfogadni. Mind az, ami a segédekről előbb mondatott, kivétel nélkül minden segédre kötelező. Amint a megelőző kilencedik cikkelynél fogva minden inasra és gyakornokra nézve szigoruan kötelező, hogy a segédek iránt illő tiszteletet és megkivántató engedelmességet tanusitsanak: azonképen elmulaszthatlan kötelessége a segédeknek is, hogy főnöküket tiszteljék, s irántuk mindig és minden körülmények között alázatosan és engedelmesen viseltessenek; máskülönben a harmadik cikkely szerint büntetés alá

esnek. A vándorló legény, mihelyt e városba érkezett, mingyárt másnap jelentkezik az elnöknél, aki üresedésben levő állást fog neki ajánlani és kijelölni, hacsak levél utján bizonyos alkalmazásra nem jött ide. Bármely esetben azonban az inasi vagy gyakornoki tanuló-idő elvégezéséről, továbbá legénnyé való szabadulásáról vagy nyilvánitásáról hiteles bizonyitványokat és más, a képességeiről és erkölcséről szóló irott okmányokat, keresztlevelével együtt, az elnöknek át kell adnia, kinél mind ez irományok eladdig őriztetnek, mig e vándorló legény e városban tartózkodik; elutazása alkalmával azonban minden magával hozott irásbeli okmányát, az itteni főnökétől nyert bizonyitvánnyal együtt, melyet az elnök hitelesit, minden dij nélkül vissza kell neki szolgáltatni. Annak az ideérkező legénynek pedig, aki itt három nap alatt alkalmazást nem nyerhetett, — ha csak betegség nem akadályozza benne —, e három nap elteltével e városból el kell távoznia, mely esetben az elnök a magával hozott bizonyitványra kivül rája jegyzi, hogy e városban volt, alkalmazást azonban nem találhatott, s ez okból kénytelen, alkalmazást keresve, tovább vándorolni. Az a segéd, aki képességei és jó magaviselete által több év lefolyása alatt főnökének dicséretét és ajánlását kiérdemelte, legyen meggyőződve, hogy abban az esetben, ha e szabadalmazott kereskedő-társulat tagjai sorába föl óhajt vétetni, e kereskedő-társulat különös figyelemmel lesz és marad iránta.

Tizenegyedik cikk.

A segédnek szegődött évi bérét nem szabad leszállitani. Az a segéd, aki a megszabott idő leteltével állását meg akarja változtatni, ebbeli szándékát három hónappal előzőleg főnökének tudtára kell adnia, hogy az gondoskodhasson róla, hogy másik segédet fogadhasson. Ily segéd eltávozása alkalmával a főnök kötelessége arról gondoskodni, hogy az eltávozónak minden, érkezése alkalmával magával hozott bizo-

nyitványa s egyszersmind főnöke részéről a minősités is, a fenti tizedik cikkely szerint minden dij nélkül kiadassék. Amikor mind ez a kezében van, három nap mulva tartozik e városból eltávozni, kivévén ha idevaló születésű volna.

Tizenkettedik cikk.

Annak a segédnek, aki e *szabadalmazott kereskedő-társulatba* időjártával fölvétetni óhajt, legalább három esztendeig vándorolnia kell, és e vándorlást a kérelmezés alkalmával képességeiről és jó magaviseletéről szóló hiteles bizonyitványokkal igazolnia kell, máskülönben e szabadalmazott kereskedő-társulatba való fölvétel iránti kérelme figyelembe nem vétetik.

Tizenharmadik cikk.

Mindazok, amik az inasokról, gyakornokokról és segédekről előbb mondattak, a legcsekélyebb kivétel nélkül, azokra is vonatkoznak, akik, ámbár e szabadalmazott kereskedő-társaság valamely tagjának fiai, időjártával e társulat kebelébe belépni óhajtanak. E tekintetben csak az az egyetlen eset leend kivétel, hogyha tudniillik valamely szabadalmazott társulati tagnak öreg kora, vagy sulyos betegsége ugy kivánná, hogy az illető fiának, aki atyjának öreg és gyenge kora, vagy nehéz betegsége miatt nem vándorolhatott, mint egyedüli támaszának, állandóan atyja mellett kellene maradnia; ez esetben az ily elaggott vagy sulyosan beteg atya, fiának megadandó eme jogért, e *szabadalmazott kereskedő-társulat* által a *városi magistratus* utján a nagyméltóságu *országos kormányszékhez* kérelemmel fordulni köteles.

Tizennegyedik cikk.

Annak, aki e szabadalmazott kereskedő-társulat kebelébe fölvétetni óhajt, azon kivül, amit a tizenkettedik cikkely elébe szab, még *négyszáz forintnyi tőkéjének* is kell lennie

és e szabadalmazott társulat tagjai közül kezest is kell állitania, aki épen ezért a tőkéért három egymásután következő éven át hazai törvényeink értelmében jóállani tartozik, hogy az ily uj társulati tag hitelezőivel szemben kötelezettségének eleget tenni képes. Ez óvadék lététele után az illető a városi hatóságnál a polgárjog elnyerését kérelmezi, s ha ezt a jogot csakugyan megnyerte, arról a hatósági bizonyitványt a társulat gyülésének bemutatja, melyek azután jegyzőkönyvbe iktatnak. Ez után *ötven forint illetéket* kell a társulat pénztárába fizetnie, mely illeték senkinek el nem engedhető vagy le nem szállitható, még ha a kérelmező helybeli fiu volna is; csupán csak e szabadalmazott társulat valamelyik tagjának fia, valamint az is, aki valamely szabadalmazott társulati tagnak leányát, vagy özvegyét feleségül veszi, fizeti ez illetéknek felét, azaz huszonöt forintot. Mikor már mindez végbe ment, akkor, a négyszáz forintnyi tőkéért való kezességről szóló bizonyitvánnyal együtt, e szabadalmazott társulatba valóban megtörtént fölvételéről kiállitott *jegyzőkönyvi kivonatot* kap az illető, s ha mind ez a kezében van, e *szabadalmazott kereskedő-társulat* valóságos és rendes tagjának tekintetik és ez órától fogva e szabad városban nyilvánosan üzletet nyilhat és háboritlanul kereskedhet.

Tizenötödik cikk.

Senki, aki nem e szab. kir. városban, hanem bármely más környékbeli faluban, vagy városban kereskedik, e szabadalmazott kereskedő-társulat kebelébe be nem vehető.

Tizenhatodik cikk.

Abban az esetben, ha e szabadalmazott társulat valamelyik tagja elhalálozik, a következőket kell szem előtt tartani:

a) Az elnök kijelöli a társulat tagjai közül azokat, akik a holttestet a sirig viszik. Ily esetben azonban a halottvivés

alól föl vannak mentve mindazok, akik negyvenöt évnél idősebbek. Az elnöknek lelkiismeretesen kell a kijelölést végeznie, hogy a vitelre képesek is sorjában teljesitsék kötelességüket.

b) Minden társulati tag köteles elhunyt felebarátja holttestét egészen a sirig elkisérni, ellenkező esetben a harmadik cikkely szerint büntetés alá esik. Csupán csak betegség vagy távollét szolgálhat ily esetben mentségül.

c) Az alelnöknek szigoru ellenőrzést kell gyakorolnia és az előbbi két pont ellen vétőket mingyárt a temetés után való nap az elnöknek be kell jelentenie. Mind a két elnök, valahányszor valamelyik ez ügyben részrehajlóan jár el, a harmadik cikkely szerint büntetés alá esik. Amely esetben e kötelesség teljesitése az *alkalmazottakra* bizatik, s ők ezt elhanyagolják, a harmadik cikkely szerint büntettessenek.

Tizenhetedik cikk.

Ha e szabadalmazott társulat elhunyt tagja az üzlettel együtt, gyerekkel vagy gyerek nélkül, özvegyet hagyott hátra, e társulat haladék nélkül köteles a társulat többi tagjai közül kettőt kiválasztani, akik, miután a városi hatóság előtt hűségükre és lelkiismeretességükre esküt tettek, az özvegy jelenlétében az egész hátrahagyott üzletről a szokásos módon *inventáriumot* állitanak össze. Ha az özvegy az itteni főnökök közül akármelyiktől az ő alkalmazottját elkivánja, akinek képességében és becsületességében — azt hiszi — megbizhat: akkor azt az alkalmazottat mingyárt át kell neki engedni. Ha azonban az illető özvegy az üzletet valakinek el akarja adni, szabadságában áll, ha a hazai törvények szerint jogosult rája, üzletét bárkinek elárusitania; csakhogy az ily vevőnek, ha e társulatnak nem rendes tagja, egyáltalán ne legyen joga a kereskedéshez, hacsak e szabadalmazott társulatba a tizenkettedik, tizennegyedik és tizenötödik cikkelyek szerint be nem kebeleztetnék. Vége-

zetre, ha az özvegy oly valakivel lép házassági frigyre, aki e társulatnak nem rendes tagja, üzleti jogát azonnal elveszti, s férje utasittatni fog: ha az üzletet folytatni akarja, gondoskodjék róla, hogy e társulat kebelébe a tizenkettedik, tizennegyedik és tizenötödik cikkelyek szerint bevétessék. Az alatt az idő alatt pedig, amig az ily vevő az üzleti jog megszerzésén fáradozik, e társulat kötelessége szorgosan gondoskodnia arról, hogy azok az alkalmazottak, inasok vagy gyakornokok, akik ez eladott üzletben voltak alkalmazásban, legcsekélyebb időveszteséget se szenvedjenek, hanem haladéktalanul más szabadalmazott társulati tagnál kell őket elhelyezni.

Tizennyolcadik cikk.

Bárkinek is, aki maga nem rendes fölvett társulati tag, mindenképen és minden tekintet nélkül tilos, hogy e szabad városban e szabadalmazott társulat valamely szabadalmazott tagjának neve alatt kereskedést folytasson.

Tizenkilencedik cikk.

Hogy e szabadalmazott társulat minden tárgyalandó ügyeit célszerűbben, pontosabban, s minél jobb sikerrel lehessen elvégezni, a városi hatóság részéről egy biztos küldetik ki, akinek kötelessége lészen, hogy minden negyedévi társulati gyűlésen elnököljön és éber szemmel ügyeljen arra, hogy minden ügyet csendben, békésen és részrehajlás nélkül tárgyaljanak, s hogy mindenki pontosan e szabályok értelmében viselkedjék s hozzájuk alkalmazkodjék.

Huszadik cikk.

E szabadalmazott társulat biztosának szüksége van egy irnokra, akit a biztos az illetőnek képességére való tekintettel az egész társulattal egyértelműen választ. A biztos,

valamint az irnok is, a társulat közös pénztárából megállapitott napidijban részesülnek.

Huszonegyedik cikk.

Ámbár e szabadalmazott társulatnak s biztosának meg van a maga irnoka, aki a jegyzőkönyvet vezeti és e szabadalomlevél cikkelyeit a kellő időben hangosan és világosan fölolvassa; mindazonáltal, mivel oly ügyek is fordulnak elő, a mikkel nem lehet az irnokot megbizni, aminők a különféle apróbb fogalmazványok és a bizonyitványok kiállitása: minden esztendőben, az elnök és alelnök választása alkalmával az egész szabadalmazott társulat kebeléből *hat* alkalmas *egyént* kell választani, kikhez még az alelnök is járul, s e *hét személy* az elnök vezetése alatt, a hatósági biztossal egyetértően, fogja az oly ügyeket elvégezni és valamennyi kötelességszerüen letárgyalt ügyről minden évnegyedes társulati gyülésen irásos jelentést terjeszt elő; minden ily jelentésüket pedig a társulat főjegyzőkönyvébe folytonosan be kell vezetni.

Huszonkettedik cikk.

Mind e szabadalmazott társulat biztosa, mind főképen e társulat egyeteme is, szigoruan köteles folyton éberen őrködni azon, hogy mind eme fönt megirt rendelkezések pontosan megtartassanak és a biztos is meg a társulat is, az esetben, ha valaki e rendelkezéseknek ellenszegülne, avagy csak e cikkelyek egyike vagy másika ellen cselekednék, a *városi hatóságtól* elégtételt szerez; — épen ugy, ha eféle ellenszegülés a *városi hatóság hatáskörét* tulhaladná, a *városi hatóság* a nagyméltóságu *országos kormányszékhez* fordul orvoslásért.

*

Mi tehát a fent nevezett szab. kir. *Zombor városunkban* élő, már emlitett *kereskedő polgárainknak* az előbbi módon

Felségünkhöz benyujtott legalázatosabb esedezését királyi jóindulatunkkal meghallgatván és kegyesen fogadván, a jelen szabadalomlevelünkbe beiktatott és besorozott fent emlitett cikkeket, a mint az imént besoroztattak; azoknak egész tartalmát és a bennök foglalt határozmányokat, összesen és egyenként helyeseknek, kedveseknek és elfogadottaknak tartván, császári és királyi hatalmunknál fogva helyeseltük, megerősitettük és jóváhagytuk, és — hogy az előbb emlitett *kereskedő polgároknak* és minden *utódaiknak* érdekében érvényesek legyenek — kegyesen szentesitettük (mások jogát épsigben hagyván), sőt — a fent előrolt cikkek részben vagy egészben való megváltoztatásának, módositásának avagy törlésének teljes hatalmát egyébként magunknak fenntartván: Magyarország apostoli királyaként használni szokott titkos függő pecsétünkkel ellátott jelen levelünk erejénél fogva és tanusága szerint helyeseljük, megerősitjük és szentesitjük. — Kelt a mi őszintén kedvelt hivünk, tekintetes és nagyságos revisnyei gróf *Reviczky Ádámnak*, Szt. István apostoli király rendje nagykeresztesének stb. stb. magy. kir. udvari kancellárunknak keze által, Ausztriában, Bécsben, a mi császári városunkban, az Urnak ezernyolcszázhuszonnyolcadik esztendejében, augusztus hónapnak huszonkilencedik napján, Magyarországban, Csehországban s egyéb országainkban való uralkodásunknak harminchetedik évében.

Franciscus mp.

Gróf Reviczky Ádám mp.
Czillich Károly mp.

*

Beiktattatott a céh-kiváltságlevelek könyvébe a 747. lapon, a mit bizonyit az iktató hivatal és levéltár igazgatója.

Sztankovits Mátyás s. k.

*

1829. február 17. napján, a Bács vármegyébe kebelezett Zombor szab. kir. városában, a rendes tanácsülés alkalmával, a kebelbeli kereskedő polgároknak engedélyezett jelen kegyes szabadalomlevél fölolvastatott, kihirdettetett és a pol. jegyzőkönyvbe 167. szám alatt bejegyeztetett.

Kmf.

Fölolvastatott Hauke Albert előbb nevezett város első hiteles aljegyzője által.

Közli: **Trencsény Károly.**

Bács-Bodrog vármegye uj monografiája.

— Lapszemle.[1]) —

A *Budapesti Hirlap* 1909. julius 2.-i számából:

Bács-Bodrog vármegye. A Bácskát ismertető hatalmas kötetet, amelyről megjelenése alkalmával tüzetesen megemlékeztünk, hamarosan követte a párja. Ez a második bácskai kötet, mely a Magyarország vármegyéi és városai cimü nagyszabásu monográfia-gyüjtemény része, nem oly gazdag és változatos, mint az első. De a történetirással foglalkozónak megbecsülhetetlen szolgálatot tesz azzal, hogy hazánk e hánytvetett sorsu vármegyéjének multját az őskortól kezdve napjainkig földeriti, számos uj forrást nyit meg az érdeklődő előtt, bőségesen kiterjeszkedik azokra az eseményekre, amelyek nem magának a vármegyének területén játszódtak le, de vonatkozásban vannak le. Viszont hazánk gazdasági és kulturális jelenének kutatói hiteles adatot találnak az ország e fontos részének egyházi, közoktatásügyi, vizszabályozási, mezőgazdasági, állattenyésztési, vadászati stb. viszonyaira nézve, amelyeket egy-egy gondosan kidolgozott tanulmány méltat a kellő részletességgel. A helyi patriotizmus végre, amelyen lehet mosolyogni, de amelynek kellő és okos ápolása sok nagy dolognak volt már szülőanyja, megelégülést fog találni azokban a fejezetekben, amelyek a Bácska irodalmi, tudományos és művészeti nagyságait és a vármegye nemes családjait sorolják föl. Bács-Bodrog vármegye őskorát Gubitza Kálmán, történetét Reiszig Ede dr., legujabb korát Móricz Zsigmond dolgozta föl. A katholikus egyház szervezetéről

[1]) L. az Évkönyv 1909. évf. I. füzetét.

és a bácsi érsekségről Winkler Pál, a református egyházról Kozma László, a luteránusokról Bierbrunner Gusztáv, a szerbekről Hadzsits Antal irt. Az egyes tanulmányok közül kiemeljük Bársony István cikkét a vadászatról, amely a kiváló iró minden erényével ékes s mégis beleilleszkedik a nagy mű szellemébe. A két bácskai kötet méltán sorakozik a monografiák eddigi köteteihez és bizonyitéka a szerkesztő-bizottság avatott kezének és lelkiismeretes gondosságának.

Tartalom.

	Lap
Bács és Bodrog vármegyei főispánok az Árpádok korában. Közli: Y—Y.	55.
Zombori régi pénzlelet. Irta: Ifj. Frey Imre . .	62.
Az 1741—42-iki nemesi felkelés aktáiból. Közli: Zsoldos Benő	75.
A kishegyesi sirmező. (Gubitza Kálmán jelentése.) .	79.
A zombori szabadalmazott kereskedő-társulat céhszabályzata 1828-ból. Közli: Trencsény Károly .	85.
Bács-Bodrog vármegye uj monografiája. (Lapszemle.)	101.

A

BÁCS-BODROG VÁRMEGYEI TÖRTÉNELMI TÁRSULAT ÉVKÖNYVE.

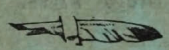

SZERKESZTI:

TRENCSÉNY KAROLY,

TITKÁR.

XXV. ÉVFOLYAM. III. FÜZET.

ZOMBOR.

SITTERMANN NÁNDOR ÉS FIA KÖNYV- ÉS KŐNYOMDÁJÁBÓL

1909.

Tájékoztató.

A Bács-Bodrogh vármegyei Történelmi Társulat 1883-ban alakult azon czélból, hogy e vármegye történelmét egész kiterjedésében s minden ágában mívelje.

E társulat **pártoló tagja** lehet minden történelem- és régiségkedvelő, férfi vagy nő, aki ez iránt szándékát az egyik elnöknél vagy a titkárnál írásban személyesen, vagy valamely társulati tag által bejelenti és a társulat pénztárába évenkint 6 korona tagsági díjat fizet. A kötelezettség három évre szól. A ki ennek leteltével kilépését a titkárnál írásban be nem jelenti, annak kötelezettsége további három évre is megmarad.

Működő tagok azok, kik **tettlegesen** elősegítik a társulatot czélja elérésében,, s felolvasásra illetőleg az Evkönyvben való közlésre munkálatokat küldenek be. A működő tagok tagsági díjat nem fizetnek.

Alapító tag az, a ki egyszersmindenkorra legalább 100 korona alapítványnyal járul e társulat czéljai előmozdításához.

A társulat minden rendű tagja fel van jogosítva az őt megillető társulati czímek használhatására.

Kérjük t. tagtársainkat, hogy a társulatot, vagy az Évkönyvet illető bármely ügyben (hiányzó Évkönyv, hibás czímzés, lakás- vagy névváltoztatás stb.) a titkárhoz fordulni szíveskedjenek.

Évkönyveinknek meglevő példányai évfolyamonként 6 koronájával megrendelhetők a titkárnál.

A társulat tisztikara:

Elnök: Kozma László Zombor.
Alelnök: Latinovits Géza Budapest.
Titkár: Trencsény Károly Zombor.
Másod titkár: dr. Závodszky Levente. Zombor.
Ügyész: dr. Grüner Samu Zombor.
Múzeumőr: Gubitza Kálmán, Monostorszeg.
Pénztáros: Buday Gergely Zombor.

A társulat helyisége: Zombor, vármegyeház, II. emelet.

A

BÁCS-BODROG VÁRMEGYEI

TÖRTÉNELMI TÁRSULAT

ÉVKÖNYVE.

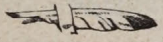

SZERKESZTI:

TRENCSÉNY KAROLY,

TITKÁR.

XXV. ÉVFOLYAM. III. FÜZET.

ZOMBOR.

BITTERMANN NÁNDOR ÉS FIA KÖNYV- ÉS KŐNYOMDÁJÁBÓL

1909.

BIBLIOTHECA ACADEMIAE SCIENTIARUM HUNGARICAE
MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA
BUDAPEST

Egy „pátens“ elleni fölirat.

Az okmány, melyet alább közlünk, nem régi. Mindössze ötven éves. De nem szükölködik érdekességek nélkül. — Abból a nagyon szomoru időből való, amikor elnyomatásunkra és megaláztatásunkra az abszolut kormány minden fortélyt és leleményességet kifejtett. Ezek a célzatok és eszközök voltak rugói az 1859. szeptember 1-én kiadott azon császári nyiltparancsnak is, mely a hazai protestáns egyházaknak törvényekben biztositott szabadságai ellen fordult. Nem lehet kibecsülni, vajjon ebben az intézkedésben a kormány tájékozatlansága, — ellenálló erőink lebecsülése vagy a semmivel sem törődő vakmerőség volt-e nagyobb? Érthető, ha a két protestáns egyház kebelében általános riadalmat okozott. A pátens rendelkezései eltörlik az egyház autonomiáját, öntörvényhozását. Amikor a gyűléseiktől megvonja a nyilvánosságot: az egyház önrendelkezésének színtája valójában a tiltott társulatok rangjára sülyed alá. A szuperintendensek, kerületi gondnokok választását felsőbb megerősitéstől teszi függővé, — mi egyébért? — minthogy a vezető állásokat oly egyénekkel tölthesse be, akik a kormány elveivel és nézeteivel egy huron pendülnek. A fenyegető veszedelem csak nagyobbarányuvá válik azon szoros kapcsolatnál fogva, melyben a protestáns egyház az általa alapitott és óriási áldozatokkal fenntartott iskoláival áll. A pátens a kerületek határait is feldulja, uj kerületeket szervez. Csakhamar egymást követik a protestáns egyházi hatóságoknak a sérelmes nyiltparancs ellen intézett tiltakozó

felterjesztései. Az alább közölt dokumentum az alsó-baranyabácsi református egyházmegyének e tárgyban, az 1859. évi november hó 10. és 11.-dikén Kölkeden tartott közgyűléséből kiadott s az uralkodóhoz intézett felirata. Aligha lesz az okmány valaki előtt ismeretes, mert hiszen tudvalevő dolog, hogy az abszolut kormány a hazai sajtónak általában, a legszigorubban megtiltotta volt nemcsak azt, hogy a pátens ellen egy igét is lenyomathasson, hanem megtorlás fenyegetése mellett akadályozta meg még azt is, hogy valamelyes a nyiltparancs ellen intézett felterjesztés esete csak a száraz hirek rovatába is belekerüljön. A felirat szövege itt következik:

„Felséges Császár és apostoli Király, legkegyelmesebb Urunk!

Az 1856-dik év folytán, midőn a magas császári, királyi, vallás- és közoktatásügyi Ministerium az egyházszervezeti tervet véleményadás végett a magyarországi protestáns kerületekhez leküldötte, hű alattvalói nyiltsággal kérte egyházkerületünk is Császári Királyi apostoli Felségedet, hogy azon, Canonainkban gyökerező sarkalatos elvnél fogva, miszerint csakis egyetemes zsinatok jogositvák az egyházi törvényhozásra, ezen törvényhozás hitelveink szerinti életbeléptetésére az 1791: 26. t. c. 4. §-a alapján ily zsinatot engedélyezni s ezt megelőzőleg egyházunkat az 1848. előtti törvényes állapotba legkegyelmesebben visszahelyezni méltóztassék. Ez volt az egyetemes magyar protestantizmus egyházkerületeinek s az ezeket képviselő Császári Királyi apostoli Felséged trónja előtt 1857-ik évben hódolatteljesen megjelent küldöttség által is a Felséged magas személyének benyujtott Kérelme.

Fájdalmas érzés fogta el azonban keblünket, látván, hogy három millió hű protestans alattvaló ezen oly összhangzó kérése nem részesittetett az óhajtott méltánylatban, hogy az ezen kérésekkel összeköttetésbe hozott szép reményeket, melyekre bennünket Császári Királyi apostoli Felséged leg-

magasabb nyilatkozata jogositott, mely szerint az 1791 : 26-ik sarkalatos egyházi törvénycikk teljes mértékben épségben fenntartandónak határoztatott, melyeket továbbá bennünk, a császári kir. apostoli Felséged előtt megjelent küldöttségnek válaszul adott Kegyeletteljes szavak méltán táplálhattak, a várt valósulás helyett mindinkább tünedezni látjuk ; fájdalmas érzés fogta el keblünket, látván, hogy egyházunk ügyei, a magyar protestantizmus államjogait szabályozó, örök érvényü bécsi és linci békekötések s az 1791 : 26. t. cikk mellőzésével, s ezek ellenére, oly egyoldalu uton alkotott törvény által szándékoltatnak rendeztetni, mely az evangeliumi elvekre épült protestans egyház által soha nem tűrhető idegen befolyás meghonositására vezettetne s hogy az ilyszerü szervezés életbeléptetésére a csász. kir. vallás- és közoktatási Minisiterium részéről foganatositási rendeletek is adattak ki. Habár a september 1-ről kibocsátott legmagasabb nyiltparancs az 1791 : 26. t. cikket kiindulási pontnak s megtartandó alapnak is kivánja tekinteni, s a protestans egyház százados intézvényeit figyelemre is látszik méltatni, — azon mély igazságtól vezéreltetve, mely szerint Fejedelme iránt a legnagyobb őszinteséggel tanusithatja minden alattvaló hódolatát, — felhiva érezzük magunkat csász. kir. ap. Felséged előtt bevallani, hogy az 1791 : 26. t. cikk, mint kiindulási pont s alap a legmagasabb nyiltparancs és ministeri rendelet tartalma által megingattatik, szükebb korlátok közé szorittatik, azon százados intézvényeivel, szent vallásunkkal egyetemben, melyeknek leglényegesbike az önkormányzás, önrendezés s a nyilvánosságon kivül az öntörvényhozás. Ezek szerint annak megjelenése a protestantizmus törvény- s történetszentesitett autonomiájára nézve már magában véve is sérelmesen hat ; ezen autonomiánk pedig egyházunk fennmaradásának ugyannyira egyedüli életfeltétele, hogy annak csorbitását, annak elszakitását, vallásunk halálos megsebzésével ugyanazonositanunk kell. — Egyházi multunk történetében

a békekötésekkel ugyanazonos, üdvös, a kedélyekre megnyugtató hatásu, a hitfelekezet tagjaira, a lelkiismereti szabadság malasztjait árasztó fénypont azon egyházi törvény, melyet császári királyi apostoli Felséged dicső Őse az 1791. országgyülésen szentesitett s mely a siralmas visszaélések egy hosszu százada által okozott sebeket enyhité s hegeszté, s mely a békekötésekkel együtt, sarkalatos törvényeknek — leges fundamentales — esmértettek el.

Ezen sarkalatos törvények tartalma a protestans hitfelekezeteket a Felségnek fenntartott főfelügyeleti jog mellett, az öntörvényhozás százados gyakorlatában nem csak hogy megerősiti, de az egyházi törvényhozás önkivánatok szerint összehivandó zsinatok általi gyakorlására is helyet ád. Még is, mind e mellett a Felség iránti rendületlen hűség s mindig tanusitni szándékolt gyöngédség érzetében, a hitfelekezetek azon kéréssel járultak császári királyi apostoli Felséged elébe, hogy nekik egyházi törvényhozó testületök mielőbbi összehivhatását legkegyelmesebben engedményezni méltóztassék.

Ha ezek szerint az 1791 : 26. t. cikk elvitázhatlanul jogositja az Egyházat az önmaga által összehivott zsinatoni törvényhozásra, és a százados gyakorlat neki adta a törvény kezdeményezés jogát; nem lehet, hogy a september 1-én megjelent nyiltparancs egyházunk függetlensége, szabadsága és jogaira nézve sérelmesnek ne tartassék s nem lehet, hogy mi is, mint a magyar protestantizmus egyik alkatrésze, hódolatteljesen ne nyilatkoztassuk ki, annak, következő okokból sérelmes voltát. Sérelmes!

1-ör. Mert bármi lett legyen is a nyiltparancs megjelenése által elérni szándékolt cél, akár az, miszerint azon alapnak, melyen Egyházunk fennállott bővebb magyarázatot adván, azt helyettesitse; akár az, hogy a zsinat összehivhatására rendszeres szabályokat hozván, az összehivás gyakorlati oldalát uj-rend által határozza meg, s többi pontjaira

nézve zsinaton tárgyaltassék: az mindenképen összeütközésbe jő az 1791: 26-ik sarkalatos, soha meg nem változtathatott, s mindig épségben fenntartatni rendelt törvénycikkel: az idézett törvény 4. §-a szerint — sem Canonainkon, sem egyházi szervezetünkön nem lévén joga senkinek is változtatni, hanem ha a törvényes alakban összehitt, önkeblünkből választott tagokból megalakitott zsinatnak — az Egyház befolyásán kivül alkotott törvény nem lehet, hogy sérelmesen ne hasson. De őszintén valljuk be, különösen az utolsó esetet vévén fel lehetőnek, nem értjük s nem is érthetjük, hogy miért kellett a nyiltparancsot a zsinatra nézve s annak minden más, nem zsinatot tárgyazó pontjait is megalakitani, holott azon történeti mult, mely ép ugy védpaizsa egyházunknak, mint utmutatónk az egyház s annak jövendő változtatandóira nézve, az 1791-iki törvényes zsinaton kivül más zsinatokat is mutathat fel, s a mind ekkorig törvényesnek ismert rendszerinti zsinat összehivhatása felől dus tanubizonyságot tesz.

Sérelmes, —

2-or. Azon szabadságot illetőleg, mely szerint egyházi szerkezetünk csak is zsinati uton, a vallásunkat követő egyházi férfiak közmegállapodása utján rendezhetők.

3-or. Sérelmes evangeliumi elvekre épült hitünkkel összenőtt egyházszervezetünk százados gyakorlat s törvényszentesitett jogaira nézve, — melyekkel a gyülések nyilvánosságának megszoritása, a tanrendszernek, tankönyveknek meghatározása, — választásaink felsőbb jóváhagyástóli függővé tétele, végzéseinknek végrehajtás előtti felterjesztése, a főfelügyeleti jog minden eddigi gyakorlaton tulterjesztése, annak a negativitásból a szélsőségig terjedő positivitásra lett emelése: homlokegyenest ellenkeznek.

4. Sérelmes egyházunknak függetlenségére nézve, hogy egyedül zsinat utján megváltoztatható Canonaink az 1791:

26-ik t. cikk 4. §-a ellenére jelen királyi rendelet és kormányszéki intézkedések által megváltoztatni céloztatnak.

Nem érezvén magunkat hivatva a nyiltparancs részleteinek taglalásába ereszkedni, annak tartalma által okozott többi aggodalmaink részletezését hallgatással mellőzzük, — azonban nem hallgathatunk el egyet, mely bennünket legközelebbről érdekel, s ezt annyivalinkább mély fájdalmat okozónak és sérelmesnek emlitjük fel, amennyiben a nyiltparancs 26. §-a, azon felül, hogy a gyakorlati téren az iskolák romlására veti el a kockát, s még rólunk s nélkülünk akként rendelkezett, hogy azon édes anyától, mely bennünket századokon át gyöngéd szeretettel táplált, melynek tanintézetében nyertük tudományosabb műveltségünket, melynek segélyével, pártolásával annyiszor dicsekedtünk, s melyhez bennünket annyi közérdek, annyi emlék, annyi szent kötelék láncol, a dunáninneni Superintendentiától — melylyel összeköttetésben maradni elhatározottsággal óhajtunk — elszakittatni rendel.

Miután a fenntebbiekből nyiltan kitünik, hogy a nyiltparancs nem a fenntebb elszámlált változtathatatlan alaptörvények kifolyása, —

Hogy az egyházunk kirekesztésével, idegen befolyás mellett szerkesztett törvény, Canonaink, hitelveink, — történeti jogainkkal s a mult gyakorlatával ellenkezik, —

Hogy végre törvényes s teljes jogérvénynyel biró Canonaink zsinatot előzőleg megmásittatni szándékoltatnak . . .

A jogosság s igazság mély, s bennünket soha meg nem tántorithatá érzelmeink öntudatával járulunk császári királyi apostoli Felséged trónja zsámolyához, kitárván atyai Felséged szive előtt, — attól remélvén orvoslást s vigaszt — fájdalmaink egész mélységét, midőn nyilatkoztatni kénytelenittetünk azt, miként hitünk megtagadása nélkül, a nyiltparancs életbeléptetéséhez segédkezet nem nyujthatunk. Midőn igaz

jobbágyi hűség s tisztelettel újólag esedezünk csász. kir. apost. Felséged előtt, miszerint:

1-ör. Méltóztassék legkegyelmesebben ezen reánk nézve sérelmes nyiltparancsot s ministeri rendeletet megszüntetni.

2-or. Bennünket több izben kifejtett legalázatosabb kérelmeinkhez képest az 1848. előtti törvényes állapotba visszahelyezni.

3-or. Legkegyelmesebben megengedni, hogy választott tagokból álló, hitelveink 's törvényes jogainkkal megegyezőleg összeszerkesztett zsinatot tarthassunk, melyen egyházalkotmányunkat szervezhessük s oskoláink ügyét rendezhessük.

4-er. Addig is, mig ezen legalázatosabb kérelmünkre kedvező választ nyerhetnénk, kegyeskedjék odautasitani a kormányhatóságokat, hogy azok, egyházi testületeinket, ügyeinknek az eddigi módoni vezetésében ne gátolják, s egyházvidéki mint kerületi hivatalnokainkat, törvényesen letett esküjök ellenére, az ujabb szervezet szerinti hivatalos eljárásra ne kényszeritsék.

Felséges Császár, apostoli Király, legkegyelmesebb Urunk! Ezekből áll ama jobbágyi őszinteséggel előadott könyörgés, melyre minket azon remény jogositott, hogy Felséged, igazságszereteténél fogva legkegyelmesebben meghallgatandja kéréseinket s megadandja három millió hű protestans alattvalóinak a lelki békességet, mely az egyesek megnyugtatása által, népeket tesz elégedettekké; azon lelkiismeretszabadságot, mely nélkül a föld minden javai s honunk minden gazdagsága nem adhat boldogságot.

Kik egyébbiránt császári királyi apostoli Felséged igazságszeretetébe, védelmébe s kegyébe ajánlván magunkat, és vallásunk, egyházunk mindennél drágább örökségeit, legmélyebb jobbágyi alázattal és tántorithatlan hűséggel öröklünk császári apostoli királyi Felségednek, legkegyelmesebb Urunknak legalázatosabb alattvalói, a helv. hitvallást követő alsóbaranya-bácsi Egyházmegye. (Aláirás és pecsét.)“

Talán a történelmi reminiszcencia befejezettsége érdekéből emlitsünk meg még annyit, hogy a sérelmes pátens, a protestáns egyházak szivós ellenállása következtében, a kormány által utóbb csakugyan visszavonatott.

Kozma László.

Adatok Bácsvármegye történetéhez.

Budavárának bevételével a török hódoltság is lassan-lassan megszünvén, Bácsvármegye autonom kormányzása is visszaállittatott. I. Lipót király Széchényi Pál kalocsai érseket Bácsvármegye főispánságában erősiti meg. A kalocsai érsek főispánságával összefüggésben áll e vármegye ujjáalakulása és a megyei önkormányzás életbe léptetése.

Nagyon természetes, hogy ez a kezdet kezdetén nehezen ment és az önkormányzatnak több oldalról is számos ellensége támadt. Ilyenek voltak a katonai hatóságok, a kamarai magasabb állásu tisztviselők, sőt maga a közlakosság sem látta szivesen az uj hatóságok szereplését. A szerbek féltékenyen őrizték a császártól nyert kiváltságaikat és a vármegye önkormányzati intézkedéseivel szemben szivesen folyamodtak a katonai hatóságokhoz. (B. B. monografiája, II. 130 stb.)

A kalocsai érseki levéltárban egy érdekes okmányt őriznek, amely érdekesen világitja meg a közlakosság akkori fölfogását. Nemcsak a szerbek, de a római katholikus szlávok is együttesen és tervszerűen lépnek föl és magánál is a királyi udvarnál védelmet, oltalmat keresnek.

A köznép természetében van, hogy a változásokat nem szivesen veszi és gyanakvó tekintettel fogadja az uj intézkedéseket; nem keresi, nem fontolja meg: jogos-e ez ujitás, van-e annak törvényes alapja. Bácsvármegye önkormányzathoz jutván, ennek érvényt akart szerezni. Ebben ők sérelmet

látván, 1722. május 1-én együttesen tanácskoznak és a vármegye autonom intézkedéseivel szemben jogorvoslattal élni akarnak. „*In Congregatione generali*“ össze jönnek az összes városok és falvak képviselői Titeltől Bajáig (ab oppido Titel usque oppidum Bajae).

Óhajaikat, kívánságaikat egy *Utasitás*-ban foglalják össze. Cime: Instructio totius nationis tam romano — Catholicae, quam graeci ritus Districtus Bachiensis ad augustissimam aulam exmissis deputatis de anno 1722. Copia: ex illyrico in latinum translata.

Az *Utasitás* főbb vonásaiban a következőkből áll:

A szerb-bunyevác lakosság négy teljhatalmu képviselőt, mint faja bizalmának letéteményesét, választ, akik óhajainak, érdekeinek a vármegyei önkormányzatban szószólói. Ezek: Futosanin Simon, Gavrielovics Sándor szerbek; Vuics Mirko és Bartolovics Antal római katholikusok. (Vélnményem szerint e két utóbbi bajai és bácsi lakosok). Ezeket tekinthetjük a legrégibb „vármegyistáknak“. Kiválóbb polgárok lehettek, mert az Instructio-ban mindegyiknek a neve előtt ott áll a megtiszteltetés „Dominus“, amihez az akkori időkben a szegény ember fia nehezebben jutott, mint manapság. Utasitásuk ez: ugy az udvarnál, mint a vármegyénél a bácsmegyei róm. kath. és görög szertartásu lakosság képviselőinek és szükségleteinek tolmácsainak tekintessenek. Különösen kivánják, hogy képviselőik a vármegyei gyülésen jelen legyenek és a közterhek kivetésénél (tempore repartitionis portionum) valamennyi községeknek Titeltől Bajáig az érdekeit ellenőrizzék, nehogy az egyik vagy másik község tulterheltessék, vagy talán jogtalan előnyben részesüljön mások rovására. Lám az egyenlő teherviselés elvét milyen korán kezdték hangoztatni Bácsvármegyében — jegyzőkönyvekben! Kivánják továbbá, hogy a leérkező királyi rendeleteket csak az ő jelenlétükben bontsák föl; ha pedig oly irányu parancs érkeznék le, amelyben a vármegyére bármilyen teher vettetnék ki, például

árpában, zabban, akkor a rendelet meghirdetése, a hozzájárulási arány kiszabása a kiküldött bizalmi férfiak jelenlétében történjék. Megesik az is, hogy a vármegye a végvárak megerősitésére (ad fortalitia Confiniaria) fát, robotot köteles adni, ezeknek kiutalványozása, kiszabása a megnevezett bizalmi férfiak tudta és hozzájárulása nélkül ne történjék.

Kérik, hogy a bérleti dolgok rendezésénél a felséges Udvarnál (ratione Arendationis augustissimà Aula) a folyamodó inséges népség előnyben részesüljön és hogy a jövőben is a felséges Ur oltalma alatt tovább is élhessen. Kivánják továbbá, hogy a vármegye köteles legyen a bizalmi férfiakkal minden parancsot közölni és erre nézve tanácsaikat, véleményüket kikérni. Megtörténhetik, hogy az év folyamán adót, robot-munkát kivetni, fát megrendelni, előfogatot kell kirendelni, ez irányu intézkedés csakis ugy bir érvénnyel, ha az az ő bizalmi férfiaik tudtával és beleegyezésével történik. Ime a népképviselet jogos kivánsága a közügyek intézésében.

Ha pedig bizalmi embereik bármi oknál fogva jelen nem lehetnének, addig mig kellő képviseletről nem gondoskodnak, semmiféle intézkedés ne történjék vagy modern nyelven mondva: a vármegye határozatképtelennek tekintessék.

Ezt határozták 1722. május 1-én tartott közgyűlésen (Datum generali Congregatione Bajae die 1. Maii).

Jelen voltak az alább elősorolt városok és falvak birái esküdtjei — (Judex cum caeteris jurassoribus apponimus nostrum sigillum.)[1])

L S.

Oppidum Futok. Judex cum caeteris jurassoribus apponimus nostrum sigillum.

„ Petro-Varadiense. (A mai Ujvidék.) Judex cum reliquis oppidanis.

„ Bachiense judex cum jurassoribus.

[1]) Az egyes városokat és falvakat ugy irtam le, amint az eredetiben van.

Oppidum Sombor judex apponit suum sigillum.
„ Baija.
„ Kobill.

Pagus Gacz (Katy) judex cum juratis.
„ Mosarin.
„ Almacz imprimit.
„ Turia apponit.
„ Werbas.
„ Kuczura.
„ Kerek (Kér).
„ Sove.
„ Depotes Sent Ivan.
„ Pifnica.
„ Parobute.
„ Szilbacz.
„ Obrovacz.
„ Buckin.
„ Kloge (Glozsán).
„ Bodgyan.
„ Plavna.
„ Karavukovo.
„ Sonta.
„ Bochnivce.

Pagus Pasinatha.
„ Monostor.
„ Kolluth.
„ Santova.
„ Baracka.
„ Sivac.
„ Katymar.
„ Korostur.
„ Tovarisevo.
„ Weiska.
„ Bogoevo.
„ Toroslava.
„ Sent Ivan.
„ Kubusina.
„ Sterbac.
„ Berek.
„ Dautova.
„ Mali Monostor.
„ Legyen.
„ Almas.

Ezek voltak az 1722. május 1-én Baján megtartott gyűlés képviselőinek tartózkodási helyei. **Evetovics János.**

A kishegyesi sírmező.

— **Gubitza Kálmán** jelentése az 1909. évi ásatásokról. —

VI.[1])

A sárga gödör nyugoti oldalán a sírok bontását folyó évi julis hó 26-án Bellosics Bálint és Greiner Endre tagtársak

[1]) Az V. közlemény a XXV. évf. II. füzetének 79. lapján.

szives közreműködésével tovább folytattam. Az ásatás eredményéről a következőket jegyeztem fel:

94. sír. (47. sz.) Hossza 237 cm., szélessége 92 cm. Ez a sír az előző évben felbontott 93. sz. sírtól 1·9 m-nyire feküdt. Mélysége 106 cm. A csontvázat hanyatfekvésben s igen korhadt állapotban találtuk. A csontváz hossza 175 cm., a vállcsucsok egymástól való távolsága 36 cm. volt. Idősebb férfi csontváza. A koponya fala 7—9 mm. Mellékletek: a) Orsógomb. Feketére rosszul égetett ismert minta. Sérült. Jobb felől, az öv táján feküdt. b) Bögre. A jobb kézben dölt helyzetben találtuk. Már a földben elnyomódott. Magassága 9 cm; fenékátmérő 5·5 cm; szájbősége 7 cm. Pereme kissé kihajló. Gyengén égetett. Egyik oldala fekete, a másik vörhenyes. A bal könyök táján hasitott állati csont feküdt.

95. sír. (48. sz.) Hossza 237 cm., szélessége 74 cm., mélysége a földszintől 65 cm. A csontváz hossza 168 cm; a vállcsucsok távolsága 35 cm. 25—30 éves férfii csontváza. Mellékletei: a) Bögre. Magassága 13 cm., feneke 10 cm., szájnyilása 125 cm. Vörhenyes. A bögre nem a csontváz mellett feküdt, hanem jóval magasabban, a felszintől 31 cm-nyire. A fej mellett egy állati combcsontot találtunk.

96. sír. (49. sz.) Hossza 222 cm., szélessége 92 cm., mélysége 95 cm. A koponya balra dölt helyzetben volt. A vállcsucsok távolsága 34 cm. Mellékletek: a) Ludtojás héja. A koponya bal felén egymás mellett három ilyen tojás töredékét állapithattuk meg. b) Kapocs-töredékek 2·7 cm. hosszu horgos vasdrótból. A tojások mellett volt. c) Késpenge. Két töredék; együtt 6 cm. hosszu és 1·2 cm. széles. A bal könyék táján találtuk. d) Kés. A balkézben s a jobb combon feküdt. Hossza a nyélnyulvánnyal 11 cm. Hegye letört. d) Pánt. Hossza 3·2 cm. e) Bögre. A jobb láb aljánál, a boka táján dölt helyzetben feküdt. Törött. A sírban, 91 cm. mélyen, korhadt fatörmelékre akadtunk.

97. sír. (50. sz.) Hossza 206 cm., szélessége 96 cm.,

mélysége 1 m. A koponya balra tolódott. A vállcsucsok távolsága 41 cm. Mellékletei: a) Bögre. Jobb felől, a fej mellé helyezték. Mellette csirkecsontok voltak. Magassága 11 cm., feneke 8 cm., szájbősége 10 cm. Fekete. b) Kés. A balkézben találtuk. Hossza 13·2 cm. Oldalán farostok nyomait látjuk. Két drbba tört. c) Vascsat, a medence jobb oldaláról Hosszúnégyzet-kerete 4×3 cm. Ugyanott tojáshéjat is találtunk.

98. sír. (51. sz.) Hossza 234 cm., szélessége 69 cm., mélysége 91 cm. A koponya összenyomva. A válcsucs távolsága 39 cm. Mellékletek: a) Bronzcsatt. Kerete ⊏-alaku. Átmérője 3×2·5 cm. Ép. A gerinc alatt volt. Ugyanott: b) bronzpityke; sima korong alaku lemezből való gombfejek. 2 drb. Tartozékaik is megvannak. c) Bronz fülbevalók. 2 drb. Egymásba akasztva, a balkézben találtuk. Egyszerű nyitott végű karikák. Átmérőjük 2 cm. d) Szíjvég. Bronz öntvény. Széle egyszerű keret. Diszítése egymást keresztező lécecskékből áll. Szíjfoglaló nyílásánál egyenesen záródik; alsó vége pedig cimerpajzshoz hasonlóan csucsosodik. Hossza 7 cm., szélessége 2 cm. Ép. A lágyék táján feküdt. e) Kés. Erős, vaskos penge. Hossza 20 cm., melyből a nyélre 7·8 cm. esik. Három darabba tört. A bal combon helyezkedett. f) Bögre. A két lábfej között találtuk. Magassága 14 cm.; feneke 9·4 cm.; szájbősége 13 cm.

99. sír. (52. sz.) Hossza 190 cm., szélessége 66 cm. Feldult sír. Az összehányt csontok között egy fekete bögre cserepeit és néhány csirkecsontot találtunk.

100 sír. (53. sz.) Hossza 230 cm., szélessége 82 cm., mélysége 97 cm. A csontváz hossza 172 cm.; a vállcsucsok szélessége 36 cm. Mellékletei: a) Kés- v. nyílpenge. A koponya baloldalán találtuk. Vas. Farostokkal van tele. Mellette égett vas-salakdarabkák voltak. b) Függő. Négy élű ezüst karika. Nyitott. Alul üveggyöngy fityegője van. Ép. c) Gyöngy. Négy szem. Az öv tájékától szedtük fel. d) Bronzrozetta. Egyszerű préselt bronzlemez. Közepén lyukas. Pereme

hornyolt. e) Vascsatt. Négyzetkeretű ismert minta. Törött. A rozettával együtt, a medence balfelőli részén találtuk. f) Vas-karperec. 2 drb. Mind a kettő a bal kézfejre volt huzva. Átmérőjük 7 cm. Vastagabb drótból vannak kovácsolva. f) Bögre. Korongolt. Szájbősége 11 cm. Vörösre van égetve. Törött. A balláb mellett feküdt.

101. sír. (54. sz.) Hossza 139 cm., szélessége 115 cm., mélysége 105 cm. Feldult sír. Egy m. mélyen égett állati csontdarabkát találtunk. Egyéb leleteink a sírból: a) Késpenge vagy pánt. A medence irányában, hegyével lefelé fordulva találtuk s azt a látszatot keltette, hogy azt, a sír behantolása alkalmával dobták le a sírgödörbe. Vas. Hossza 12 cm., szélessége 2·5 cm. Oldalt görbült. b) Ismeretlen rendeltetésű vastárgy. Alakja a kettős águ halász-szigonyra emlékeztet. 3 drbba tört. A balláb táján feküdt, de ez is nélkülözte a rendszeres elhelyezést. c) A széthányt csontok között két bronz karperec is volt. Nyitott végük felé vastagodnak. Egyszerű 5 mm. vastag bronz drótból valók. Átmérőjük 7 cm. d) Orsógomb. Fekete Rosszul égetett. Alul is, felül is, háromszorosan hornyolt vonal disziti. e) Bronz-karika. Egyik oleala vájolt. Az orsógomb mellett, a medencén volt. Átmérője 2 cm. f) Bronz-rozetta. Hatszögüen tagolt lemez, melynek belső részét pontsorból alakitott kör disziti. Átmérője 2 cm. Vékony bronz-pléhből van préselve. g) Gyürű. 5 mm. széles bronz-pléhből készült. A bal kéz ujjai közt találtuk. Három drbba tört. h) Késpenge-töredék. Vas. 6 cm. hosszu. A késpenge nyélnyulványa lehetett. Farostokkal van tele. A fej jobb oldalán találtuk. Ugyanott volt egy ép vaspánt is. i) Nyilván tegezfoglalat gyanánt alkalmazták. Hossza 7 cm. j) Gyöngyfűzér a nyak körül. A fűzérben igen sok apró kendermagnagyságu fekete és szürke üveggyöngy van. Van ezenkivül egy vörös és két szürke anyagból készült poszta gyöngy és számos dinnyemagformáju opál-gyöngy. k) Kapocstöredékek. Az alsó lábszárak között voltak. Mellette

l) egy kisebb vaskapocs. Hossza 3 cm. m) Vas abroncs-töredékek. Belsejükön farostok vannak. Kisebb méretüknél fogva inkább tegezfoglaló gyanánt szolgáltak. A lábfejeknél találtuk. n) Bögre. Magassága 14·5 cm., fenék átmérője 10 cm., szájbősége 9 cm. Ez is a lábfejnél volt, dőlt helyzetben.

102. sír. (55. sz.) Hossza 214 cm., szélessége 113 cm. Feldult sír. A térd táján egy bögrét találtunk.

103. sír. (56. sz.) Hossza 231 cm., szélessége 84 cm., mélysége 80 cm. Mellékletei: a) Vascsat az övről. 2 drb. Mind a kettő hosszúnégyzetkeretű. Méretük 3×3·5 és 2·5×5 cm. Épek. b) Bögre. A csipő és a bal kar táján haránt fekvésben dőlt a hasra. Egyebet nem találtunk a sírban.

104. sír. (57. sír.) Hossza 210 cm., szélessége 77 cm., mélysége 79 cm. A csontváz fejfelőli része a sárgödör szélére esett. A koponyát már korábban kipiszkálhatták. Mellékletek: a) Gyöngyszemek. A fűzérből csak két szemet találtunk meg a mellen. Az egyik dinnyemagforma barna opál, a másik kékes üvegből való hármas ikergyöngy. b) Kés. Vas. Rövid vaskos pengéjének hossza 10 cm. A balkézben, a térdre nelyezkedve feküdt. A nyak táján égett csontot és egy juhcsont-darabot; az alsó lábszár között pedig c) egy sérült fekete bögrét találtunk.

105. sír. (58. sz.) Hossza 237 cm., szélessége 97 cm. Az uttest épitésekor a munkások feldulták. A csontvázat a sír közepére, egy rakásra hányva találtuk. A csontok között csupán egy bögre-töredék volt.

Julis 29-én az uttest másik oldalára tettem át a munkálatokat. Ez alkalommal a Varga-féle kert sarkától a műut hidjának a sarkáig egy másfél méter széles és másfél méter mély árkot vonattam, azonban egyetlen egy sírt sem találtunk. Másnap a Varga-féle kert keritésének a tövében folytattuk a kutatást. Itt az eredmény a következő volt:

106. sír. (59. sz.) Hossza 213 cm., szélessége 89 cm., mélysége 190 cm. A csontváz 1·77 m. hosszu volt. A koponya balra

volt fordulva. Mellékletei: a) Vascsatt. A medencéről. Törött. b) Ugyanaz, a bal combról. c) Kés. A jobb kézben találtuk. Hossza 10 cm. Két drbba tört. d) Bögre. Magassága 13·5 cm., fenékátmérője 7 cm., szájbősége 9 cm. A térd jobb oldalán, csirkecsontok mellett feküdt. A lábfejek fölött hamumaradványt találtunk.

107. sír. (60. sz.) Hossza 180 cm., szélessége 77 cm., mélysége 172 cm. A koponya balra dőlt helyzetben feküdt és cserepekre törött. A csontváz teljes hossza 160 cm. Mellékletei: a) Tőr. Vaskos, hosszabb penge. Két drbba tört. Teljes hossza 22·5 cm., szélessége 1·5 cm. b) Kés. 12·5 cm. hosszu. Hegyes. Ép. Mindkettő a bal kézben volt. c) Pánt és lemeztöredékek vasból. A tőr és a kés tokjának és szijazatának összefoglalására szolgáltak. d) Bögre. Az ismert fekete, gyengén égetett és kézzel formált mintából. Középnagyságu. Dőlt helyzetben, a láb mellett feküdt. A bal kéz mellett csirkecsontokat is találtunk.

108. sír. (61. sz.) A sír közvetlen a Varga-féle kert keritése tövében huzódik. Mélysége 1 m., szélessége 56 cm. Éppen a sír fölött huzódott egy régi árok. Aláásással feltártuk a sírt, de a csontváz hiányzott belőle. Az egykori árokból a földdel együtt ezt is kihányták. A bögrét azonban megtaláltuk. Magassága 12·5 cm., kihajló peremének átmérője 9·5 cm., feneke 7·5 cm. Ép. Dölt helyzetben találtuk.

109. sír. (62. sz.) A sír mélysége 170 cm. Fiatal férfi csontvázát találtuk benne. A vállcsucsok szélessége 28 cm. Mellékletei: a) Vaskarperec-töredékei. A váll jobbfelőli részén volt. b) Vascsatt-töredékei a gerincen. c) Vascsatt a jobb comb tövében. Ép. Négyzetkeretü. Mérete: 2×2·5 cm. Ugyanott tojáshéj is volt. E sírból a szokásos bögre hiányzott.

110. sír. (63. sz.) Hossza 180 cm., szélessége 51 cm., mélysége 125 cm. 10—12 éves gyermek sirja. Koponyáján egy fagyökér hatolt át s azt cserepekre törte. Mellékletei: a) Késpenge. H. 14 cm. Három darabba tört. A jobb kézben volt. b) Vascsatt-töredék a comb tájáról. c) Orsógomb-töredék

vörhenyes gyengén égetett agyagból. Bal kezében tartotta. d) Kis bögre. Sérült.

111. sír. (64. sz.) Ez a sír is a kert kerités alá huzódik. Gyermek sírja. Mélysége 150 cm. A koponya cserepekben. A vállcsucsok szélessége 24 cm. Mellékletei: a) Fülbevaló. Ezüst. Egyszerű nyitott karika. A koponya jobb oldaláról. Párját nem találtuk meg. b) Vascsatt a medencéről. Törött. Bögre nem volt a sírban.

112. sír. (65. sz.) A hosszuságát és a szélességét nem állapithattam meg pontosan, mivel ez is közvetlen a fal mellett huzódott. Iránya nyári kelet-nyugati. Mélysége 190 cm. A koponya 25 cmrel magasabban feküdt, mint a csontváz többi része. Igen érdekes a test elhelyezése is. Amig a koponya és a test felső része a sír végének a bal sarkában feküdt, a lábak a sír másik végében, az ellentétes sarok irányában huzódott. Mintha a sírbetételnél szorosan a kelet-nyugoti irányt keresték volna. Mellékletei: a) Csatt az övről. Egyszerű forma. Vas. Törött. b) Kés. 12·5 cm. hosszu. A bal kézben volt. Három darabba tört. c) Kapocs-töredék a jobb térdnél. Ezeken kivül az alsó lábszárak alatt egy nagyobb emlőstől való csontot, mellette pedig, a lábfejek közelében, egy fekete bögre töredékeit találtuk.

113. sír. (66. sz.) Mélysége 170 cm. A vállcsucsok távolsága 41 cm. A koponyáról és a fogazatról itélvén, javakorbeli férfi csontváza. A fej alatt hamumaradványt, a jobb vállnál pedig famaradványt találtunk. Egyéb mellékletetek: a) Vascsatt-töredék a medence balfeléről. b) Kés. A jobb kézben volt. 15·5 cm. hosszu. A fanyél rostjainak lenyomatával. c) Kapocstöredék égési salakkal. A bal kézben volt. Mellette állati bordacsontok is voltak. A bögre itt is hiányzott.

114. sír. (67. sz.) Mélysége ennek is 170 cm. Felnőtt ember sírja. Melléklete egy kis fekete bögre.

115. sír. (68. sz.) Melléklet nélkül.

Bácska multjából.

— Kivonat egy régi könyvből. —

Mint a Bács-Bodrog vármegyei Történelmi Társulat működő tagja, a megyétől távol sem feledkezvén meg elvállalt kötelességemről, örömmel ragadok meg minden alkalmat, hogy társulatunknak hasznára lehessek; tudva azt, hogy a vármegye multjára vonatkozó minden egyes adatka, illetve irásban avagy nyomtatásban felkutatható betű becsesel bir. A mult nyár folyamán egy régi könyv akadt véletlenül a kezembe. A könyv teljes cime: *Geographis-Historisches und Produkten-Lexikon von Ungarn, in welchem die vorzuglichsten Oerter des Landes in alphatetischer Ordnung angegeben, ihre Lage bestimmt, und mit kurzen Nachrichten die im gesellschaftlichen Umgange angenehm, und nützlich sind, vorgestellt werden. Von Johann Mathias Korabinszky. Pressburg. (Verlag Weber und Korabinszky) 1786.*

E hosszu cimű könyvből kiböngésztem mindazokat az adatokat, melyek a megye multjára vonatkoznak és eredetiben közlöm őket. Ugy vélem, hogy velük csak hasznára lehetek a megye földrajz-történelmi, sőt gazdasági multját kutató törekvéseknek.

Megtartottam a könyv eredeti beosztását és helyesirását. A könyv előszóra, helységnévtárra és függelékre oszlik, melyek mindegyikében akadt egy-egy adat, mely Bács-Bodrog vármegyére vonatkozással van.

Az előszóban szerző elősorolja az ország határait, főfolyóit, tavait (a paticsi tó is emlitve van: der Palitschersee bei Theresienstadt im Bácscher Kom.) Az ország 10 kerületre (Gebieter oder Kreisaemter) van felosztva. A 10-ikbe, a temesvári kerületbe, van sorolva Bácsmegye. Das Temeschwárer Gebiet, enthaelt die Komitate Temeschwár, Torontál... Bácsch; wird getheilt in den Obern, Untern und Theiszer Bezirk und liegt zwischen der Theisz und der Donau).

A helységnévtárból betűrendben a következő helységek neveit irhattam össze, megjegyezvén, hogy sok, most létező, abban az időben település alatt lévő község nevét nem találtam. Ezek névsorát cikkem végén fogom föltüntetni.

Az egyes helységekhez fűződő adatok a következők:

Adda, r.[1]) an der Theisz im Bátscher Kom., zwischen Petrowo-Selo und Sentha.

Almásch, ein illyrisches Dorf zwischen Bája und Theresienstadt. 3½ M. von jenem So. (Südost) 2½ M. von diesem Nw. (Nordwest).

Apathin, links an der Donau im Bátscher Kom., hat deutsche Einwoher. Es ist dieser Ort vor 30 Jahren mit schwaebischen Kolonien besetzt worden, und ist der berühmteste Ort von Kammerguetern in diesem Komitate. Der Anbau des Kraps, Weiden, die Anlegung der Schoenfaerberey, Spinnschule und Zeugmannfakturen haben diesen Ort merkwuerdig gemacht. In diesen Fabrikgebaeuden wird aber vorzügliche Seide (?) zugerichtet. Die Grundherrschaft hat allhier ein anschnliches Kornmagazin von drei Stockwerken. Der Ort ist ueberhaupt regelmaessig und sehoen gebaut, besteht ohngefaehr aus 600 Haeusern, hat zwei Hauptgassen, die dritte ist durch den Donaustrom ruinirt worden. Herr v. Kisch besorgt hier die Wasser- und Dammarbeiten. Es werden hier zwei Maerkte gehalten.

Bája, ein deutsch, ung. illyrischer Marktflecken im Bácscher Kom., liegt an der Donau. Es gehört derselbe dem Fürsten Graschalkovicz, und besteht ohngefaehr aus 600 Haensern, die theils mit Schindeln, Dachziegeln, und theils mit Rohr gedeckt sind. Das fürstl. Kastell ist ein Quadrat, und hat beym Anbau ueber 20.000 fl. gekostet. Es wird dermalen von den herrschaftlichen Beamten bewohnt. Die uebrigen vorzueglichen Gebaeude sind: das Rathhaus, welches 1780. neu erbaut worden; hinnaechst, die vor 8 Jahren

[1]) r. = rechts = jobbról.

hergestellte Curiae des Herrn Latinowitsch; das Quartierhaus für die Militz, vor welchem gewoehnlich der Markt gehalten wird; das Salzmagazin; das Salzamt; das Komitatshaus; die Franziskaner- und Pfarrkirche, allwo der Pfarrer allemal die Wüerde eines Abts bekleidet. Die oeffentlichen Angelegenheiten des Orts werden durch zwoelf Rathsherren besorgt. Der aeussere Rath besteht aus 60 Maennern. Die Einwohner naehren sich theils von Handwerken, theils aber vom Handel, daher denn auch der Ort selbst, wegen der volkreichen Maerkte das kleine Pest genennet wird. Der Weinschank ist theils herrschaftlich, theils gehoert er dem Orte selbst, welchen fuer dieses Beneficium an die Herrschaft jaehrlich ueberhaupt 3000 fl. entrichtet. An Holz ist hier ein Mangel, und der Ort ist vielen Wassergefahren, Ueberschwemmungen ausgesetzt. 1784 scheiterte hier ein Schiff des Komorner fruchthaendlers Nagy, mit 5000 Metzen Hirsch und Haber Die Einwohner von Mitleiden gernehrt, vergueteten dem Ungluecklichen in etwas den Schaden, durch freywillige Beytraege an Geld, Getreid und werkthaetiger Hilfe. Allhier erblickte auch Andreas Jelky das Licht der Welt, welcher als Schneidergeselle in der fremde verschiedene widrige Schicksale ueberstanden, und endlich in Batávia zu verschiedenen Ehrenstellen, und grossem Vermoegen gekommen. Seine Lebensbeschreidung ist kurzlich durch den Druck bekannt geworden.

Bajscha, ein illyrisches Dorf im Bácscher Kom. $1^3/_4$ M. von Kula N.

Bácsch, ein erzbischoefliches Markflecken im Bátscher Kom., liegt ueber 1 M. von der Donau weg, in fruchtbaren Gegend, liegt am Sumpf Mostonga 5 M. von Zombor S. (Süd), war vor Zeiten ein ansehnlicher Ort, mit sehoenen Gebaeuden versehen. Ludwich II. hat allhier in 1518 Landtag halten lassen, in welchem die ung. Geistlichkeit zu Kriegscontribution aufgefordert wurde. Jetzt wird dieser Ort

meistens von Ratzen bewohnt, welche grosse Handelschaft treiben. Man hat hier die nothwendigsten Lebensbedürfnisse und an Fischen Ueberfluss. Der Erzbischof von Kaloscha hat allhier seinen zweiten Sitz, seit dem die Bisthuemer Batsch und Kaloscha vereinigt sind.

Baraczka, ein ung. Dorf im Bátscher Kom., liegt an der Donau.

Becsche r. an der Theisz im Bátscher Kom. 1½ M. von Petrovosello S., ein Marktflecken; wird auch Ratzisch-Becsche genannt, ist Kammeralisch.

Begecsch, liegt an der Donau im Bátscher Kom. ¾ M. von Futtak W (West).

Béreg, ein illyrisch Dorf im Bátscher Kom., liegt an der Donau 2 M. von Zombor Sw.

Bezdány, ung. Dorf im. Bátscher Kom., liegt an der Donau. (Róm. kath. t.)

Bogojewa, ein ung Dorf im Bátscher Kom., liegt an der Donau ¾ M. von Sonda S. So.

Bogyán liegt an der Donau von Bácsch Sw. im Bátscher Kom.

Bresztowácz, ein illyrisches Dorf im Bácscher Kom. ½ M. von Miletisch.

Bikicsch, ein illyrisch Dorf im Bácscher Kom. 1 M. von Cschawoly So. und 1 M. von Almásch W.

Cschatalia, ein deutsches Dorf im Batscher Kom. ¾ M. von Barazka, liegt an der Donau O.

Cschawoly, ein illyrisch Dorf im Batscher Kom. 1½ M. von Bája. Gehört dem Kalotscher Erzbisthum.

Cschéb liegt an der Donau, im Bacscher Kom. 2 M. von Futtak W.

Cschonoplia, ein illyrisches Dorf im Bacscher Kom. 1 M. von Zombor.

Dautowa, ein ung. Dorf im Bacscher Kom., liegt an der Donau zwischen Baracschka und Santowa.

Doroszló, ein ung. Dorf im Batscher Kom. 2 M. von Zombor S. ¼ M. von Milletisch W.

Filipowa, ein deutsches Dorf im Batscher Kom. 1 M. von Militicz O.

Földwár im Bátscher Kom. r. an der Theisz ohneweit Betsche an den Roemer Schanzen 1½ M. von Petrowosello S.

Futtok, ein ansehnl. Marktflecken im Bácscher Kom., liegt an der Donau ¾ M. von Neusatz W. Sw. Peterwarden W. Nw. gegenüeber in einer groszen Ebene, welche gute Weide hat und zur Schlagung eines Lagers sehr bequem ist. Die K. hatten 1716. u. 1717. unter Aufüchrung des Prinzen Eugen allhier ihr Lager, um Tüerken aus diesen Gegenden wegzutreiben. Es gehört diesen Ort nebst einem Kastell dem Hofkriegsrath-Praesidenden Graf v. Hadick, welche ihn in den schoensten Flor erhebt. Es wird derselbe meist von Ratzen und Deutschen bewohnt, welche allhier eine katholische u. griechische Kirche haben. Die Jahrmaerkte sind hier am 8. November besonders in einem guten Rufe. Es finden sich daher Perser, Armenier, Türken und macedonische Kaufleute in grosser Meuge ein, so dass die Leipziger Messe diesen Jahrmaerkten kaum zu vergleichen ist. Es füchrt von diesem Ort eine ganze Herrschaft den Namen.

Gajdobra, ein illyrisches dorf zwischen Bacsch So. und Neusatz Nw. 2 M. von jedem.

Gákowa, ein deutsches Dorf im Bátscher Kom. ¼ M. von Mileticz N. Nw.

Gara, ein illyrisch Dorf im Bácscher Kom. zwischen Bája und Sombor ½ M. von Waschkut So.

Hegyesch im Bácscher Kom. 1¼ M. von Kula O. No.

Hodcschák im Bacscher Kom. ¾ M. von Bacsch N.

Jankowácz, ein ung. Dorf im Bacscher Kom. 1 M. von Almásch N. an der Landstrasse.

Kanischa, gewoehnlich hungarisch Kanischa, ein privili-

girter Kameralmarktflecken im Bátscher Kom. r. an der Theisz ¾ M. von Zenta N. 4 Stunden unter Segedin.

Karawukowa, ein deutsches Dorf im Bácscher Kom., liegt an den Donau. ½ M. von Wajszka W.

Kattymár, ein illyrisch Dorf im Bácscher Kom. 1 M. von Almásch S. Sw. an der Landstrasse.

Kér im Bátscher Kom. an der Landstrasse 2 M. von Neusatz N.

Kernuja, ein deutsches Dorf im Bácscher Kom. an der Landstrasse ½ M. von Cschnoplia S. So.

Kiszách im Batscher Kom. im untern Gerichtsstuhl.

Kolluth, ein deutsches Dorf im Bátscher Kom., liegt an der Donau ½ M. von Busdan No.

Kruschowlye, ein deutsches Dorf im Bacscher Kom. 1 M. von Zombor N.

Kuczura im Bacscher Kom. 1 M. von Kula S. So.

Kula im Bátscher Kom. 1½ M. von Zombor So. Ein anderes[1]) 2½ M. von Bácsch No.

Kulpin im Bácscher Kom. ¾ M. von Gajdobra No.

Kupuszina, ein ung. Dorf im Bácscher Kom. 1 M. von Zombor W. Sw. ohneweit vom link. Ufer der Donau.

Lalitty, ein illyrisches Dorf im Bátscher Kom. im untern Stuhl.

Marienstadt,[2]) Maria-Theresiopolis, hiesz ehedem Szt-Maria, in der aeltern Zeiten Sabatka, Soboticz. Diese neu königl. Freystadt liegt im Bacscher Kom. 5 M. von Segedin und 7 vom Sombor in einer Ebene und ist ziemlich grosz, indem sie ihre Laenge auf 2000 Wiener Klafter und 1300 in der Breite erstreckt. Nach Debretzin ist sie dem Gebiete nach die groeszte in ganz Ungarn, den 5 deutsche Meilen in die Laenge und Breite erstrecket sich ihr Terraen, auf welcher

[1]) Tán a mai Puszta-Kula?

[2]) Más helyen: Theresiopel, Theresienstadt, Maria-Theresienstadt.

Hornvieh, Pferde und Schafe in groszer Menge zu sehen sind. Was die Stadt selber anbelangt, so stehet solche in 2380 und mehr Haeusern da. Ausser der Haupstraszen findet sich keine Ordnung an Haeusern. Das Franziskaner Kloster, Kasserne und etliche Wohnungen der Adelichen sind die sehenswürdigsten Gebaeude. Die neue Pfarrkirche ist nach dem Modell der Metropolitankirche zu Kalotscha in noch etwas groeszerem Umfang hergestellt worden, und dienet dem Ort zu keiner geringen Zierde. Die Anzahl der Einwohner belaeuft sich über 23000 Seelen, von welchen der 4. Theil der griechischen, die uebrigen aber der roemischen Kirche zugethan sind. Der Magistrat besteht aus 13 Mitgliedern und 2 Notaren, welche vermoeg der Privilegien rom. kath. sein muszten. Sie exercierten alle gerechtsame, doch ist das Forum-Revisiorum bei der Grundherschaft gewesen. Die Luft im dieser Stadt und ihr zugehörigen Gegend is temperirt, daher sie auch vor alle Alter passet, sie mögen verschieden sein, wie sie wollen. Es ist solches aus dem sandigen Grund und tiefen Brunnen abzunehmen. Mitten durch die Stadt flieszet ein kleiner Bach, auch sind 3 Teiche vorhanden, in deren einen die Frösche niemals quacken. Vor Zeiten wohnten hier Ungarn, welche der berüchtigte Zömlényi Péter Deák unter andern auch ein Privilegium schrieb; diese zogen sich in den vielen Unruhen von hier in andere gegenden, jenen folgten altglaeubige Ratzen, später aber Dalmatiner und Kroaten nach, deren Nachkommen noch heusigen Tages vorhanden sind. Sabadka war bis 1743 der Theiszer Grenzmilitz zugethan; da aber jene dem Lande einverleibet wurde, so mussten sich auch diese darnoch baquemen. Im Rucksicht ihrer geleisteten Militaerdienste wurden ihnen im erst erwaehnten Jahre Privilegien ertheilet, in welchen der Ort den Namen St-Maria bekam, dessen sie sich bis 1780. da der Ort zu einer königl. Freystadt erhoben wurde, bedienet. Es sind aber dem Lande diese Privilegien unbekannt, weilen

solche in oeffentlichen Reichstagen zur Artikulation nicht sind uebergeben worden. Bey der Einverleibung oder Reincorporirung zogen viel disunierte Raitzen, denen es nicht gefallen wollte civilisch zu werden, in das angrenzende Banat unter die andortige Landmilitz. Da nun viele Sessionalstellen beij solchem Abzug leer geblieben, kamen von Kecskemét und andern Orten Ungarn hieher, solche auszufuellen es sind also seit der Zeit wohlhabende Ungarn hier abermal ansaessig geworden, welche ohngefaehr den achten Theil der Einwohner ausmachen. Zu dem kommen alle Jahre aus Maehren, auch aus dem Liptaner, Arvayer und Thurotzer Komitat viele Leute beyderley Geschlechtes in die Feldarbeit hieher, von welchen immer einige, die keine Lust haben in ihr Vaterland zurückzukehren, hier verbleiben und sesshaft werden. An deutschen Handwerksleuten fehlet es hier auch nicht, davon aber die meisten den Jagden nachgehen, ihre Profissionen vernachlaeszigen und daher in duerftigen Umstaenden leben. Das meiszte Kommerz, ans welchen die heisigen Einwohner ihre Einkuenfte beziehen, besteht in dem Verkehr mit Hornvihh, Mastochsen, Walle und Viehhaeuten, junger Pferden, Schaafen. Den Waarenhandel haben meistens die Griechen in Haenden. Allerhand Getreide wird im Ueberfluss gebaut, welches sowoht auf dem Platz, als auf die Schiffe gebracht und in Bája verkauft wird. Es waechst allhier auch Wein, welcher aber bey der groszen Menge des Volks im Ort selbst verschlieszen und verbraucht wird. Die Katholischen und disunierten Raitzen Haben einerlei Sprache, nur das letztere eine etwas höhnende Redensart haben. Ihre Kleidung ist die Ungarische, anstatt der Cschizma aber tragen sie sowohl Winter, als Sommer Bocschkorn, unter welche sie ueber die Hosen wollene Tuecher bis an die Knie winden, welche vor die Zierde gehalten werden, indem sie schackicht sind und in ihrer Sprache Obojke heiszen. Da sie nun bestaendig dies Fuesze mit dergleichen Tuechern umwunden haben, so laesst

es sich vorstellen, dass solche einen uebeln Geruch geben, der fasst unertraeglich ist. Ihre haeuslichen Einrichtungen sind einfach. Stroh in den Betten, und drueber wollene Teppiche gebreitet, machen alle Meublirung ans. Ihre Alten halten sie in Ehren, daher es kommt, dass ganze Famielien bey einander wohnen, worunter der Aelteste Befellshaber, die Uebrigen aber alle Knächte und Maegde sind. Die Juengste aus der Familie muss Abends allen Uebrigen dem Range nach die Bocschkor ausziehen, und die Obojkas abnehmen, ausstrauben und solche zur Trocknung ausbreiten. Früh aber jedwedem seinen Antheil zur rechten Zeit einhaendigen. Die kupferner Kesseln und dergleichen Töpfen, hat die Nation grossen Gefallen, welche auf das reinlichste gehalten werden, eingeschen aber haben sie solches noch nicht, dass dergleichen unverzinnte Gefaesze zum Kochen schaedlich sind. Ihre Weiber, die sie nicht zum besten behandeln, verfertigen alle haeusliche Nothwendigkeiten, als: Leinwand, Tapeten, Schuerzen und erwaehnte Fusztuecher oder Obojka, auch Gelsengarn und dgl. Hauptsaechlich sind sie in der Weberei geschliekt und in ihrert Art kuenstlich. Von einem gewissen Kraut, dass rothe Blumen hat, verfertigen sie gelbe, rothe, gruene und schwarze Farbe, mit welchen sie die gesponnene Walle, so zu Tapeten und andern Nothwendigkeiten bestimmt ist, so gut und schoen faerben, als immer die Persianer. Die Wollspunst und Faerberei macht zuweilen besonders bey den disunirten ratzischen Weibern, die sich nicht sonderlich sauber halt n, da sie den Aussatz oder Kretze bekommen. Uebrigens ist die ganze Nation beyderley Geschlechtes immer aufgraeumt. Alte Schlachten und beruehmte Soldaten besingen sie am liebsten, obschon den Tanz und die Melodie für kein musikalisches Gehör ist. Denn jede Strophe des Liedes faengt sich mit „O“ an, welches so lange gezogen wird, als es der Athem zu laesst und dann kommt erst die Erzaehlung der Sache. Meistens sind

dergleichen Gesaenge in Red und Antwort abgefaszt. Viele, besonders alte Weiber, verfertigen dergleichen Gesaenge aus dem Stehgreife, man darf ihnen nur eine Geschichte erzählen, so bringen sie solche alsobald in einem Liede vor . . . Die disunirten Ratzen werden von Katholischen und Illyrern Serbli oder Walachen genennet. Die illyrische Nation theilet sich vermöge der verschiedenen Mundarten in folgende Voelker, als: Bunjewatzer, Dalmatiner, Kroaten, Schokatzen, Cziprowatzen, Kalotyiaken und Bosnjaken, welche Letztern am sehoensten illyrisch sprechen. (Bortermelés; állattenyésztés.)

Mártonyos, ein illyrisches Dorf im Batscher Kom. an der Theisz 1 M. von Kanischa.

Mélkút, ein ung. Dorf im Bátscher Kom. 2 M. von Almásch N.

Militicsch, zwey illyrische Doerfer im Bátscher Kom. I. *Rácz-Militicsch* 2 M. von Bacsch Nw. II. *Nemes-Militicsch* 1 M. von Zombor N., hat auch ung. Einwohner.

Mohol, ein illyrisches Dorf im Bacscher Kom. im Theiszer Bezirk.

Monoschtorszeg, ein illyrischer Dorf im Batscher Kom., liegt an der Donau, ½ M. von Apathin N.

Monoschtor im Bátscher Kom. gewohnlich Batsch-Monostor liegt an der Donau 1 M. von Bája S.

Neusatz, Ujvidék, Neoplanta, eine königl. Freystadt im Bátscher Kom., liegt an der Donau, Peterwardein N. gegenneber. Es war dieser Ort einst blos eine Schanze. Da aber in Peterwardein vor zeiten weder Raitzen, noch Griechen und Muhamedaner, Armenier Protestanten und Juden geduldet wurden, lieszen sich in dieser Schanzen nach und nach viele Raitzen nieder, daher man sie auch Aufangs Raitzenstadt nannte, bis sie endlich wegen ihrer bluehender Handlung, starken Aufnahme und Bevoelkerung 1748 zu einer königl. Freystadt erhoben, und den Landesstanden 1751 in dieser Qualitaet vorgestellt wurde. Sie hatte damals 4000,

itzt 10000 Einwohner, die aus allen Religionspartheyen bestehen und gleiche Gewissensfreiheit haben. Man zaehlet hier bis 2000 Haeuser, davon ein Drittheil den nichtunirten Griechen, ein Drittheil den Romisch katholischen zugehoeren. Auch Juden besitzen allhier 50 Haeuser. Die Kontribution betraegt 6888 f. 20 kr. Der Magistrat ist halb der Griechis nicht unirten nur halb der kath. Religion zugethan. Aus allen orienthalischen Gegenden halten sich hier Kauflente auf, die durch ihren Handel, Deutschland und Ungarn mit der Tuerkey in Verkehr setzen. Es ernaehret die auch Peterwardein und sendet alle Arten von Lebensmitteln so gar Milch, Kaese, Butter, Eyer, gruene Sachen und Gartengewaechse neben die Donau dahin, weil die Buerger des Festung und die Einwohner der Vorstadt nur sich selbst versorgen nur nicht viel Lebensmittel zum Verkauf auf den Markt bringen. Zwischen beyden Staedten dauert der Handel und Wandel tagtaeglich fort und die Pontoniers und Schiffsknechte setzen die Leute mit Faehren, flachen Boeten und Floeszen von einem Ufer an das andere. Am noerdlichen Ufer der Donau, gerade Peterwardein ueber, hat der griechische Bischof seine Residenz. Seines jaehrlichen Einkuenfte belaufen sich nicht ueber 10 bis 12000 Gulden. Diese Religionsverwandten haben allhier 5 Kirchen und eine wohlbestellte Schule. 1782 fuehrten sie ein neues, grosses Schulgebaende auf. Ein anderes grosses Gebaende besitzen aus kaiserlichen Milde seit 1783 auch diejenigen Griechen, welche sich aus den tuerkischen Provinzen, Macedonien, Bulgarien und Epiro hier niederlieszen und im gemeinen Leben griechisch sprechen. Die Katholischen haben hier ebenfalls eine praechtige Kirche vor welcher man die kostbare Dreifaltigkeit erblicket. Die Griechisch nich unirten haben vor einer ihrer Hauptkirchen ein schoen gearbeitetet grosses Kreutz von rothem Marmor, deszen Herstellung 4000 fl. gekosztet hat. Bey groszem Wasser war vorhin keine

Kommunikation, weder mit der Festung, noch mit der auf dieser Seite liegenden Bruckschanze. Im Jahre 1773 aber wurde ein fester Damm von der Peterwardeiner Fortifikation errichtet, wodurch bei des groeszten Ueberschwemmung dennoch die Passage erhalten wird. Ehedem war der Ort halb kammeralisch, und halb der Grenzmilitz unterworfen, welche an der Donau ihren Wohnsitz hat. Am meisten nahm der Ort zu, wie Belgrad in turkische Haende kam, denn da begaben sich die vermöglichsten Kauflente hieher, und so ist dieser Ort durch Toleranz, Bevoelkerung, Industrie einer der ersten Handelsplaetze des Königreichs Ungarn geworden.

Novoszello, ein deutsch und illyrisch Dorf, liegt an der Donau 1 M. von Bacsch So.

Obrowacz, ein illyrisch-wallach. Dorf im Bácscher Kom. 1 M. von Palanka N.

Palanko, zwey Dörfen im Bacscher Kom., liegt an der Donau. I. O-Palanko hat illyrische Einwohner. II. Uj-Palanko ist ein deutscher Ort.

Parabuty, ein illyrisches Dorf im Bátscher Kom. 1 M. von Bacsch. N.

Paraga, ein illyrisches Dorf im Bácscher Kom. 1 M. von Bacsch So.

Petroszelló, ein ung. illyr. Dorf im Bácscher Kom. r. an der Theisz 4½ M. von Szegedin u. 3 M. von Kanischa S.

Petrowacz, ein ung. und illyr. Dorf im Bácscher Kom. 1 M. von Futtok Nn.

Plawna, ein illyrisches Dorf im Bácscher Kom. an der Donau ½ M. von Novoszello W.

Rigyicza, ein illyrisch Dorf im Bácscher Kom. an der Landstrasse 2 M. von Sombor N.

Senta, ehedem Sintha genannt, ein ung. illyrischer Marktflecken im Bacscher Kom. 5 M. von Marientheresienstadt So und 6½ M. von Segedin S. Sw. r. an der Theisz Cschóka W. gegenueber. Ist ein groszer Ort und gehoert zum privi-

legirten Koronal-Theiszer = Distrikt. In den aeltern Zeiten hatten dies Staedtchen, welches vom Könige Wladislaus und Ludwich gleiche Vorzuege mit Segedin erhalten und zum Cschongrader Kom. gehoerte, die Probstey und das Kapitel Ofen im Besitz, wie solches der Originalbrief vom Jahre 1517, welcher als Ueberbleibsel der Litteraldokumente dieses Kapitels bei dem Kapitel zu Preszburg aufbewahrt wird, mit mehreren bezeugen kan.

St. Iwan, drey illyrische Doerfer im Bacscher Kom. I. Piwnicza oder Despotow St-Iwan 2 M. von Bácsch. So. II. S. Iwan 1 M. von Tittel N. Nw. III. S. Iwan 3 M. von Bája ½ M. von Cschawoly No.

S. Keresztur im Bacser Kom. l. an der Donau, Illok in Schlawonien gegenueber ½ M. von Palanka So.

S. Tamásch im Bácscher Kom. ein illyrisch Dorf 1½ M. von Becsche Nw.

Silbásch, ein illyrisch Dorf im Bácscher Kom. 1½ M. von Bacsch So.

Sontha im Bacscher Kom. 1½ M. von Apathin S. l. an der Donau 2½ M. von Eszek O. So.

Sowe, ein illyrisch Dorf im Bácscher Kom. an der Landstrasse 2 M. von Bacsch So.

Temerin, ein illyrisches Dorf im Bácscher Kom.

Theresiopel im Bacscher Kom. Siehe Marien-Theresienstadt, ohweit vom Palitscher See.

Topola, ein schlow. Dorf im Bácscher Kom. 2 M. von Kula No.

Towarischowa, ein illyrisches Dorf im Bácscher Kom. an der Landstrasse zwischen Bacsch u. Gajdobra.

Turia, ein illyrisch Dorf im Bácscher Kom. 1 M. von Becsche Sw.

Wajszka, ein illyrisches Dorf im Bácscher Kom. an der Donau.

Waschkút, ein deutsches Dorf im Bácscher Kom. 1 M. von Bája an der Landstrasse.

Weprowacz, ein ung. Dorf im Bácscher Kom. 2 M. von Bácsch N.

Werbász, ein illyrisch Dorf im Bácscher Kom. 2 M. von Kula.

Zombor, eine königl. Freystadt im Batscher Kom., liegt 1½ vom l. Ufer der Donau eufernt 5 M. von Marien-Theresienstadt Sw. Es ist dieser Ort 1751 zu einer königl. Freystadt erhoben worden. Die hiesigen Einwohner sind groesstentheils Raitzen. Ihre Zahl wird auf 11421 angegeben und die Kontribution betraegt jaehrlich 8954 fl. 50 kr. Es befindet sich allhier eine koenigl. Kammeraladministration. Das Administrationsgebaende ist das groeszte und schoenste, die uebrigen Haueser sind nur niedrig und mit Rohr gedeckt. Die Haupbeschaeftigung der Einwohner is Vichzucht, Ackerbau und Handwerk.

A függelékben (Register) még a következő fordul elő:

Tittel, ein Marktflecken im Bodroger Kom., wo sich die Theisz, welhe hier den Begaflusz aufnimmt, mit der Donau vereinigt Salankemen N. No. gegenueber. 4 M. von Peterwardein O. So. Die Tschaikisten oder Schiffsoldaten, welche mit einem Saebel, einer Flinte und zwo Pistolen bewaffnet, und lauter kuehne und geuebte Schiffer sind, haben hier nebst dem Stabe meist ihre Wohnungen. 1113 Mann stark und haben einen Obersten zum Befehlshaber. Es befindet sich allhier Schiffzimmerwerfte das Zeughaus und andere Vorrathshauser für den Schiffbau. In dem Zeughause sieht man roemische Rostra Anker, und verschiedene Werkzeuge, die man hier oeffers nebst Waffen, Munzen und andern Altherthummern ans dem Schlamme, oder ans der Erde herausgezogen hat. Dieser Ort ist besonders in den Kriege 1688. bekannt worden. Das Schlosz stand auf einem hohen Felsen und liegt izt gaenzlich im Schutt. Vor Zeiten war hier einer der Allerreichsten Abteyen, denn nach der Angabe des Erzbischof Oláhus betrugen die Einkuenfte derselben 4 Millionen Dukaten.

Pótlás: Tathása, ein ung. Dorf im Bátscher Kom. im Gerichtsstuhl.

Stanischitz, ein illyrisch Dorf im Bácscher Kom. im obern Gerichtsstuhl.

Stapár, ein illyrisch Dorf im Bácscher Kom. 1 M. von Zombor S.

Siwácz, ein illyrisches Dorf im Bácscher Kom. an der Landstrasze.

Derony, im Bátscher Kom. 1 M. von Gajdobra O. No. Gehört dem Erzbischof von Kalocscha.

Bukine, im Bácscher Kom., liegt an der Donau ½ K. von Palanka Nw.

Gloschan im Bácscher Kom. ¾ M. von Gajdobra S.

Pirosch, ein illyrisches Dorf im Bácscher Kom. ½ M. von Futtok Nw.

Az emlitett munkában, melyet utólag alaposan átvizsgáltam, a következő helységek egyáltalában nem fordulnak elő: Borsód, Matheovics, Kis-Szállás, Kunbaja, Madaras, Bajmok, Prigl.-Szt-Iván, Uj-Sztapár, Uj-Szivác, Uj Soóve, Gyulafalva, Bács-Ujfalu (Szelencse), Bulkesz, Német-Palánka, Járek, Cservenka, Torzsa, Ujverbász, Keresztur, Szeghegy, Feketehegy, Ómoravicza, Pacsér, Csantavér. A régi Bodrog megyéből: Gardinovcze, Lok, Mosorin, Alsó- Felső-Kovil, Káty, Vilova, Goszpodincze, Zsablya, Csurog, Nádalia.

Közli: **Hajnal Ignác.**

Bajai születésű német költő.

— **Beck Károly.**[1]) —

A német költészetben két név képviseli Magyarországot: Lenau és Beck. Mind a kettő a magyar Alföld szülötte, mind a kettő a magyar föld szépségeiből és a magyar nép érde-

[1]) Kivonat *Gragger Róbert*: Beck Károly és a német politikai költészet c. munkájából többnyire szószerint. Budapesti Szemle, 1909. május, junius, julius és augusztusi füzet.

kességeiből meritett tárgyat, mind a kettő a magyarság dalosa gyanánt ismeretes a német irodalomban.

Beck Károly 1817. május 1.-én[1]) született *Baján*, nem messze a Zöldfa-utcától, melyben másfél évtized mulva Tóth Kálmán látta meg a napvilágot. Atyja kereskedő volt. Zsidó. Három testvére közül Henrik korán elhalt, Siegfried ügyes kereskedő, Willy pedig jónevű iró és rajzoló lett.

Beck Károly romantikus hajlamu gyermek volt. Amikor csak szerét tehette, kiszaladt a városvégi cigányokhoz, akik legjobb barátai voltak. Mikor 1829-ben szülei Pestre költöztek. a fiu mindent megkisértett, hogy Baján maradhasson kedves cigányainál. Ez a legfontosabb benyomás, melyet a növekvő gyermek magába fogadott. A cigányélet romantikája végigvonul Beck egész költészetén s különösen *Jankó* cimü nagyobb elbeszélő költeményében éri el apotheosisát. A cigányok életét és szokásait senki nála jobban nem ismerte, még Lenau sem. Ugyancsak Baján figyelhette meg közelről a magyar nép életét és szokásait, melyeknek, legalább külsőségeiben, oly hü képét adja.

Beck csak kilenc éves korában tanult meg németül, anyanyelve tehát magyar volt s később is mindig, igaz hogy törve, de beszélt magyarul.

Baján az érseki iskolába járt, ahol a tanitó előtt gyors fölfogásával, a fiuk előtt veszekedő és verekedő hajlamával tünt föl. Az iskolában akkor a latin nyelvnek volt legnagyobb szerepe, azt szóban és irásban el kellett sajátitani. Pályázatokat tűztek ki latin nyelvű költeményekre s Beck ilyenkor mindig kitünt. Különösen emlékezetes marad, mikor az érsek vizsgáló körúton volt s épen Pompéji utolsó napjainak leirása volt kitűzve.

[1]) Ez nem biztos adat: egy sajátkezű naplójegyzetében, 1835. december 18.-án, ezt irja: „Am 10-ten November weinte ich zum ersten male.“ — Mivel az 1840.-iki tűzvész a bajai hitközség anyakönyveit elpusztitotta, nem állapithatjuk meg bizonyosan, a költő azonban később következetesen május 1.-ét ir. — A szerző jegyzete.

Beck verse, amely mintegy száz distichonban hangutánzó erővel irta le a vulkán kitörését s a láva sistergését, annyira megtetszett az érseknek, hogy jutalmul egy kis arany keresztet adott a zsidó fiunak.

Mikor Pestre költöztek, atyja utódául szánta. De az ifju költő dicsőségre vágyott. Azt hitte, hogy azt hazájában nem érheti el, azért német egyetemekre kivánkozott. Atyja nagy nehezen beleegyezett, hogy Bécsben beiratkozzon az orvosi karra. 1834-ben azonban visszatért Pestre, hogy atyja kívánsága szerint kereskedő legyen. Ekkor már sűrűen verselgetett. S a lirai költemények mellett egy *Attiláról* szóló époszon dolgozott. Főnöke, Künwald Jakab gabonakereskedő, maga figyelmeztette az apát a fiu költői tehetségére, aki végre is megengedte, hogy 1836-ban Lipcsébe, az ifju német irodalom középpontjába menjen. Ettől kezdve elszakadt hazájától, s mondhatni: csak látogatóba járt haza.

Lipcsében zsinóros magyar ruhájával és sarkantyus csizmájával nagy feltünést keltett, de nem csak e különködésével, hanem költeményeivel is sikerült magára vonni a figyelmet. Mihamar ismert alakká lett; „der magyarische Dichter"-nek nevezgették, „Magyarenkind"-nek.

„Bei Gott ich bin ein echt Magyarenkind,
Mein Sinn ist trotzig ist nicht deutsch, noch still;"

mondja magáról.

1838-ban kiadta első verskötetét *Vértezett dalok* (Gepanzerte Lieder) cimen, melyről egy lipcsei lap igy nyilatkozott: „Ezzel a kötettel egy *fiatal magyar költő* lép föl, aki méltóan sorakozik szellemi rokonai, Grün és Lenau mellé." Ugyanez évben adta ki második költői alkotását: *Der fahrende Poet*, melynek első szakasza Magyarországról szól.

1841-ben jelent meg Beck remeke: *Jankó, a magyar csikós.* Verses regény. (Jankó, der ungarische Rosshirt). „Báró Eötvös

Józsefnek, a jog és szabadság harcosának, a tisztelt költőnek és honfitársnak“ ajánlotta művét.

1842-ben Pesten részt vett Klein: *Der Ungarn* című szépirodalmi lapjának szerkesztésében, s május 27.-én a református vallásra tért át. 1846. tavaszán megint Pestre került, s megismerkedett a már külföldön is emlegetett Petőfivel, kinek több költeményét le is forditotta németre. Beck szavai szerint gróf Batthyányi Lajos rá akarta birni, hogy maradjon idehaza, legyen magyar költő; a mit ő azzal a kijelentéssel utasitott vissza, hogy a magyar nyelv határai szükek neki.

1852-ben meg ujabb verskötete jelent meg Drezdában *Aus der Heimat* cimen, s benne a magyar szabadságharcról szól. Az 1854. évben ismét Pestre ment, még pedig hosszabb időre. Messze ható irodalmi és politikai tervek foglalkoztatták. Szépirodalmi folyóiratot alapitott *Frische Quellen* cimen. De nem tudott zöld ágra vergődni. Végre is belátta, hogy Pesten nem boldogul németségével s 1873-ben azzal az elhatározással ment Bécsbe, hogy végleg ott telepszik meg. Nyughatatlan természete azonban megint tovább meg tovább hajtja. 1863-tól megint Pesten éldegél két évig. Ott éri atyjának, öccsének, a festő és költő Willynek, meg édes anyjának halála.

A magyar „vándor költő“ végre is osztrák kenyéren éli le utolsó napjait. 1879-ben április 9.-én halt meg, Bécsben; hol egy utcát neveztek el róla a XVIII. kerületben. Április 12.-én volt a temetése, melyen szülővárosa is jelen volt. A bucsuztató után egy hatalmas babérkoszorut hoztak magyar fölirással: „*Baja város — dicső szülöttjének*“.

Sírja Matzleinsdorfban van, közel oda, a hol barátja és költőtársa, Lenau nyugszik, oda, a hol a „legnagyobb magyar“ oltotta ki életét. (Döbling).

Vegyesek.

Arany-ezüst bányászat (?) Bácsmegyében, Róbert Károly korában.

Az országos magyar bányászati és kohászati egyesület az 1909. évi szeptember hóban Körmöczbányán tartott közgyülése alkalmából egy müvet adott ki: *Körmöczbánya főbányaváros multja és jelene, bányászata és a magyar pénzverés története* cimen.

E munkának egyik fejezete: *A körmöczbányai nemesfém-bányászat monografiája*, melyet *Schwartz Gyula*, m. kir. bányahivatal főnöke állitott össze.

E monográfiában, a 137. lapon, a következő feltünő adat olvasható:

„Egy . . . okirat alapján Róbert Károly alatt 1342. évben a bányászat arany-(ra) és ezüstre Nyitra, Nógrád, Bars, tehát Körmöczbányán is, továbbá Hont, Zólyom, Pozsony, Pest, Komárom és *Bács* vármegyékben 800 M (árka) finom ezüstért az árvai várkapitánynak és körmöczi kamaragrófnak, Hyppolit mesternek adományoztatott.“ [1])

Arany-ezüst bányászat Bács vármegyében! Vagy csak kutatás is . . . A dolog különössége arra inditott, hogy bővebb fölvilágositásért forduljak Schwartz Gyula urhoz, a körmöczbányai m. kir. bányahivatal főnökéhez. Készséges válaszában ezeket mondja:

„A kérdéses arany- és ezüstbányászat adományozására vonatkozó okmánnyal nem szolgálhatok, mert én — nevezett monográfiám összeállitásánál — egy bizonyos Windakievicz Ede nevü itteni cs. és kir. bányatisztnek 1865. évi feljegyzéseit használtam, melyekben a Bács vármegyére vonatkozó passust találtam. Az illető bányatiszt ugyan — emlitett feljegyzéseiben — egy okmányra hivatkozik, — de hogy hol legyen

[1]) Erre az érdekes adatra **Hajnal** Ignác tagtársunk figyelmeztetett, s a jelzett munkát is — használatra — készséggel rendelkezésemre bocsátotta. A szerk.

azon okmány — esetleg Körmöczbánya városánál, avagy a selmeczi bányaigazgatóságnál — arról nincs tudomásom. Valószinübbnek tartom, hogy Hyppolit kamaragróf a többek közt Bács-Bodrog vármegye területére is kutatási engedélyt kapott; — de hogy ott valamikor arany-ezüst bányászat létezett volna, azt nem hiszem.“

Maradjon tehát érdekes nyilt kérdésnek. Valaki esetleg házzá szólhat.

Vele kapcsolatba hozható ez az érdekes adat. Bács-Bodrog vármegye uj monografiájában (II. köt. 63. lap) dr. Reiszig Ede, a Szilágyi-féle Milleniumi történetre (III. köt. 146. lap) hivatkozva, ezeket közli:

„Róbert Károly idejében *Bács városában* ép ugy, mint Kalocsán, pénzverő hivatal is volt. Az itt készült bácsi ezüst márka 60 garast ért, mint a cseh pénz.“ T.

—

A bácsi török fürdő föltárása.

Megyénk területén az épitésnek legrégibb emlékei a bácsi romok: köztük maga a vár, továbbá a Ferenc-rendü szerzetesek ódon temploma és a török fürdő. Sajnos, e tisztes emlékek még ma sem részesülnek különösebb figyelembe. Az idő pusztitó munkája évről-évre nagyobb réseket üt az omlatag falakon s a még büszkén emelkedő bástyák is nemsokára porba omlanak. Egy-két lelkes ember agitációjának köszönhetjük, hogy a segélykiáltást az illetékes tényezők is meghallották és hogy van remény arra is, hogy e páratlan müemlékek talán már a közel jövőben a megérdemelt gondozásban részesülnek.

A Bács-Bodrog vármegyei történelmi társulat ez évi munkaprogrammjának kétségkivül a legérdekesebb pontja a bácsi török fürdő tanulmányozása volt. Ez az esemény bizonyára Bács felé fogja irányozni nemcsak a tudományos világ

szakembereinek a figyelmét, hanem a megyebeli művelt közönség érdeklődését is.

A törökvilágból fennmaradt fürdőépületekből hazánkban csak kettő ismeretes: egyik a Rudasfürdő gőzfürdőjének kupolás, felülvilágitott nagy medencéje, melyet 1556-ban Mustafa budai pasa épittetett; a másik a bácsi fürdő. Ez utóbbi már rom, de romjaiban is még elég szilárd épitmény. Hogy mikor, vagy hogy ki épittette, bizonyossággal nem tudjuk. Bács várát a török 1527-ben vette birtokába. Tekintve a hely fontosságát, fel kell tennünk, hogy a szükséges középületek felemelésével sem igen késtek. Annyi bizonyos, hogy mikor 1665-ben Evlia Cselebi török világutazó Bácsban megfordult, a fürdő már fennállott. Ez időben a törökemeltette épületekhez tartozott még Szulejmán khánnak a várban épitett alacsony dsámiája; a Csarsi-kapun belül Metin pasa dsámiája és a régi nagy templomból átalakitott nagy dsámi, melynek tornyát minaretté épitették át. De volt ezeken kivül még több mecset is. Valamennyi közül csak a török fürdő romjai maradtak f. nn.

A bácsi törökfürdő az iszlám épitészet magyarországi emlékcsoportjában előkelő helyet foglal. A fürdő tanulmányozása tehát már tárgyi érdekességénél fogva is olyan szakembert kivánt, aki vizsgálódásával tisztult tudományos eredményeket szürhet le. Mindenesetre szerencse, hogy a történelmi társulatnak egy olyan szaktekintélyt sikerült az ásatások vezetésére megnyernie, mint dr. *Pósta Béla* egyetemi tanár, aki egyben a vidéki muzeumok országos felügyelője is.

Dr. Pósta Béla augusztos 16.-án d. u. érkezett Bácsba a társulat kiküldötteivel, s a munkálatok 17.-én megkezdődtek.

A kutatásokat állandóan nagy érdeklődés kisérte. Lenn voltak Latinovich Géza, társulatunk alelnöke, Winkler Pál érseki levéltáros, a társulat titkára és muzeumőre, Krump Vilmos, Bellosics Bálint és ifj. Frey Imre társulati működő tagok és több más érdeklődő.

A tudós kutató és kisérete a kalocsai érsek vendégei

voltak. A vendégeket Evetovics János a páratlanul gondos házigazda kalauzolta; s mint az ásatások eszméjének a megpenditője és közvetitője, nagy lelki gyönyörűséggel kisérte a munkálat minden kis mozzanatát.

A tudós kutató két hét alatt nagy és nehéz munkát végzett. Szivós kitartással és éles megfigyeléssel haladt lépésről-lépésre, miközben egymásután oldotta meg a legnehezebb problemákat. Vizsgálódásai most már világosságot vetnek a fürdő épitési szerkezetére és fűtési rendszerére.

Az ásatás során igen sok apróságot is találtak, amelyek a társulat muzeumába kerültek.

A szorosan vett fizikai munkálatok befejezést nyertek. A feltárt részletek állandósitása érdekében is megtörtént az intézkedés. *Kugler* István érseki uradalmi főerdész, aki elejétől végig a legnagyobb érdeklődéssel kisérte a munkálatokat, nyomban intézkedett a romok betetőzése és a kerités kijavitása iránt. A fürdőnek tudományos célokra való megőrzése érdekében nemcsak a községi előljáróság, hanem a kalocsai érsek és a műemlékek országos bizottsága is felkéretett. Igy most már van remény a további gondozásra. Bács valóban büszke lehet e ritkaságára, mely kétségkivül alkalmat fog nyujtani arra, hogy még a külföld szaktudósait is oda hivogassa. Dr. Pósta Bélának a fürdőről irandó tanulmányára annak idején visszatérünk. G. K.

Tartalom.

	Lap,
Egy „pátens“ elleni fölirat. Közli: Kozma László .	107.
Adatok Bácsvármegye történetéhez. Irta: Evetovics János	114.
A kishegyesi sírmező. (Gubitza Kálmán jelentése.)	117.
Bácska multjából. Közli: Hajnal Ignác . . .	124.
Bajai születésű német költő	138.
Vegyesek	142.

A
BÁCS-BODROG VÁRMEGYEI
TÖRTÉNELMI TÁRSULAT
ÉVKÖNYVE.

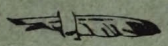

SZERKESZTI:

TRENCSÉNY KAROLY,

TITKÁR.

XXV. ÉVFOLYAM. IV. FÜZET.

ZOMBOR.
BITTERMANN NÁNDOR ÉS FIA KÖNYV- ÉS KŐNYOMDÁJÁBÓL
1909

Tájékoztató.

A Bács-Bodrogh vármegyei Történelmi Társulat 1883-ban alakult az czélból, hogy e vármegye történelmét egész kiterjedésében s minden ág ban mívelje.

E társulat **pártoló tagja** lehet minden történelem- és régisé kedvelő, férfi vagy nő, aki ez iránt szándékát az egyik elnöknél vagy titkárnál írásban személyesen, vagy valamely társulati tag által bejelei és a társulat pénztárába évenkint 6 korona tagsági díjat fizet. A kötel zettség három évre szól. A ki ennek leteltével kilépését a titkárnál írásb be nem jelenti, annak kötelezettsége további három évre is megmarad.

Működő tagok azok, kik **tettlegesen** elősegítik a társulat czélja elérésében, s felolvasásra illetőleg az Evkönyvben való közlés munkálatokat küldenek be. A működő tagok tagsági díjat nem fizetnek.

Alapító tag az, a ki egyszersmindenkorra legalább 100 koron alapítványnyal járul e társulat czéljai előmozdításához.

A társulat minden rendű tagja fel van jogosítva az őt megillet társulati czímek használhatására.

Kérjük t. tagtársainkat, hogy a társulatot, vagy az Évkönyvet illet bármely ügyben (hiányzó Évkönyv, hibás czímzés, lakás- vagy névvál toztatás stb.) a titkárhoz fordulni szíveskedjenek.

Évkönyveinknek meglevő példányai évfolyamonként 6 koronájáva megrendelhetők a titkárnál.

A társulat tisztikara:

Elnök: Kozma László Zombor.
Alelnök: Latinovits Géza Budapest.
Titkár: Trencsény Károly Zombor.
Másod titkár: dr. Závodszky Levente. Zombor.
Ügyész: dr. Grüner Samu Zombor.
Múzeumőr: Gubitza Kálmán, Monostorszeg.
Pénztáros: Buday Gergely Zombor.

A társulat helyisége: Zombor, vármegyeház, II. emelet.

A

BÁCS-BODROG VÁRMEGYEI TÖRTÉNELMI TÁRSULAT ÉVKÖNYVE.

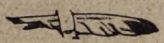

SZERKESZTI:

TRENCSÉNY KAROLY,

TITKÁR.

XXV. ÉVFOLYAM. IV. FÜZET.

ZOMBOR.

BITTERMANN NÁNDOR ÉS FIA KÖNYV- ÉS KŐNYOMDÁJÁBÓL

1909.

Zombor szab. kir. város pallosjoggyakorlata.

— 1821. január 2. —

Vármegyénk mai székhelye: Zombor — akkor még csak egy több oldalról lekicsinyelt mezőváros — 1749-ben nyert szabad királyi városi rangot, mikor is a kivételes jogok nagy készlete adományoztatván részére, azok között a büntető ügyekben való pallosjoggal is felruháztatott.

És mindamellett, hogy el volt hiresztelve, sőt még egy (1751-ben) az országgyűléshez intézett vármegyei felterjesztésben is meg volt irva róla, hogy Zombor „csak a vidéket rabló gonosztevők fészke és menedékhelye", — mindamellett, hogy akkori törvényeink a bűntényeknek egész sorozatára alkalmazták a halálbüntetést: szinte hét évtizeden keresztül volt már a város vérhatalmi privilégiuma birtokában, anélkül, hogy valamely főbenjáró bűntény alkalmat szolgáltatott volna neki arra, mikép büntető hatalmának félelmetes kiváltságát, pallosjogát gyakorolja.

1819-ben azonban egy rémes bűneset riasztotta fel a várost. Azon év december havának 6-án, reggel, egy utcai árokba kivetve akadtak rá Korits Antalnak, a város egyik dijas járulnokának holttestére, — eléktelenitve, vérbe fagyva. A halottnak harmincnál több nyitott sebén sötétlett az aludt vér; feje bezuzva, szivén, tüdején többszörösen keresztül hatolt késdöfések, bordája törve; gégéje is keresztülmetszve. És ezt a kegyetlenül lemészárolt fiatal — mert csak 27 éves — embert a saját felesége Varga Jozefa gyilkolta le. Gyilkoltatta is, gyilkolta is.

Egy nő, ki nem volt több husz esztendősnél; asszonynak épen fiatal, mert az elemésztett férjnek alig két éve hitvese, akinek indulatos lelkületét még az anyaság érzései sem tudták átalakitani. Ez a rossz feleség, aki birái előtt azt vallja, hogy férje durva bánásmódja keseritette el, Tomaskovits János személyében egy mészároslegényt fogadott fel arra, hogy urát eltegye láb alól. Kialkudott 120 forint volt a gaztett ára.

A felbérelt gyilkos azonban orvul megtámadott ellenfelével egyedül nem tudott elbánni. Segitségére sietett hát maga a feleség. A férfi-cinkos késsel, az asszony baltával dolgozott, mig áldozatukat lemészárolták. De még a pokrócba kötözött hullát is egymás segitségével, vállon hurcolta ki a két cinkos a házból, belefordítva azt odakinn az utcai árokba, ahol másnap reá találtak.

Ez a vadállati bőszültséggel végrehajtott hitvesgyilkosság illetve bérgyilkosság inditotta immár Zombor szab. kir. város büntető birói tanácsát arra, hogy először nyuljon a megtorló igazság életoltó pallosához.

A gyilkosság tényétől számitott hatodik hónapban, 1820. május 9-én már meg volt hozva az elsőfoku itélet. Nagyon nagy szigoruságot hordoz rendelkezéseiben.

Az itélet a két tettesre, nevezetesen Varga Jozefára, mint hitvesgyilkosra és Tomaskovits Jánosra, mint bérgyilkosra, pallossal végrehajtandó, minősitett halálbüntetést szabott és pedig mindkettőre nézve azon külső, megelőző sulyositással, hogy lefejeztetésük előtt mindkettőnek jobb karja tőből levágassék, ezenfelül Tomaskovitsra nézve a fejvesztéshez még azon utólagos sulyosbitást is hozzákötvén, hogy ennek holtteste a vesztőhelyen kerékbe kötendő, levágott feje pedig karóra tüzessék. — A bűntény elősegitésében való részesség miatt a tettesekkel együtt bűnvádi kereset alatt állott bűntársak közül, ugyanazon itélet, harmadrendben vádolt Pray Györgyöt, és negyedrendben vádolt Prayné Kovács Annát (csakhogy minden sulyositás mellőzésével)

szintén fejvesztésre, — ötötrendű vádlottat, Danielkovits Józsefet pedig bilincscsel és közmunkával szigoritott két évi börtönre és éventei ötven botütés elszenvedésére itélte.

A büntető judikaturánk multja iránt érdeklődő figyelmes olvasó előtt feltünhetik az, hogy a városi törvényszék 1820-ban minősitett halálbüntetést szabott ki a tettesekre, holott már az 1814. május 15-én kiadott fejedelmi leirat a sulyositott halálbüntetések alkalmazását megszüntette. Bíróságaink akkori gyakorlata azonban azt mutatja, hogy az első folyamodásu törvényszékek — annálfogva, hogy a szóbanforgó királyi leirat csak a legfőbb törvényszékhez lett intézve — azontul is hoztak minősitett halálbüntetésre szóló itéleteket, a felsőbb bíróságokra bizván a sulyositások mellőzését, amit a felettes fórumok, az ilyen itéletek megfelelő megváltoztatása utján, minden egyes esetben meg is tettek.

Ez történt a zombori itélettel is; melyet másodfokban 1820. szeptember 5-én hozott határozatával már a királyi tábla megváltoztatott. Nem csak annyiban módositott az elsőfoku itéleten, hogy a két tettesre nézve, a különben megerősitett halálbüntetés minden sulyositását mellőzte; de megváltoztatta azt azon részében is, hogy harmad- és negyedrendű vádlottat a halálbüntetés helyett öt-öt esztendei, bilincscsel, közmunkával és hetenkint két napos bőjttel szigoritott börtönre s ezenfelül a férfit félévenkint kiállandó 30 botütésnek, az asszonyt ugyanilyen időszakonként kiállandó 30 korbácscsapásnak az elszenvedésére marasztalta.

A hétszemélyes tábla, mint legfőbb itélőszék, a királyi tábla itéletét 1820. szeptember 27-én megerősitvén, — másfelől az ugyanaz évi december 8-án kelt udvari kancelláriai rendelet értelmében az államfelség kegyelmezési joga az igazság folyásának szabad utat engedvén: következett az itélet végrehajtása, a pallosjog tényleges gyakorlása.

Itt átadjuk a szót néhai való jó Demetrovits Simonnak, Zombor város akkori tanácsnokának és helyettes kapitányának,

mint a tanács által a jogerős büntető itélet foganatositására kiküldött végrehajtó birónak, aki a fennti itéleteknek 1821. évi január 2-kán illetve 5-dikén teljesitett végrehajtásáról a tanácsnak részletes „Relatio“-t is adott. A bűnvádi pernek, törvénykezésünk akkori nyelvénél fogva általában latin szövegű okmányai közül kiemeljük ezt a „relatio“-t és alábbi forditásban, egész terjedelmében ideigtatjuk, — mint az akkori idők szellemének sok tekintetben érdekes és tanulságos tükörét.[1])

Ha hajlandók vagyunk is bizonyos engesztelődésre a kiméletes humanizmusnak azon jelenségeinél, melyek a végrehajtó biró egyes észrevételében, vagy intézkedésében itt-ott felcsillámlanak: egészében mégis az elrettentési elmélet szolgálatában álló ezen gyötrő szertartások ellen, mai jogérzületünk elutasitólag tiltakozik.

Egy rettenetes látványosság az, ami szemeink előtt elvonul. Nyomasztó hatásra van elrendezve, ugyszólván minden, ami a halló és látó érzékeket elfoglalja.

Tengernyi sokaság halad a vesztőhely felé, melynek élén, nyeregbe szállva, a boszuló és győzedelmes ügyész („persona vindicis et triumphantis Fisci“) személye léptet, mint egy diadalmenetben. És ez a menet, mi egyébért, minthogy a látvány tartósabb legyen, a leglassubb lépésben („lentissimo passu“) halad, a templomokban meghuzott lélekharangok csengése-zengése mellett, mialatt a veszendő bűnösök lelke vonaglik.

A tömeg elvaduló érzéssel töri magát közelebb oda, ahol a borzalomból több látható, több hallható. Mert a tüntető szónoklatoknak egész sorozata is be van illesztve a véres műsor programmjába. Három beszéd lesz a fejezés előtt (igazán szertelen sulyositása a halálbüntetésnek), két beszéd utána . . . No, és mikor végül a hóhér kérkedve forgatja meg már vértől csepegő pallosát feje fölött . . .

[1]) A bűnvádi per iratai Zombor szab. kir. város levéltárában N-us Registr. 340—819. caus. crim irattári jelzet alatt fekűsznek.

A városház előtti téren, mint egy sülyesztőből, ujra feltolódik előttünk a kőből faragott szégyenoszlop, ujra megdermeszti idegeinket a fenyitő korbácssuhogás, mely az elitéltből a becsület végső szikráját is kioltja . . .

Ámde szóljon maga a jelentés, ime a teljes szövege:

„Minekutána az aligmult esztendő december hava 8-án Ausztriában, Bécs városában kibocsátott kegyelmes udvari rendelvény a magas magyar királyi udvari kancellária utján imide ugyanazévi december hó 27-én leérkezett és teljes tanácsülésben felolvastatott volna, annak rettenetes ugyan, de egyszersmind legigazságosabb intézkedései pedig azt foglalnák magukban, hogy Varga Józéfa, ezen város volt díjas járulnokának és polgárának, meggyilkolt néhai Korits Antalnak hátramaradt özvegye, nem különben Tomaskovits János Dunaföldvárról származott mészároslegény, férjgyilkosság illetőleg bérgyilkosság büntette miatt valamennyi forum által halálra itéltetvén, legmagasabb helyen pedig az élet kegyelme tőlük megtagadtatván, az élők sorából hóhérpallos által lesznek kitörlendők: a tekintetes városi tanács méltóztatott alolirottat — akit egyébként már az 1820 évi május 9-én hozott itélet fonalán is, a teljesitendők teljesitésével és a jelentés megtételével megbizott — ezen borzasztó és véres ténykedésnek saját módja szerint való ellátására kiküldeni s egyszersmind arra is utasitani, hogy a pécsi hóhér idehozataláról gondoskodjam. Ennekokáért, azon környülállásnál fogva hogy egyfelől a téli zord idő dühöngő hóviharai a földet hóval magasan beteritették, — másfelől az erős hullám- és jégzajlás a hóhérnak a közbeeső Dunán való átkelését illetve annak elhozatalát ugyannyira akadályozza, hogy az alkalmatlan és veszélyes közlekedés miatt a bakó megérkezésének órája bizonytalan; a dolog üdvös renddel úgy intéztetett, hogy a városi tanácsnak fennnevezett Varga Jozefa és Tomaskovits János, nemkülönben ezeknek többi bűntársaik, névszerint Pray György és ennek neje Kovács Anna, valamint Daniel-

kovits József ellen hozott a felsőbb forumok által, sőt már a legmagasabb helyen is felülvizsgált és ide visszaküldött ítélete a vádlottak előtt — nehogy a kivégzendők siralomházba helyeztetvén, a kiszenvedendő halál káprázatai által sokáig és felettébb gyötörtessenek — időközben véglegesen mindaddig meg ne hirdettessék, mig a hóhérnak e város kebelébe leendő megérkezése a legbizonyosabb dologgá nem vált; sőt inkább, hogy az egész dolog addig titokban tartassék. A hóhér elhivására pedig, még a fentérintett, mult évi december 27-kit követő éjjel, a város csendbiztosát Belessevits Fülöp urat — aki az előfogatok szerzésére szolgáló utalványnyal, valamint az ezen törvényhatóság által a pécsi törvényhatósághoz intézett kisérő levéllel is elláttatott, — egy városi pandurnak, Bandobranszki Jeftának melléadása mellett, titokban azonnal kiküldöttem.

Ennek folytán a hóhér Grauszgruber Antal, mult évi december hó 30-án éjjeli 10 órakor megérkezett, s ennek hire még aznap, de kivált a következő napon, a megdöbbent nép között is elterjedt. A következő napon, vagyis december 31-én délelőtti 11 órakor, az erre összesereglett mindkét nembeli sokaság jelenlétében, a sápadt bűnösök előtt, elsőben a városi tanácsnak a magas királyi Kuriának ítéletei, majd pedig a kegyelmes udvari rendelvény foglalatja, a város tanácstermében, Konyovits Dávid aljegyző ur által szórul-szóra felolvastatott, egyben Mrakovits Ábrahám városi tanácsnok ur, mint helyettesitett első biró által, a városban divó illyr nyelven, szintén nyilvánosan megértelmeztetett; ennekutánna, ugyancsak az előbb nevezett biró, a megtagadott Kegyelem jeleképen, az e célra feketére festett pálcákat, és pedig előbb egyet Varga Jozefa előtt, azután egyet Tomaskovits János előtt, mintegy elkerülhetetlen haláluknak e helytt történő kijelentése gyanánt, a közönség szeme láttára, egyenként kettétörvén, egyenként lábaik elé vetette; mialatt mindkét elitélten, de kiváltképen Varga Jozefán

észrevehető volt, hogy őket, kiket eddig a kegyelem reménye ketsegtetett, a közelgő halál félelme hirtelen és mélyen megrenditette.

Ezeknek előrebocsátása után, a vérontó pallosjog haladéktalan gyakorlásának jeléül, a városház napkeleti kapuzata fölött, az ugynevezett „Altan"-on (erkélyen) a vörös zászló kitüzetett, a kivégzendő Varga Jozefa és Tomaskovits János pedig külön, külön siralomházba helyeztetvén, szigoru őrizet alá vettettek. A lelkük vigasztalására melléjük adott tisztelendő lelkipásztor urak, és pedig Varga Jozefa mint róm. kath. hitvallásu mellé rendelt Lukacsics Imre, r. c. segédlelkész, — s a Tomaskovits János, mint gör. nem egyes. felekezetü ember mellé rendelt Maximovits Ábrahám ugyane hitü lelkész urak az elitéltek emésztődéseit csakhamar ugy és annyira megenyhitették, hogy a kivégzendők, a szakadatlan és buzgó lelki intelmek és vallásos vigaszok által teljesen áthatva, a bekövetkező halálra igaz töredelemmel elkészültek.

Eképen, az itéletek meghirdetésétől számitott harmadik napon, vagyis folyó évi január hó 2-án, a kivégzés eszközlése végett, délelőtti órákban, miután a szükséges utolsó szentségekkel a kivégzendők mindegyike elláttatott; ugyanők, külön szánokra helyeztettek, eléjük ülvén fennmegemlitett lelkészeik is, mire a halálra menők számára mindkét egyház lélekharangja meghuzatott, és ezen, valóban siralmas harangzugás által kisértetvén, a nézőknek megszámlálhatatlan, részvétre inditott seregével, a leglassubb lépésben haladtunk a vesztőhely felé, a bajai uton, és pedig olyatén rendben, hogy a kivégzendők személyét közvetetlen a gyalogjárók ezeket meg a lovas polgárok követték; a szánok mellett, kivont kardokkal, példás rendben 12 császári lovas katona lovagolt; — — mindezek előtt pedig én, mint végrehajtó biró és Ambrozovits János ur, ezen városnak alügyésze, mint a boszuló és győzedelmes Fiskus személyesitője, előljárván,

szintén lovon ülve haladtunk, mindkétnemű emberek sokasága, a városból és a piacokról elősereglő nézők és kisérők által követtetvén.

A vesztőhelyre érkezvén, miután a mindkét nemen levő, legkülönbözőbb koru és foglalkozásu emberek megszámlálhatatlan sokasága ide oda tolongott: hogy a lefejezés helye nyilt és szabad legyen, a gyalogolók és lovas polgárok között, legkivált azonban a lovas katonák által rendet csináltattam (sorfalat állattam). Erre Ambrozovits János ur, a város alügyésze az itéletet velős rövidséggel, elsőben latin nyelven kihirdette, mire én, illyr nyelven, nyilvánosan és nagy fennszóval az 1. sz. alá idehajlitott beszédet tartottam, majd pedig az elébb emlitett alügyész ur a 2. és 3. sz. alatt ide mellékelt magyar és német nyelvű beszédet készült elmondani. Én azonban ezeknek az elmondását jobbnak véltem mellőzni, egyfelől azért, mert észrevettem, hogy a zord hidegen, a réteges hóban állongó emberek már is türelmetlenek, és egyre zajosabb lesz a szóváltása azoknak, akik kölcsönösen olyan ponton szeretnének elhelyezkedni, ahonnan a hallani valókat jobban hallhatnák, a látni valókat pedig jobban láthatnák, és akik zajongásukkal a beszédek előadását is megakadályozhatták volna, — másfelől és főképen azért, hogy a kivégzendők halálos rettegése hamarább véget érjen.

Ugyanazért megtartott beszédem után a lefejezendők a hóhérnak átadatván, mindenekelőtt Tomaskovits Jánost — nehogy Varga Jozefa fejvételét végignézni kénytelenittessék és imádságaiban zavartassék — egy halkan tett rendelkezésemre félrevezették. Ekkor a gyepmesterek először a még folyvást kegyelemért esdeklő Varga Jozefát, egy szilárd cölöphöz erősitett vörös székre lekötözték, és a hóhér, pallosának egyetlenegy, nyakszirtjét érő szerencsés csapása által, a férjgyilkos asszony, 22 éves korában fejét vesztette. Ennek csonka teteme azután félre vitetvén, Tomaskovits János vezettetett elő, akit ugyanazon gyepmesterek ugyan-

azon székhez kötözvén, a hóhér keze által, ugyanazon pallosnak szintén egyetlenegy, nyakszirtjére sujtó szerencsés csapásának, 30 éves kotában, a bérgyilkos ember szintén lefejeztetett. Ekként, a kivégzés szinhelyére való kiérkezésünk idejétől, vagy is 10 órától számitva egy negyedórai idő alatt mindketten életüket vesztették, maguknak, érdemök szerint, másoknak pedig a hasonló szörnyü merénylettől való elrettentés példájaként, — hogy a kiket az isten félelme nem tartana vissza, legalább a büntetés szigorusága riassza el ilyen ádáz cselekedetek elkövetésétől. Igyen a közjó érdekében való áldozat végbevitetvén, a bosszuálló Istennek, a törvény engesztelhetetlen szigorának és az itéletek végső követelményeinek elég tétetett. A fenndicsért lelkipásztorok az elitéltek utolsó pillanatáig az illetők mellett állottak és szüntelenül imádkoztak, majd az egyes lefejezés végbemenetele után, előzetesen el.mádkozván egy-egy „Mi atyánk"-ot, külön, külön az ide 4. és 5. sz. alá mellékelt velős és hathatós intő beszéddel szólottak a néphez, — miközben a hóhér véres pallosát fennen megvillogtatván, ezzel ügyességének jeleit mutogatta: oh gyászos és rettenetes látványossága az igazságszolgáltatásnak!

Végre a lefejezettek tetemei — mindegyiknek levágott feje az illetőnek lábai közé helyeztetvén, külön koporsóba rakattak és a hóhér emberei az az a gyepmesterek által, közvetlen a vesztőhely közelében, attól délre ásott külön sírgödrökbe akként lettek eltemetve, hogy Varga Józefa teteme a nyugoti, Tomaskovits János hullája pedig a keleti részre esett. Ekként ért véget ez a nyomasztó látványosság az 1819 december 5-én, késő estve legyilkolt néhai Korits Antal szellemének s a törvény és igazság követelményeinek kiengesztelése végett. — Végült a velünk volt polgárok és császári katonák kiséretében Ambrozovits János urat, a boszuló Fiskust a pallosjogát gyakorló városba, ugyanazon az uton, egészen a városházáig ünnepélyesen (az eredetiben „cum triumpho") visszavezettem.

Folytatólag. Mivel a többi cinkostárs, a reá egyenként kiszabott időleges büntetését, az idő rövidsége miatt, ugyanazon a napon már el nem vehette, a reánk következett január hó 5-kén, miután ezt a városi dobos által szokásos módon dobszóval előzetesen tudtuladattam, a városháznak keleti részén levő erkélyéről az ide 6 sz. alá csatolt itéletet illyr nyelven kihirdettem; egyszersmind elsőben Danielkovits Józsefre 50 botot, azután Pray Györgyre 30 botot, végre pedig Kovács Annára 30 korbácsütést, erős csapásokkal, a városházi piactéren, a legnagyobb népcsődület jelenlétében, annak rendje és módja szerint ráverettem. Egyébként ezek, a kik több évi börtönre vannak itélve, a rájuk kimért testi fenyiték további részleteivel, az itéletben meghatározott időközökben lesznek megfenyitendők. — Azon 40 forint vérdijra nézve pedig, mely Tomaskovits János vagyonából lesz megtéritendő, kijelentem, hogy azt, — ha valaha olyas, előttünk most ismeretlen vagyoni fedezetre akadok — ebből le fogom vonni, és ezt be fogom jelenteni.

Mikről ezen kötelességemmé tett hivatalos jelentésemet a tekintetes tanácsnak bemutatom. Zombor 1821 január 31. Demetrovits Simon s. k. tanácsnok, helyettes kapitány, mint a tanács kiküldött végrehajtó birája".

*

A leirt mód szerint gyakorolta pallosjogát Zombor szab. kir. város 1821-ben. Olvasván ezeket, mig elmosódó alakok, eszmék bontakoznak előttünk a mult idők homályán: jól eső érzés támad bennünk afölött, hogy igazságszolgáltatásunk humanizmusát illetőleg is ennyi meg ennyi esztendőre előre vagyunk.

Kozma László.

Török-Musztafa János királyi adománymegerősítő levelei.

Dudás Gyula 1897-ben két török származásu nemes családot ismertetett évkönyvünkben.[1]) Az egyik a cimbeli Török-Musztata család. Rövid vázlata, mit a családról ad, az általánosabb érdekü mozzanatok kiemelésére szoritkozik. Megtudjuk belőle, hogy a család őse Musztafa török vitéz volt, ki a 16. század első felében magyar fogságba esvén, Pekry Lajos Liptó vármegyei főispánnak lett a szolgája. A magyar urnak szolgálatában a török vitéz magyarrá és keresztyénné lett s a keresztségben János nevet nyert. Pekry Lajos hü szolgájának, most már Musztafa Jánosnak, egyrészt hogy hüséges szolgálatait megjutalmazza, másrészt hogy uj hitében még inkább megszilárditsa, 1543-ban május hó 27-dikén Insbruckban kelt adománylevelével likavai várához tartozó birtokán Liszkafalván egy jobbágytelket adományozott házastul teljes nemesi joggal. Török-Musztafa János uram az urától nyert adománylevelet királyi megerősitéssel is elláttatta, először I. Ferdinánd által 1552. március 14-dikén s ennek halála után I. Miksa által is 1565. január 6-án.

A család egyik tagja, Török-Musztafa Ferenc Dudás Gyula közleménye szerint 1804-ben Nógrád megye bizonyitványa alapján Bácsmegyében is meghirdette nemességét. Bizonyos azonban, hogy már előbb bekerült a vármegyébe. 1802-ben a vármegye generalis congressusa mint a diaetalis ablegatus urak mellé rendelt kancellistának napidijait utalványozza,[2]) 1803-ban pedig kancellistává nevezi ki.[3]) Később ménesfelügyelő,[4]) alszámvevő és esküdt lett. Utóbbi állásában kellemetlensége is volt. Számadásainak be nem terjesztése miatt vagyonát birói zár alá vetették s fizetését is letiltották, de mivel hűtlen kezelés bűne nem terhelte, a birói zárt egy év mulva feloldották s fizetését is folyósitották.[5])

[1]) L. III. évf. III. rész 129. l.
[2]) Ikv. 1802/2033. sz. a. — [3]) Ikv. 1803/104. sz. a. — [4]) Ikv. 1805/2007. sz. a. — [5]) Ikv. 1814/355. és 1815/638. sz. a.

Török-Musztafa Ferenc 1824-ben halt meg Jankovácon s benne a nemes Török-Musztafa családnak magva szakadt. Családi iratait 1820-ban Pacséri Odry József vármegyei főügyész vette át s a vármegye levéltárában helyezte el. E tényt Odry József sajátkezüleg jegyezte fel a két oklevél hátlapján a következő szavakkal:

Anno 1824. die 23-a . . . . . .

*

A két királyi oklevél megvan Bács-Bodrog vármegye levéltárában, a Ferdinandé másolatban, a Miksáé eredetiben. A család adományszerző ősére vonatkozó adatokat ezekből merithette Dudás Gyula is, az adatok pontossága legalább erre vall. De ha csakugyan megfordult kezén a két oklevél, csodálom, hogy beérte a családtörténeti adatok kiirásával s nem kapott kedvet egyuttal az érdekes oklevelek bemutatására is, mert ha az adományszerzést méltónak tartjuk arra, hogy vázlatosan előadjuk a történetét, a két oklevél megérdemli, hogy teljes szövegében megismertessük.

A két oklevél tartalma, minthogy ugyanazon tárgyra vonatkozik s bizonyosan az elsőnek bemutatása alapján állitották ki a másodikat, csaknem szóról-szóra egyezik. Mindkettő magában foglalja Pekry Lajos adománylevelének eredeti szövegét és csaknem ugyanazon szavakkal adja elő az okot, mely a királyi oklevél kiadására alkalmat szolgáltatott, nemkülönben a megerősitést, mellyel Pekry adományát nemcsak szentesiti a király, hanem nemesi kiváltsággal is megszerzi.

Annál nagyobb a különbség a két oklevél között formai tekintetben. I. Ferdinand oklevele az eredeti, rendes módon kiállitott kiváltságlevélnek csak másolata, de a kártyapapir minőségének, valamint a betűk irásának tanusága szerint régi másolat. Azonkivül ez oklevél teljes jókarban van. Ezzel szemben I. Miksa oklevele eredeti. Különös érdekessége, hogy az anyaga nem kártya-, hanem meritett papir s a

hitelességet a király sajátkezű aláírása mellett nem a szokásos titkos függőpecsét, hanem a király gyűrűpecsétje adja meg. Oka, mint az oklevél záradéka is mondja, az, hogy a titkos függőpecsét nem volt kéznél.

A papir az összehajtásokban szétszakadozott s hogy teljesen szét ne essék, papirpántokat és papir lapot ragasztottak alája. A hajtásokba eső irás igy is nagyon megromlott, sőt a hajtások keresztező pontjain teljesen elpusztult. Szerencsére a Ferdinand-féle oklevél egyező szövege, egy hely kivételével, teljesen biztositja a kibetűzést.

A gyűrűpecsét nyomása az ostya fölé tett papiron ép és tiszta, gyönyörűen domborodó betűi szépen olvashatók. Körirata ez:

MAXIMILIANVS. II. D. G. EL. ROM. IMP. ETC.
HVNGARIE. ETC. REX. ETC.

A két érdekes oklevél eredeti latin szövege és magyar forditása igy szól:

Nos Ferdinandus Divina favente clemencia Romanorum Hungariae, Bohemiae Dalmatiae, Croatiae, Sclavoniae, Ramae, Serviae, Galliciae, Lodomeriae, Comaniae, Bulgariaeque etc. Rex semper Augustus, Infans Hispaniarum, Archidux Austriae, Dux Burgundiae, Brabanciae, Stiriae, Carinthiae, Carniolae, Marchio Moraviae etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis, Quod pro parte et in persona fidelis nostri, Joannis Muztapha, olim Thurcae, sed annis superioribus, ex Mahometica secta ad fidem et religionem christianam conversi, exhibitae sunt nobis et praesentatae quaedam literae Magnifici quondam Ludovici Pekry de Petrowyna, Comitis Comitatus Lyptowiensis, in dupplici papyro patenter confectae, sigilloque eiusdem ab intus in margine inferiore inpressive consignate, quibus mediantibus idem olim Ludovicus Pekry unam domum vel sessionem Rusticam, in possessione Lyzkaffalwa vocata, ad arcem Lykawa tunc suam pertinente, in dicto Comitatu Lyptoviensi

existente, habitam, simul cum cunctis utilitatibus et pertinentiis quibuslibet, eidem Joanni Muztaffa, ipsiusque heredibus et posteritatibus universis, infrascriptis de causis, ab omnibus proventibus, taxis et laboribus, consuetis vel inconsuetis libertantem, jure perpetuo dedisse, donasse et contulisse dinoscebatur tenoris infrascripti. Suplicatum est itaque Majestati nostrae pro parte praenominati Joannis Muztapha humiliter, ut easdem literas, ac omnia et singula in eisdem contenta, ratas, gratas et accepta habentes, praemissis dationi, donationi, collationique ac exemptioni, aliisque omnibus, et singulis inferius in tenore earundem literarum expressius, contentis, nostrum Regium consensum benevolum pariter et assensum prebere dignaremur. Quarum quiden literarum tenor talis est. NOS LUDOVIKUS Pekry de Petrowyna Comes Comitatus Lyptoviensis etc. Memoriae commendamus tenore presentium, significantes quibus expedit universis et singulis, quod nos attentis et consideritis servitiis servitoris nostri Muztapha, qui licet captivus noster thurca existens nos probe et fideliter servivit. Eapropter tum habentes rationem suorum serviciorum, tum etiam quod ipse postergata gentili secta Mahometica, ad religionem christianam convertere proposuit, ipsius talem animum propensiorem ut redderemus, unam domum in pago nostro Lyskaffalwa dicto, ad arcem nostram Lykawa pertinentem, in Comitatu Lyptoviensi habito, simul cum cunctis eius utilitatibus et pertinentiis, puta fundis, hortis terris cultis, et incultis, fenetis, nemoribus, aquis, piscaturis, pascuis, ad predictam domum ex jure et ab antiquo spectantibus, memorato Muztapha, prius captivo, nunc vero libertino nostro, ipsiusque heredibus universis dedimus, donavimus, et contulimus, jure perpetuo et irrevocabiliter, eamque ab omnibus proventibus, taxis, laboribus, consuetis, vel non consuetis, libertamus et supportamus, harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Igitur vobis Ioanni Paludy, et Ladislao Segney, capitaneis

nostris in arce nostra Lykawa, presentibus, futurisque omnibus harum serie committimus, ut ipsum in praefatam domum statuere et manu tenere debeatis, nec secus facturi. Presentibus perlectis, exhibenti restitutis. Datis in Inspruk vigesima septima die mentis Maii. Anno domini Millesimo, Quingentesimo, Quadragesimo Tertio. *NOS igitur* accepta humillima supplicatione pro parte antedicti Joannis Muztapha, nostrae modo quo supra porrecta Majestati, Regia benignitate exaudita, et clementer admissa, prescriptas literas annotati quondam Ludovici Pekry, non abrasas, non cancellatas, nec in aliqua sui parte suspectas, sed omni prorsus vicio carentes praesentibusque literis de verbo ad verbum, sine diminutione et augmento aliquali insertas et inscriptas, quo ad omnes earum continentias, clausulas et articulos, eatenus quatenus eaedem rite et legitime existunt emanatae, viribusque earum veritas, suffragatur, ratas gratas, et accepta habentes, premissis dationi, donationi et collationi perpatuali, aliisque omnibus et singulis, superius in tenore earundem literarum contentis, nostrum Regium consensum prebuimus. Imo prebemus benevolum pariter et assensum. Et nihilominus cum ad nonnulorum fidelium nostrorum humillimam supplicationem Majestati nostre factam, tum etiam considerantes fidelitatem et servicia, que idem (a tempora conversionis sue e Mahometica seu Turcica secta ad fidem et religionem Christianam, ad hec usque tempora) Sacre primum Regni nostri Hungariae Corone, et deinde Majestati nostre, pro locorum et temporum varietate exhibuisse dicitur, totum et omne jus nostrum Regium, si quod in praescripta domo seu sessione rustica, in antedicta possessione nostra Liskaffalva, ad praenotatam arcem nostram Lykawa pertinentem sita qualitercunque haberemus, aut[1]) eadem nostram ex quibuscunque causis, viis, modis, et rationibus concerneret Majestatem, eandem domum modo simili ab omnibus taxis, tam ordinariis quam extraordinariis, necnon laboribus consuetis et inconsuetis

[1]) Az oklevélben : *aute.*

ad dictam arcem nostram Lykawa de eadem domo fieri solitis[1]) alias et consuetis, eximentes et libertantes, simul cum cunctis suis utilitatibus et pertinentis quibuslibet, terris scilicet arabilibus cultis et incultis, agris, pratis, pascuis, campis, fenetis, sylvis, nemoribus, montibus, vallibus, vineis, vinearumque promontoriis, aquis, fluviis, piscinis, piscaturis aquarumque decursibus, molendinis, et eorundem locis, ac generaliter quarumlibet utilitatum et pertinentiarum suarum integritatibus, quovis nominis vocabulo vocitatis, sub suis veris metis et antiquis existentibus memorato Joanni Muztapha ipsiusque heredibus et posteritatibus universis, dedimus, donavimus et contulimus, Imo damus, donamus et conferimus jure perpetuo et irrevocabiliter tenendam, possidendam pariter et habendam, Salvo jure alieno. Harum nostrarum, quibus Secretum Sigillum nostrum, quo ut Rex Hungariae utimur, est appensum, vigore et testimonio literarum. Datum in arce nostra Posoniensi die decima quarta mensis Marcii, Anno domini Millesimo, Quingentesimo, quinquagesimo, secundo, Regnorum nostrorum Romani vigesimo secundo, aliorum vero vigesimo sexto.

* * *

Anno 1824. die 23-a Mensis Martii in Oppido Jankovatz I. Cottui Batsiensi ingremiate in persona Nblis Francisci Török Musztafa Ita Nobilis Familia Török Musztafa deffecit in semine. Datum Bajae die 19-a Mensis Julii Anno 1830.

Josephus Odry de Patsér
I. Cottus Batsiensis Ord. Fiscalis m. p.

*

Mi Ferdinand, az isteni kegyesség kedvezéséből a rómaiaknak, Magyar-, Cseh-, Dalmát-, Horvát-, Szlavonországoknak, Rámának, Szerbiának, Galiciának, Lodomeriának, Kumániának és Bulgáriának stb. mindig felséges királya, Spanyolországoknak infansa, Ausztria főherczege, Burgundia, Brabant, Stajerország, Karinthia és Krajna hercege, Morva-

[1]) Az oklevélben irás hibával: *solititis.*

ország őrgrófja stb. adjuk emlékezetül jelen levelünk rendében jelentvén mindeneknek, akiket illet, hogy az egykoron török, de a közelebbi években mahometi felekezetéből keresztyén hitre és vallásra áttért hivünknek, Musztafa Jánosnak érdeben és személyében elénk terjesztetett és bemutattatott néhai nagyságos petrovinai Pekry Lajosnak, Liptó vármegye főispánjának, kettős papiroson, nyiltlevél alakban kiállitott s belül az alsó szélén ugyancsak az ő pecsétjével rányomásosan megjelölt, alább irt tartalmu levele, mellyel ugyanezen néhai Pekry Lajos elismerte, hogy a nevezett Liptó vármegyében s akkoron az ő birtokában levő Likava várához tartozó Liszkafalva nevű helységben birt egyik házát, illetőleg jobbágytelkét összes haszonvételeivel és mindennemű tartozékaival együtt alább jelzett okoknál fogva minden illetéktől, dijtól, közönséges és nem közönséges robottól felmentve örök jogon ugyanazon Musztafa Jánosnak és összes örököseinek utódainak adta, ajándékozta és adományozta. Ennélfogva az előbb nevezett Musztafa János érdekében az iránt esedeztek felségünk előtt, hogy e levelet és a benne foglaltakat, együtt és egyenként helyeseknek, kedveseknek és tetszőknek tekintvén az előrebocsátott átadáshoz, ajándékozáshoz és adományozáshoz és ugyanezen levélnek alább következő tartalmában kifejezettebben foglaltakhoz összesen és egyenként jóságos királyi megegyezésünket, valamint hozzájárulásunkat adni méltóztassuk. Mely levélnek tartalma pedig ez:

Mi, petrovinai Pekry Lajos, Liptó vármegye főispánja stb. adjuk emlékezetül jelen levelünk rendében jelentvén összesen és egyenként mindeneknek, a kiket illet, hogy mi, figyelembe és tekintetbe vevén Musztafa szolgánknak szolgálatait, a ki török fogoly létére becsületesen és hűségesen szolgált bennünket, azért, tekintettel egyrészt szolgálataira, másrészt arra is, hogy magától eltökélt szándéka mahometi pogány felekezetének elhagyásával áttérni a keresztyén hitre, hogy e szándékát hajlandóbbá tegyük, Liptó várme-

gyében birt likavai várunkhoz tartozó Liszkafalva nevű falunkban egy házat, összes haszonvételeivel és tartozékaival, ugymint. telkekkel, kertekkel, mivelt és miveletlen földekkel, kaszálókkal, berkekkel, vizekkel, halászati jogokkal, legelőkkel, melyek jog szerint is ős időktől fogva az előbb említett házat illetik, a nevezett Musztafának, előbb foglyunknak, most pedig szabadosunknak és összes örököseinek adtuk, ajándékoztuk és adományoztuk örök joggal és visszavonhatatlanul, és azt minden illetéktől, dijtól, közönséges és nem közönséges robottól fölmentjük és fölszabaditjuk jelen levelünk erejénél fogva és bizonysága szerint. Ennélfogva jelen levelünk rendében megbizunk titeket: Paludy Jánost és Segney Lászlót, likavai várunkban jelenlegi kapitányainkat és a jövendőbelieket is mind, hogy őt a mondott ház birtokába beiktatni és benne megtartani kötelességeteknek ismerjétek; különben nem cselekedvén.

Jelen levél átolvastatott, a beterjesztőnek visszaadatott. Kelt Inspruckban, május havának 27. napján, az Urnak ezerötszáznegyvenharmadik esztendejében.

Mi tehát az előbb nevezett Musztafa János érdékeben, a fentebbi módon felségünk elé terjesztett legalázatosabb esedezést vevén, királyi jóságunkkal meghallgatván és kegyesen fogadván a nevezett néhai Pekry Lajosnak, előlmegirt, vakarás és törlés nélkül való, semminemű részében nem gyanus, ellenkezőleg mindennemű hibától mentes és jelen levelünkbe szóról-szóra, minden csonkitás és toldás nélkül befoglalt és becikkelyezett levelét minden foglalatjában, záradékában és pontjában, ugy, a mint szokás és törvény szerint ki van adva és ereje az igazságot támogatja, helyesnek, kedvesnek és tetszőnek tekintvén, az előrebocsátott örökös átadáshoz, ajándékozáshoz és adományozáshoz, és egyéb, ugyanazon levélünk tartalmában fentebb foglaltakhoz együttesen és egyenként királyi megegyezésünket, valamint hozzájárulásunkat adtuk sőt adjuk. És nemkülönben egyrészt

némely hivünknek felségünk előtt tett legalázatosabb könyörgésére, másrészt tekintetbe vevén a hűséget és a szolgálatokat, miket állitólag ugyanaz, mahometi vagy török felekezetéből a keresztyén hitre és vallásra való áttérése idejétől fogva egészen a jelen időkig először magyar királyságunk szent koronájának és másodszor felségünknek különböző helyeken és időkben tanusitott, ha valamiképen a fentebb jelzett likavai várunkhoz tartozó, előbb emlitebb Liszkafalva helységben fekvő házon vagy jobbágytelken valamelyes királyi jogunk volna, vagy az bárminemű okon, uton, módon és cimen felségünket illetné, azt teljesen és egészen, ugyanazon házat hasonló módon minden rendes és rendkivüli dijtól, nemkülönben nevezett likavai várunknak ugyanazon ház után egyébbként járó és szokásos, közönséges és nem közönséges robottól felmentvén és felszabaditván, összes haszonvételeivel és mindennemű tartozékaival, ugymint: mivelt és miveletlen szántókkal, földekkel, rétekkel, legelőkkel, mezőkkel, kaszálókkal, erdőkkel, berkekkel, völgyekkel, szőlőkkel és szőlőhegyekkel, vizekkel, folyókkal, havastavakkal és halászati jogokkal, vizlefolyásokkal, malmokkal és azok helyeivel, és általában mindennemű haszonvételeknek és tartozékoknak bárminéven nevezett összességével egyetemben, ugy, a mint valódi és régi határai között van, az emlitett Musztafa Jánosnak és összes örököseinek és utódainak adtuk, ajándékoztuk és adományoztuk, sőt adjuk, ajándékozzuk és adományozzuk, hogy örök joggal és visszavonhatatlanul birja, birtokolja és élje. Másnak joga épségben maradván. Bizonysága szerint és erejénél fogva jelen levelünknek, melyre Magyarország királyául használni szokott titkos pecsétünket függesztettük. Kelt pozsonyi várunkban márczius havának 14 napján, az Urnak ezerötszázötvenkettedik, római királyságunknak huszonkettedik, egyéb királyságainknak pedig huszonhatodik évében.

* * *

Az 1824. évben, márczius havának 23. napján n. Bács vármegyébe kebelezett Jankovácz városában nemes Török Musztafa Ferenc személyében a nemes Török Musztafa családnak magva szakadt.

Kelt Baján, julius havának 19. napján, az 1830. esztendőben.

Pacséri Odry József,
nemes Bács vármegye főügyésze m. k.

*

Nos Maximilianus dei gratia Electus Romanorum Imperator semper Augustus ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae, etc. Rex, Archidux Austriae, Dux Burgundiae etc. Memoriae commendamus tenore praesentium, significantes quibus expedit universis, quod pro parte et in persona fidelis nostri *Joannis Mustapha*, exhibitae sunt nobis et praesentatae, quaedem literae Magnifici quondam Ludovici Pekri, de Petrowyna Comitis comitatus Lyptoviensis in duplici papyro patenter confectae, sigilloque eiusdem ab intus in margine inferiori consignatae, quibus mediantibus idem quondam Ludovicus Pekry, unam domum vel sessionem rusticam in possessione Lyzkaffalwa vocata ad castrum Lykawa tunc suum nunc vero nostrum im praedicto comitatu fundatum pertinente habitam, simul cum omnibus utilitatibus et pertinentiis quibuslibet eidem Joanni Mustapha ipsiusque haeredibus et posteritatibus universis tum pro fidelibus servitiis ipsius, tum quod idem relicta secta gentili et Mahometica seu turcica ad Christianam religionem se convertere proposuisset dedisse donasse et contulisse, eundemque ab omnibus proventibus taxis et laboribus consuetis inconsuetisque libertasse et supportasse dinoscebatur, tenoris infrascripti. Suplicatum est itaque Majestati Nostrae pro parte praenominati Joannis Mustapha humiliter ut easdem literas ac omnia et singula in eisdem contenta ratas, gratas, et acceptas habentes, praemissis dationi, donationi, et collationi, aliisque omnibus et singulis inferius in

tenore earundem literarum expressis nostrum regium consensum bonivolum pariter et assensum praebere dignaremur, quarum quidem literarum tenor talis est. NOS LUDOVICUS, Pekry de Petrowyna, comes comitatus Lypthoviensis etc. Memoriae commendamus tenore praesentium, significantes quibus expedit universis et singulis, quod nos attentis et consideratis servitiis servitoris nostri Mustapha qui licet captivus noster turca existens nos probe et fideliter servivit. Eapropter tum habentes rationem servitiorum suorum, tum etiam quod ipse postergata gentili secta Mahometica, ad religionem Christianam convertere proposuit, ipsius talem animam propensiorem ut redderemus, unam donum in pago nostro Lyzkaffalva dicto ad arcem nostram Lykawa pertinentem, in comitatu Lypthoviensi habito, simul cum cunctis eius utilitatibus et pertinentiis puta, fundis, hortis, terris cultis, et incultis, fenetis, nemoribus, aquis, piscaturis, pascuis, ad praedictam domum ex jure et ab antiquo spectantibus, memorato Musztapha, prius captivo, nunc vero libertino nostro, ipsiusque haeredibus universis dedimus, donavimus, et contulimus, jure perpetuo et irrevocabiliter. Eumque ab omnibus proventibus, taxis, laboribus, consuetis, vel non consuetis libertamus et supportamus: Harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Igitur vobis Joanni Paludy et Ladislao Segnyey capitaneis nostris in arce Lykawa praesentibus futurisque omnibus harum serie committimus, ut ipsum in praefatam domum statuere et manutenere debeatis. Nec secus facturi. Praesentibus perlectis, exhibenti restitutis. Datis in Inspruk vigesima septima die mensis May. Anno Domini millesimo quingentesimo qudragesimo tertio. Nos igitur accepta humillima supplicatione pro parte antedicti Joannis Mustapha nostrae modo quo supra porrecta Majestati, Regia benignitate exaudita et clementer admissa praescriptas literas annotati quondam Ludovici Pekry non abrasas non cancellatas, nec in aliqua sui parte suspectas, sed omni prorsus vicio carentes prae-

sentibusque literis nostris de verbo ad verbum, sine diminutione et augmento aliquali insertas et inscriptas quoad omnes earum continentias clausulas et articulos, eatenus quatenus eaedem rite et legitime existunt emanatae, viribusque earum veritas suffragatur, ratas, gratas, et accepta habentes, praemissis dationi, donationi et collationi aliisque omnibus et singulis superius in tenore earundem literarum contentis, nostrum Regium consensum praebuimus, imo praebemus benivolum pariter et assensum. Et nichilominus cum ad nonnullorum fidelium nostrorum humillimam supplicationem Majestati nostrae factam, tum vero considerantes fidelitatem et servicia praefati Johannes (így !) Mustapha, duae idem Sacrae primum Regni nostri praefati Hungariae coronae et deinde Majestati nostrae pro locorum et temporum varietate exhibuisse, ac quod idem posthabita secta et infidelitate mahometica seu thurcica ad fidem et religionem christianam conversus et baptizatus esse dicitur: totum et omne jus nostrum Regium, siquod in praescripta sessione rustica in praefata pessessione nostra Lyskaffalwa ad antedictum castrum Lykava in praenominato comitatu Lypthoviensi fundatum pertinente, existente, qualitercunque haberemus, aut eadem nostram ex quibuscunque causis, viis, modis et rationibus concerneret Majestatem, eandem ab omnibus taxis, tam ordinariis quam extraordinariis, aliisque quibusvis solutionibus, laboribus et servitiis, nobis et successoribus nostris Regibus Hungaris ac ad dictum castrum Lykawa nunc et inposterum quomodocunque fiendis eximentes supportantesque et nobilitantes, ac exempta supportataque et nobilitari curia haberi ab omnibus tam praesentibus quam futuris [*quorum interest*] [1]) aut intererit Volentes et mandantes simul cum cunctis suis utilitatibus et pertinentiis quibuslibet terris, scilicet arabilibus, cultis et incultis, agris, pratis, pascuis, campis, fenetis, silvis, nemoribus, aquis, piscaturis, aqua-

[1]) Saját kiegészitésem, mert itt a papir az összehajtásban kiszakadt.

rumque decursibus, molendinis et eorundem locis. Generaliter vero quarumlibet utilitatum et pertinentiarum suarum integritatibus quovis nominis vocabulo vocitatis, sub suis veris metis et antiquis existentibus memorato Joanni Mustapha, ipsiusque haeredibus et posteritatibus universis, dedimus, donavimus et contulimus, imo damus, donamus et conferimus, jure perpetuo et irrevocabiliter tenendam possidendam pariter et habendam salvo jure alieno. Harum nostrarum in absentia majoris secreti sigilli nostri annulari communitarum vigore et testimonio literarum. Quas nos in formam privilegii nostri redigi faciemus, dum nobis in specie fuerint reportatae. Datum Viennae sexta die mensis Januarii. Anno Domini millesimo quingentesimo sexagesimo quinto.

Maximiliamus mp. (L. S.)

* * *

Anno 824 die 23-a Mensis Martii in Oppido Jankovatz I Cottui Batsiensi ingremiato Ita nobilis Familia Török Mustafa in persona Nblis Francisci Török Musztafa in semine deffecit. Datum Bajae die 19-a Mensis Julii A. 1830.

Josephus Odry de Patsér
I. Cottus Batsiensis Ord. Fiscalis m. p.

*

Mi Miksa, Isten kegyelméből mindig felséges választott római császár, s Németország, Magyarország, Csehország stb. királya, Ausztria főhercege, Burgundia hercege stb. adjuk emlékezetül jelen levelünk rendében jelentvén mindeneknek, akiket illet, hogy hivünknek, Musztafa Jánosnak érdekében és személyében elénk terjesztetett és bemutattatott néhai nagyságos petrovinai Pekry Lajosnak, Liptóvármegye főispánjának, kettős papiroson, nyilt levél alakban kiállitott s belül az alsó szélén ugyanesak az ő pecsétjével megjelölt alább irt tartalmu levele, mellyel ugyanazon néhai Pekry Lajos elismerte, hogy az előbb nevezett vármegyében épült, akkoron az ő, most pedig a mi Likavai várunkhoz tartozó

Liszkafalva nevű helységben birt egyik házát illetőleg jobbágytelkét, összes haszonvételeivel és mindennemű tartozékaival együtt ugyanazon Musztafa Jánosnak s összes örököseinek és utódainak, egyfelől hűséges szolgálataiért, másfelől mert eltökélt szándéka volt ősi és mahometi vagy török felekezetének elhagyásával a keresztyén vallásra áttérni, adta, ajándékozta és adományozta, s ugyanőt minden illetéktől, dijtól és közönséges meg nem közönséges robottól fölmentette és fölszabaditotta. Ennélfogva az előbb nevezett Musztafa János érdekében alázatosan esedeztek felségünk előtt, hogy e levelet és a benne foglaltakat összesen és egyenként helyeseknek, kedveseknek és tetszőknek tekintvén, az előre bocsátott átadáshoz, ajándékozáshoz és adományozáshoz és ugyanazon levél tartalmában egyéb alább kifejezettekhez összesen és egyenként jóságos királyi megegyezésünket, valamint hozzájárulásunkat adni méltóztassunk, mely levélnek tartalma pedig ez:

(Következik Pekry Lajos adománylevelének szövege, szószerint, ugy amint az előbbi oklevélben közöltük.)

Mi tehát az előbb nevezett Musztafa János érdekében a fentebbi módon felségünk elé terjesztett legalázatosabb esedezést vevén, királyi jóságunkkal meghallgatván és kegyesen fogadván, a nevezett néhai Pekry Lajosnak elől megirt, vakarás és törlés nélkül való, semminemű részében nem gyanus, ellenkezőleg mindennemű hibától teljesen ment és jelen levelünkbe szórul-szóra, minden csonkitás és toldás nélkül befoglalt és beczikkelyezett levelét minden foglalatjában, záradékában és pontjában, ugy a mint szokás és törvény szerint ki van adva és ereje az igazságot támogatja, helyesnek, kedvesnek és tetszőnek tekintvén, az előrebocsátott átadáshoz, ajándékozáshoz és adományozáshoz, és egyéb, ugyanazon levélnek tartalmában fentebb foglaltakhoz, együttesen és egyenként királyi megegyezésünket, valamint hozzájárulásunkat adtuk, sőt adjuk. És nemkülönben egyrészt némely hivünknek fel-

ségünk előtt tett legalázatosabb könyörgésére, másrészt pedig tekintetbe vévén az előbb emlitett Musztafa Jánosnak hűségét és szolgálatait, a miket ugyanő először emlitett magyar királyságunk szent koronájának, azután felségünknek különböző helyeken és időkben tanusitott; és mert ugyanő elhagyván mahometi vagy török felekezetét és hitetlenségét, áttért a keresztyén hitre és vallásra s megkeresztelkedett: ha valamiképen az előbb nevezett Liptó vármegyében épült, előbb emlitett likavai várunkhoz tartozó, előbb mondott Liszkafalva helységünkben levő előbb megirt házon vagy jobbágytelken valamelyes királyi jogunk volna, vagy az bárminemű okon, uton, módon és czimen felségünket illetné, azt teljesen és egészen, — ugyanazon házat minden rendes és rendkivüli dijtól, s nekünk és utódainknak mint magyar királyoknak, valamint az emlitett likavai várnak, most és a jövőben, bármiképen teljesitendő bárminemű egyéb fizetésektől, robotoktól és szolgálatoktól fölmentvén és fölszabaditván s nemesivé tevén, továbbá akarván és rendelvén, hogy mindenektől, jelen és jövendőbeliektől egyaránt, akiket érdekel vagy érdekelni fog, felmentett, felszabaditott és nemesi kuriának tekintessék, összes haszonvételeivel s mindennemű tartozékaival, ugymint, mivelt és miveletlen szántóival, földjeivel, rétjeivel, legelőivel, mezőivel, kaszálóival, erdeivel, berkeivel, vizeivel, halászati jogaival és vizlefolyásaival, malmaival és azok helyeivel, általában pedig mindennemű haszonvételeknek és tartozékoknak bárminéven nevezett összességével egyetemben — ugy a mint valódi és régi határai között van — az emlitett Musztafa Jánosnak és összes örököseinek s utódainak adtuk, ajándékoztuk és adományoztuk, sőt adjuk, ajándékozzuk és adományozzuk, hogy örök joggal és visszavonhatatlanul birja, birtokolja és élje, másnak joga épségben maradván.

Titkos pecsétünk távollétében gyűrűpecsétünkkel megerősitett jelen levelünk erejénél fogva és bizonysága szerint,

melyet kiváltságlevél alakjában szerkesztetünk meg, a mint in specie visszahozzák.

Kelt Bécsben, január hó hatodik napján, az Urnak ezerötszázhatvanötödik évében.

Miksa s. k. (P. H.)

Közli: Récz Soma.

Bács és Bodrog vármegyei főispánok és birtokosok az Árpádok korában.[1])

(Folytatás.)

Haraszt nb. Miklós.

1. 1240. október havában a *Sebestyén nemzetség* képviselői: *Miklós* fia *Miklós* és *Lőrinc* fia *Bernát* a cikádori monostor és a *titeli egyház* jobbágyai közötti pörben szerepelnek. A Sebestyén nemzetség a Szeretce folyónak azon táján kap birtokot, ahol az a Kesztölcbe ömlik.

2. 1256. december 31-én *Miklós bán* fiai osztozkodnak. A baranyamegyei Nógrád, Dragmanc, Bán, Ság, Gradiska, Bozsok. Buzsinc, Ebres és a lippói erdő *Miklós*, *Solomo* és *Vajdá*-nak jut osztályrészül; Bogdása, Kustánd (Baranyamegyében), *Tóti* és *Tárnok (Bodrogmegyében)* az utóbbiban lévő apácazárdával együtt pedig *Sebestyénnek* és *Péternek*.

3. 1271. május 28-án tanusitja a kalocsai káplán, hogy *Laki Sebestyén* fiai *Miklós* és *Jakab* 1270. október 26-án a *tárnoki zárdát* megrohanván, ajtait felfeszitették és az ott levő nőket bántalmazták; azért kellett a *bodrogmegyei* adorjáni birtokukat a zárda kegyurainak, *Álmos fia Sándornak* és *Bernát fia Lőrincnek* átadniok.

4. *Haraszt nb.* Barnabás fia *Lesták* és *ugyanazon nb. Róland* fia *Lotárd* az *adorjáni* birtokra nézve egyezkednek.

[1]) Kivonat dr. Wertner Mór: Az Árpádkori bánok cimü müvéből. Századok, 1909. szeptemberi, októberi és novemberi füzet. — Az első közleményt lásd az évkönyv 1909. II. füzetében.

Egyik fele Lestáknak örökös birtoka, egy részét pedig Lotárd a *Haraszt* nb. Mika fia *Lászlótól* vásárolta.

5. *Laki Sebestyén* fia Miklós és fiai *László*, *Sebestyén*, *Solomo* és *István* 1301-ben *bodrogmegyei tóti* birtokukat Ajsza *bodrogi*-, tolnai- és baranyai főispánnak eladják.

6. *Laki János* fiai *Pál* és *Péter* 1332-ben *tóti* birtokrészüket Becsegergely nb. Becsei Imrének adják el.

7. 1343-ban olvassuk, hogy *Keled* fia *Péter* fia: *Inczei János deák* Becsei Imrének egynehány baranyamegyei birtokot átengedett; azokért pedig Imrének *tóti* birtokrészét kapta, melyeket Imre a következő *Tárnokiaktól* vásárolt: Miklós fia Ivánka és fia Miklós, Gergely és Márk és fia Boljár (Boljár fia Boljár 1255-ben a Tárnok melletti Jenő birtokosa), Mihály és Pete, Demeter fia István. Inczei Jánoson kivül birtokolnak még *Tótin* fivérének, Miklósnak fiai: István és Gergely és Sebestyén fia János. Továbbá kiderül, hogy Sebestyén fiai: Miklós és Jakab *Totit* felosztás utján kapták és hogy Sebestyén unokája: Miklós fia Salomo és fiai János és Péter a *tóti* birtokrészüket egyezkedés utján Inczei Jánosnak átengedték.

8. 1353-ból tudjuk, hogy *Laki Salomo* fiai, Miklós és Haraszt, *Tótira* nézve Becsei Imre ellenében örökösödési igényt támasztanak. Kimutatják, hogy Inczei János Laki Sebestyénnek rokona, amennyiben Laki Miklós fia Salomo és fiai János és Péter (a fennebbi Miklós és Haraszt fivérei) *tóti* birtokrészüket 1333-ban Keled fia Péter fiainak: Jánosnak Miklósnak „tamquam proximis sue generacionis) elörökitették, továbbá, hogy a következő *Tárnokiak:* Lőrinc fia Demeter, Gergely és Boljár, Jakab fia István és Miklós fia Salomo *tóti* rétjeiket és halastavaikat 1326-ban eladták.

9. Midőn Sági Miklós fiai Lökös és Egyed 1366-ban Becsegergely nb. László ellenében *Tótira* nézve örökösödési igényeket támasztanak, a következőkre hivatkoznak:

a) Sági Benedek fiai Miklós és András, Jakab fia Miklós

és Miklós fia István Tótira és Tárnokmonostorra való igényeiket 1337-ben a *bodrogmegyei* közgyűlésen nyilvánitják, mire Tárnoki Demeter fia István, Tárnoki Gergely és Pete kijelentik, hogy *fentebbiek az ő nemzetségökből valók* és Tótira támasztott örökösödési igényeik jogosultak. *Inczei János deák* szintén tanusitja, hhgy *az ő nemzetségéből valók* és hogy igényeik jogosultak.

b) Boldogasszonyfalvi Miklós fia Jakab és Sági Benedek fia András 1338-ban az ellen tiltakoznak, hogy Inczei János tóti örökölt birtokukat eladja.

10. Tárnoki Demeter fia István és Boljár fiai Mihály és László az 1271. évi okiratot (l. f.) 1360-ban átiratják.

11. Keled fia Péter fiai János (clericus) és Miklós 1331. október 5-én a *bodrogmegyei* Adorjánra vonatkozó jogaikat Magyar Pálra ruházzák át. E birtok azetőtt a fiuutód nélküli Dautovai Lestáké volt.

12. A *Haraszt nemzetség* tagjai: Demeter fia István, unokatestvérének: Boljárnak fia Mihály, — Lőrinc fiai Gergely és Pete és e Gergely fia András, mindannyian *Tárnokiak*, 1344. november 25-én *bodrogmegyei* felső *adorjáni* birtokukat Magyar Pál gymesi várnagynak örökitik el.

Mindezekből a következő tűnik ki:

Miután Incsei János ugyanazou nemzetség ivadéka, melyből Laki Sebestyén és a Haraszt nb. Tárnokiak származnak, ennélfogva *Miklós bán, Laki Salomónak öse, szintén Haraszt nb. és a Sebestyén nemzetség nem önálló nemzetségnek, hanem a Haraszt nemzetség egyik ágának tekintendő.*

Gütkeled nb. Málczai Pál.

1272-től (rövid félbeszakitással) szörényi bán; 1271. julius 3-tól 1272. augusztus 3-ig cimzetes bán és *Bácsmegye* főispánja.

Révai Gergely.

Midőn a szerémmegyei Révai Tamás és Péter 1296-ban

révai és derzsi birtokrészeiket maguk között felosztják, kijelentik, hogy Gergely bán köztük létrehozta az egyezséget és hogy e bán a derzsi birtokban szintén részes. Ez utóbbi körülmény már kétségtelenné teszi, hogy e Gergely bán szintén a Révai család tagja. Bizonyitják ezt azonban még a következő adatok is:

Gergely bán fia Istvan megkapja 1301-ben a *bácsmegyei* Barladot. Neje a bácsmegyei Miklós fia Majs unokahuga . . .

Simon.

A *Századok* (1875 : 366) szerint Bogátradván nb. Simon 1298-tól 1302-ig macsói bán, szerémi, valkói és *bodrogi főispán*,

Keszői Móric.

A *Századok* (1875: 366) szerint Szovárd nb. Keszi Móric 1285-től 1290-ig macsói bán, szerémi, valkói és *bodrogi főispán*.

Ujabb régészeti adatok a Tisza vidékéről.[1])

Két évvel ezelőtt valósitottuk meg a néprajzi gyűjtő utak eszméjét. Ennek az utnak a sikere annyira kibővitette néprajzi muzeumunk alapját, hogy a mult évben megtartott jubileumi közgyűlés alkalmával már a néprajzitár ajtaját is megnyithattuk. Az első uton a sokac községek néprajzának tárgyi felgyűjtésére törekedtünk.

A második gyűjtőutat a folyó év julius havában ejtettük meg. A cél ezuttal a szerbek néprajzának a tanulmányozása volt. Az eredetiség felkutatására törekedvén, gyűjtő utunkat az egykori csajkások területére: a Duna—Tisza szögére tettük át. Résztvett abban a társulat titkára, muzeumőre és Dimitrijevics Simon zsablyai el. isk. igazgató.

Zsablyáról indultunk ki. Utbaejtettük: Zsablya, Csurog,

[1]) Első közlemény az Évkönyv 1904. évf. 176. lapján.

Sajkásgyörgye, Mozsor, Sajkáslak, Tündéres, Titel, Alsókabol és Felsőkabol községeket s betértünk a kaboli kalugyerzárdába is.

Az utazás során, habár futólagosan is, de igen becses archeologiai tanulmányokat tettünk. Erre különösen a Titelifennsík feltárt partoldalai nyujtottak bőséges alkalmat.

A gyűjtött adatokat, ugy amint azokat a helyszinén feljegyeztem, itt közlöm.

Csurogon 1902-ben a tiszai átvágásnál, a Tisza uj medrében ős állati csontváz maradványokat találtak. A leletek egy részét a Dungyerszky-uradalom intézője: Sztefánovics Avra szerezte meg.

Mozsoron ezelőtt 15 évvel a község belterületén, a Sajkásgyörgye felé vezető uton levő hid közelében, a vizmosta partban Popovics Jásó mozsori lakos egy igen becses avarkori sírleletre bukkant. A leletet a község derék jegyzője: Eremics Milán mentette meg s mind ezideig a községházánál őriztette.

Van a leletben 2 arany fülbevaló és 6 szem berakott pasztagyöngy.

A két fülbevaló byzanti ötvösmű. Hasonmését a Magyar Nemzeti Muzeum e leletei közt találjuk.[1])

A valóban ritka és becses régiségek, a nevezett jegyző ur szives közvetitésével, már társulatunk muzeumát ékesitik.

Ugyancsak *Eremics* Milán mozsori jegyzőnél láttuuk egy Hallstatt korabeli bronz karperectöredéket abból a fajtából, amelyet legtalálóbban karélyos vagy kupakos formának nevezhetnénk.

Hasonmását lerajzolva az Arch. Értesitő 1908. évf. 371. l. találjuk. A mozsori karperec harmadik zárókarélya hiányzik. Diszitése is csupán egy egyszerű szegélyvonal a kupak szélén. A jegyző ur közléséből tudjuk, hogy a tárgyat Jovánovics Milos mozsori gazda a Titeli-fennsíkon találta.

Mozsor keleti részén, az ut egy szurdokon vezet keresztül

[1]) Hampel: „A régibb középkor emlékei hazánkban.“ I. K. LVIII. tábla, 4. ábra.

fel a Titeli-fennsikra. Ezen az uton mentünk Sajkáslak irányában. Alig fordult be kocsink a szurdokba, az ut bal felén, a vizmosta partoldalban emberi csontvázmaradványok tüntek szemünkbe. Hamarosan négy sírt nyomoztunk ki. Annyit kétségtelenül megállapithattunk, hogy az ott eltemetettek koporsó nélkül kerültek a sírba. Valószinű, hogy valamely régi temetővel van dolgunk. Alkalomadtán érdemes lesz a helyet tüzetesebb vizsgálat alá venni.

Sajkáslakon a Titeli-fennsik tövében épen utat épitettek. Az uttest épitéséhez szükséges földet a munkások a Titeli-fennsik oldalából hordták. Az igy feltárt part oldalban számos földbevájt putrilakás nyomát konstatálhattuk. A lakások alján megtaláltuk a tűzpadot, amely körül rendkivül sok cserépedény töredék, csont és hamu volt. Az edénytöredékek a La-Tene korra vallanak. Hamarosan össze is gyűjtöttünk belőlük egy egész sorozatot.

Titelen már a rómaiak emlékeivel találkoztunk. Igy pl. Jankovics odavaló kereskedő 56. ö. i. számu házának a folyosója csupa római téglával van kirakva. A téglák között van olyan is, melyen kutyalábnyomok látszanak; de vannak))-gal jelöltek is.

Ugyanott, a főpiacon, Szlánkamenacz Mihály mészáros-üzlete előtt az utcán van két kőtöredék. Az egyik sírkő lehetett. Csonka. A sima lapra vésett betűkből egy sorban csak ennyit betűzhettem ki: . . . . PERPETV . . . nagyságu 60×50 cm. A másik egy egyszerűen párkányozott épületkő. Mind a kettő fehér mészkő.

Az u. n. „Csajkás-vendéglő“ udvarán pedig egy római sarcophag van. Homokkőből készült egyszerű, sima koporsó. A teteje hiányzik. Az élelmes gazda esővizfelfogó-medencének használja.

Tündéresen, a Titeli-fennsik oldalfalában szintén igen sok az őskori edénycserép. A partoldalak az egész soron léptennyomon tűzpadnyomokkal vannak tele. Egy sírt is kinyo-

moztunk. De csak az alsó lábszárakat találtuk meg; a csontváz többi részét az utat épitő munkások emelték ki. Itt is összegyűjtöttünk néhány jellemző edénycserepet.

Tündéresen értesültünk, hogy Opra Szteván tündéresi lakos az országut épitésénél egy csontváz mellett gyöngyöket, bronztárgyakat (köztük egy verébnagyságu madárformát), vastőrt s más egyebet talált. A leletek elkallódtak.

Ivanics György, tündéresi gör. kel. esperes-plébános emlité, hogy Tündéres mellett a Titeli-fennsikon egy sáncvonal huzódik, amely lenn a réten nyer folytatást. Ő „római sánc"-nak véli.

Jakonics János tündéresi községi tanitó egy bronz tűt küldött be társulatunknak. Kisérő soraiban a következőket jelenti:

„A mellékelt tűt pár év előtt Lyubisics Rada a Dunagárdonytól Alsókabol felé vezető uton, a községtől mintegy 300 lépésnyire, a rét mellett a partban találta. Tőle hallottam, hogy azon a helyen egy egész kovácsműhelyt ásott fel."

Alsókabol mellett, a kalugyerek zárdájában is őriznek néhány érdekes megyebeli leletet. Ott láttunk két mammuthfogtöredéket és egy lábszárcsont-töredéket. Ezeket földmunkálatok közben, a monostor birtokán találták.

Verner János felsőkaboli tanitó emlité, hogy ugyancsak a kalugyerek birtokán évekkel ezelőtt egy pénzleletet is találtak. A lelet pénzeiből láttunk is nehány érdekes byzanti veretet.

Vernernek is van egy kisebbszerű pénzgyűjteménye, köztük néhány szebb római érem is. Legtöbbjét ő maga gyűjtötte.

Athanaczkovics Szávó alsókaboli segédjegyző szintén őriz egy római Victorianus-féle aranyérmet. Szép veretű, ritkább példa. Állitólag ezt is ott a környéken találták.

E rövid feljegyzések igen élénken bizonyitják, hogy az ethnographiai gyűjtőutak az archeológiával is igen hasznosan

összeköthetők; de bizonyitják azt is, hogy a Tisza vidéke, s különösen a Titeli-fennsik megyénk archeológiai szempontból vett egyik legérdekesebb, kutatásokra és külön tanulmányokra pedig valóban igen alkalmas pontja. G. K.

Különfélék.

I. Nádori biráskodások Bács és Bodrog vármegyékben Nagy Lajos király korában.[1])

Opuli László herceg Róbert Károly feleségének: Erzsébetnek unokaöccse volt. Nagy Lajos király őt, mint sógorát, Magyarország nádorispánjának nevezte ki.

Opuli László herceg nádorsága Magyarországon a politikai rendszer gyökeres átalakulását jelenti.

Mint afféle értelmes, céltudatos és kötelességtudó férfiu, ki meg volt győződve arról, hogy a gyors és pártatlan igazságszolgáltatás bizalmat kelt és az anyagi jólétet is előmozditja, Opuli László herceg éppen az igazságszolgáltatásra forditott különös gondot.

A nádorispán egyik főteendője az igazságszolgáltatás terén a megyei közgyülések tartása volt, ahol a panaszosok a nemesek gyülekezetéből fölkelvén, előadták ügyeiket. Többnyire sommás perek voltak ezek, melyek tényállása iránt az elnöklő nádor legott kihallgatta az alispánt, a szolgabirákat és az esküdt nemeseket; ha birtokról volt a szó, a szomszédokat és a többi nemeseket is, kiknek tanusága szerint ezután azonnal itélt. E gyülések egy-egy helyen rendesen egy hétig, de néha hetekig eltartottak. Opuli László herceg e vidéki törvényszékek megtartásában, élődei példáját követvén, igen buzgó volt. Hiányos adatainkból is kivehetjük,

[1]) Kivonat Pór Antal: Opuli László herceg, Magyarország nádor-ispánja c. művéből. Századok. 1909. szeptemberi füzet.

hogy kora tavasztól késő őszig járta az országot megyéről megyére, hogy igazságot szolgáltasson.

Tartott pedig Opuli László herceg és nádorispán megyegyűléseket:

1367. augusztus 18-án *Bodrog vármegye* részére Bodrog falu közelében, a mai Zombortól nyugatra.

1368. augusztus 4-én *Bács vármegye* részére Bács város közelében.

1368. augusztus 16-án *Bodrog vármegye* részére Bodrog falu közelében. E gyülés még augusztus 25-én is folyt.

2. Régi templomok Bácskában.

Az Évkönyv ez évi III-ik füzetében közöltem a Bácska helynévtárát az 1786-ik évről. Ugyanazon forrásból meritve a Bácskában akkor létezett templomokat fogom helységenkint felsorolni. Ebből a kis adalékból látható az egyes felekezetek elterjedése, illetve eloszlása a megyében és az, hogy a mai napig mily változás történt az egyes községekben felekezeti szempontból. Ugy hiszem, hogy ez adalék is méltó a feljegyzésre. Az adat helyességét pedig az illető községek lelkészei tanusithatnák legjobban és a szerkesztőség szivesen fogja venni az esetleges helyreigazitó és kiegészitő megjegyzéseket.

Felekezetek szerint a következő helyeken voltak templomok a vármegyében, 1786-ban:

Római katholikus templom volt: Ada, Almás, Apatin, Bács, Baja, Bajsa, Baracska, Becse, Béreg, Bezdán, Bikics, Bogojeva, Bukin, Bogyán, Csatalia, Csávoly, Csonopla, Doroszló, Filipova, Futtok, Gajdobra, Gákova, Gara, Hegyes, Hodsak, Jankovácz, Kanizsa, Karavukova, Kattymár, Kernyája, Kolluth, Krusevlya, Kula, Kulpin, Mélykut, Militics, Bács-Monostor, Monostorszegh, Uj-Palánka, Petrovoszello, Petrovácz, Plávna, Deszpot-Szt.-Iván, Priglevicza-Szt.-Iván, Tatháza, Topola, *Érsek-Ujfalu,*[1])

[1]) Ilynevű község ma már nincs a Bácskában.

Vaskut, Veprovácz, Zombor, Zenta és Szabadka községekben. *Összesen 52.*

Görög nem egyesült templom volt: Ada, Cséb, Dérony, Futtak, Kanizsa, Kiszács, Kér, Kucura, Lality, Mártonyos, Mohol, Obrovác, Ópalánka, Parabuty, Paraga, Petroszelló, Petrovác, Piros, Pivnica, Rigyica, Szabadka, Kovil-Szt.-Iván, Szt.-Keresztur, Szt.-Tamás, Szilbács, Szivac, Sóve, Sztanisics, Sztapár, Temerin, Tovarisova, Turia, Vajszka, Verbász, Zenta, Zombor községekben. *Összesen: 36.*

Görög egyesült templom volt: Baja és Bresztovác községekben. *Összesen: 2.*

Izraelita templom volt: Baján.

Temploma nem volt: Dautova, Földvár, Glozsán, Novoszello, Sontha és Titel községeknek.

Ujvidéknek 5 temploma volt. Felekezetek szerint nincs feltüntetve, csak annyi áll: Diese Religionsverwandten haben allhier 5 Kirchen. A templomok száma tehát 1786-ban: 96 volt.

Pótlás. Az Évkönyv f. évi III. füzetében közölt helységnévtár kiegészitéseül még a következő 2 községet kell pótlólag közölnöm melyek az összeállitásnál figyelmemet kikerülték. Az első ma már nem létezik és valószinüleg a mai Bács-Ujfaluval azonos.

Erschek-Ujfalu ein ungar. Dorf im Bácscher Kom. im untern Stuhl. Hat eine kath. Kirche.

Pivnica ein illyrisches Dorf im Bácscher Kom. 1', M. von Bácsch O. Hat eine griechisch nicht unirte Kirche.

Közli: **Hajnal Ignác.**

Tartalom.

Lap.

Zombor szab. kir. város pallosjoggyakorlata. Közli: Kozma László . . . . . 151.

Török-Musztafa János királyi adománymegerősitő levelei. Közli: Rácz Soma . . . . . 161.

Bács és Bodrog vármegyei főispánok és birtokosok az Árpádok korában . . . . . 176.

Ujabb régészeti adatok a Tisza vidékéről. Irta: Gubicza Kálmán . . . . . 179.

Különfélék . . . . . 183.